

Van Geel

in dit land veel te groot. Wij hebben veel te veel serieuze dingen met elkaar te bespreken, namelijk hoe wij dit proces goed gaan organiseren en tot belangrijke beslissingen komen.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): U kunt wel dit moment aangrijpen om aan te geven, als iedereen moet bijdragen, hoe het Koninklijk Huis gaat bijdragen aan het oplossen van deze crisis.

De heer **Van Geel** (CDA): Ik heb gezegd: iedereen doet mee, maar niet nu ad hoc in de discussie die zich nu ontrolt.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 13.42 uur tot 14.25 uur geschorst.

De **voorzitter**: Op de tafel van de Griffier ligt een lijst van ingekomen stukken. Op die lijst staan voorstellen voor de behandeling van deze stukken. Als voor het einde van de vergadering daartegen geen bezwaar is gemaakt, neem ik aan dat daarmee wordt ingestemd.

Regeling van werkzaamheden

De **voorzitter**: Het woord is aan de heer Ormel als voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken.

De heer **Ormel** (CDA): Voorzitter. Namens enkele leden van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken verzoek ik u om het verslag van het AO over nucleaire wapens en non-proliferatie toe te voegen aan de plenaire agenda.

De **voorzitter**: Als daar geen bezwaar tegen is, voeg ik het toe aan de agenda van volgende week.
Het woord is aan mevrouw Van Velzen.

Mevrouw **Van Velzen** (SP): Voorzitter. Ik heb een vergelijkbaar verzoek. Ik wil u vragen om het verslag van het AO over de modernisering van het gevangeniswezen op de plenaire agenda te zetten.

De **voorzitter**: Niemand wil hierover het woord. Dan zullen wij het toevoegen aan de agenda van volgende week.
Het woord is aan de heer Atsma, althans aan de heer Ormel namens de heer Atsma.

De heer **Ormel** (CDA): Voorzitter. Als collega van de heer Atsma verzoek ik u om het verslag van het AO over het aalbeheerplan toe te voegen aan de plenaire agenda.

De **voorzitter**: Wij zullen het toevoegen aan de agenda.
Het woord is aan mevrouw Karabulut. Ik zie haar niet, misschien kan mevrouw Van Velzen haar vervangen. Dat is kennelijk niet het geval. Dan is het woord aan mevrouw Van Gent.

Mevrouw **Van Gent** (GroenLinks): Voorzitter. Ik zie graag

dat het verslag van het schriftelijk overleg over het Besluit deskundigheidseisen gastouderopvang op de plenaire agenda geplaatst wordt.

De **voorzitter**: Niemand wil hierover het woord. Dan zullen we het toevoegen aan de agenda.

Op verzoek van de CDA-fractie benoem ik in de vaste commissie voor Defensie het lid Algra tot lid in plaats van het lid Bilder; in de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties het lid Algra tot lid in de bestaande vacature en het lid Joldersma tot plaatsvervangend lid in de bestaande vacature.

Op verzoek van de PVV-fractie benoem ik in de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken het lid De Roon tot lid in plaats van het lid Wilders en het lid Wilders tot plaatsvervangend lid in plaats van het lid De Roon; in de vaste commissie voor Economische zaken het lid Bosma tot plaatsvervangend lid in de bestaande vacature; in de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid het lid Bosma tot plaatsvervangend lid in plaats van het lid Fritsma; in de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport het lid De Mos tot plaatsvervangend lid in plaats van het lid Bosma; in de algemene commissie voor Jeugd en Gezin het lid De Mos tot plaatsvervangend lid in plaats van het lid Bosma en in de algemene commissie voor Wonen Wijken en Integratie het lid Bosma tot plaatsvervangend lid in plaats van het lid De Mos.

Dan zijn wij gekomen aan het einde van de regeling van werkzaamheden. Als de leden binnen zijn, kunnen wij de algemene politieke beschouwingen hervatten. Willen de fractiesecretarissen, bestuurlijk dan wel ambtelijk, ervoor zorgen dat de leden weer naar de zaal komen? Ik geef de volgende spreker pas het woord als de leden er zijn, want het lijkt mij niet goed om te beginnen in een halfllege zaal.

Aan de orde is de voortzetting van:

- **de algemene politieke beschouwingen naar aanleiding van de Miljoenennota voor het jaar 2010 (32123).**

De beraadslaging wordt hervat.

De heer **Rutte** (VVD): Voorzitter. Nederland wordt niet geregeerd. Vak K, het regeringsvak, is weliswaar gevuld, maar eigenlijk zijn dit algemene beschouwingen zonder kabinet. Leden van het kabinet, ik vraag u om af en toe te bewegen, dan weten wij zeker dat het geen foto is maar dat u er werkelijk zit.

Met een beleid van voortdurende non-compromissen – wij doen dit als jullie dat niet doen – bewijst Balkenende IV Nederland op dit moment een slechte, misschien zelfs wel de slechtst denkbare, dienst. De VOC, mijnheer de minister-president, werd niet bestuurd door commissies, maar door een mentaliteit van durf en daadkracht, met schepen die een koers hadden, in plaats van, zoals het motorbootje Bos en Balkenende, doelloos, met een losgeslagen roer, zwalkend op de golven van de economie.

Rutte

Dit kabinet is niet veel anders dan zijn eigen, door de Raad van State afgeserveerde, Crisis- en herstelwet: veel crisis, weinig herstel. En dat terwijl Nederland door een van diepste recessies uit de geschiedenis gaat. De economie krimpt, consumptie en investeringen dalen, de uitvoer daalt met ruim 3%. Dit jaar is er een recordaantal faillissementen in Nederland, en de werkloosheid zal in de tweede helft van 2009 spectaculair gaan toenemen.

Mensen maken zich zorgen en dat is begrijpelijk. Zij maken zich zorgen over hun huis, over hun baan, over hun toekomst en de toekomst van hun kinderen. De staatsschuld per hardwerkende Nederlander loopt op van € 35.000 naar € 60.000. Er is al gezegd dat elke baby die nu geboren wordt een schuld heeft van € 160.000.

Maar ik wil nu eerst een compliment maken, een compliment voor de kracht om in deze moeilijke tijden ons land op koers te houden, voor hen die elke dag keihard werken voor onze toekomst, voor Nederland. En nee, het gaat niet over het kabinet. Ik heb het over ondernemend Nederland. De ondernemers en hun medewerkers hebben het buitengewoon zwaar. Je zult in deze moeilijke tijden maar een winkel hebben, of een autodealer zijn, of een boerderij runnen. Klanten blijven weg en exportmarkten verdampen. Er zijn tegenwoordig veel boeren die op bijstandsniveau moeten leven, en toch houden zij dapper stand, uit trots voor dat familiebedrijf, uit betrokkenheid met het eigen personeel. Het is aan dat doorzettingsvermogen van deze ondernemers te danken dat Nederland er niet nog slechter voor staat. Nogmaals complimenten.

Dit kabinet heeft eerst honderd dagen gesnuffeld in de samenleving, en heeft vervolgens zitten bakkeleien over het ontslagrecht. Er is een commissie-Bakker ingesteld. Met de resultaten van die commissie is niets gedaan. De crisis, waar de VVD al begin 2008 voor waarschuwde, werd weggehoond en ontkend. En te laat is er uiteindelijk een klein crisispakketje gepresenteerd. Terwijl de barometer van onze economie tussen regen en storm stond, wilden Balkenende en Bos alleen maar de zon zien.

De heer **Van Geel** (CDA): Kent de heer Rutte het verschil tussen een goede en een slechte pianist?

De heer **Rutte** (VVD): Dat is vaak heel persoonlijk, maar ik meen dat te weten.

De heer **Van Geel** (CDA): Voor mij is dat verschil in ieder geval timing. Dat geldt ook voor politici. Ik wil wel even reageren op uw timing. Twee jaar geleden – u noemde het al, 2008 – wilde u tijdens hoogconjunctuur de lasten verlichten en de economie nog verder aanzetten, wat totaal onverantwoord was. Begin dit jaar – over timing gesproken – werd duidelijk hoe ernstig de financiële situatie was. U wilde toen vasthouden aan de norm van 2% en daarmee onmiddellijk 30 mld. tot 40 mld. bezuinigen. Dat wilde u doen toen wij op het diepste punt van de crisis zaten. Nu komt het kabinet met het voorstel om een ambitieus programma te maken waarover over een aantal maanden beslissingen worden genomen, maar u loopt daarvoor weg. Volgens mij is er iets mis met uw timing.

De heer **Rutte** (VVD): U hebt wel lef, mijnheer Van Geel.

De heer **Van Geel** (CDA): Dank u wel.

De heer **Rutte** (VVD): Ja, ik geef u dat gewoon toe. U staat hier met compleet lege handen. Nederland bevindt zich in de ernstigste recessie sinds de jaren dertig, maar u komt met een totaal non-pakket op de proppen. U neemt geen maatregelen en schuift alles voor u uit. In die situatie wilt u mij nu verwijten maken? Ik heb begin 2008 gewaarschuwd voor de crisis. Ik heb gezegd: pas toch op! Iedereen die toen in Londen of New York zijn licht had opgestoken, had kunnen weten dat er donkere wolken naar Europa dreven. Soms helpt het om over de grens te kijken. Wat zei de heer Bos in die dagen? Hij zei: mijnheer Rutte jaagt mensen angst aan. In september nog, bij de behandeling van de begroting, zei ik dat die maar net de drukker had gehaald. Ik zei dat die begroting op dat moment alweer de prullenmand in kon. U zei toen: nee, dit is een robuuste begroting waarmee wij nog jaren vooruit kunnen. Dat was uw antwoord. Mijnheer Van Geel, bakt u hier nu geen zoete broodjes.

(geroffel op de bankjes)

De heer **Van Geel** (CDA): Ik wil graag een antwoord op mijn vraag horen. Ik heb drie voorstellen van de heer Rutte genoemd die getuigen van een volstrekt gebrek aan gevoel voor timing. De heer Rutte heeft het over 2008. Voorspellen dat er na een periode van hoogconjunctuur een periode van laagconjunctuur volgt, is geen voorspellen maar is het schetsen van de werkelijkheid die wij kennen. Als de heer Rutte nu beweert dat hij twee jaar geleden de diepte van deze crisis heeft voorspeld en dat hij dit allemaal al wist, dan is hij de Jomanda van de politiek, en dus niet geloofwaardig.

De heer **Rutte** (VVD): Iedereen die toen op internationaal niveau zijn licht opstak, had de heer Van Geel kunnen vertellen dat het slecht ging met de wereld en dat de banken het zwaar hadden. Toen wij vorig jaar tijdens de algemene beschouwingen debatteerden, was de grote zakenbank Lehman Brothers omgevallen. Iedereen voorspelde dat dit grote gevolgen voor de economie zou hebben. De heer Van Geel heeft dat allemaal ontkend. Hij had geen zin om de problemen te erkennen. Hij was namelijk als de dood voor de gevolgen van de erkenning van de problemen omdat het kabinet erg verdeeld was. Als hij de problemen had erkend, had hij immers maatregelen moeten nemen.

De heer **Van Geel** (CDA): Ik constateer dat de door mij genoemde voorbeelden getuigen van een volstrekt verkeerd gevoel voor timing en een volstrekt verkeerd gevoel voor wat er zou moeten gebeuren. De heer Rutte wil op de verkeerde momenten investeren en op de verkeerde momenten bezuinigen. Dat is wat de heer Rutte heeft voorgesteld. Ik constateer dat ik geen antwoord heb gehad op mijn vragen daarover. Een discussie over tijdigheid en timing is volgens mij aan de heer Rutte niet besteed. Waarschijnlijk is hij best een goede pianist, maar hij is niet goed in timing in de politiek.

De heer **Rutte** (VVD): Ik dank de heer Van Geel voor het compliment. Hij is een heel goede wielrenner. Dat neemt echter niet weg dat hij op dit punt toch echt voor de zaken wegloupt. De VVD wil de lasten altijd zo laag mogelijk houden. Wij stellen voor om dat op een verstandige manier te doen. Wij hebben vorig jaar

Rutte

voorstellen gedaan om het oplopende begrotingstekort enigszins onder controle te houden zonder de economie te schaden. De heer Van Geel brengt op dit moment de economie grote schade toe door niets te doen en maar in zijn stoel te blijven zitten.

Het kabinet heeft ook voor het overige weinig voor elkaar gekregen. De wachtlijsten in de jeugdzorg zijn verdertigvoudigd. Het aantal asielzoekers is verdubbeld, met dank aan het generaal pardon. De vliegtaks is na veel kritiek afgeschaft, maar inmiddels hebben veel mensen definitief besloten om via buitenlandse vliegvelden te vliegen. Daaraan zijn zij nu gewend. De schade is dus ook op dit punt blijvend. Zelfs het op tijd betalen van rekeningen komt niet van de grond. Dit duurt nu gemiddeld 46 dagen en deze termijn zou naar 30 dagen worden teruggebracht. Dit lijkt een klein puntje, maar is heel belangrijk voor het midden- en kleinbedrijf, dat geld nodig heeft. Het kabinet heeft toegezegd dit te regelen, maar inmiddels is de betaaltermijn opgelopen van 46 dagen naar 49 dagen. Dit is een kabinet dat zelfs niet in staat is om de meest simpele zaken uit te voeren.

Nu zijn de overheidsfinanciën volledig ontspoord. Daarvoor worden allemaal ambtelijke werkgroepen ingesteld. Ik zat mij gisteren in de Ridderzaal plaatsvervangend te schamen over het feit dat de minister-president de Koningin dit verhaal liet oplezen. De Koningin hoort in de Ridderzaal politieke besluiten van het kabinet aan te kondigen in plaats van interne procedures uit het kabinet. Het instellen van ambtelijke werkgroepen is een interne kwestie. Laat het kabinet ons daarmee niet lastigvallen. Het mag ons wel lastigvallen met de politieke conclusies die het aan het onderzoek van deze werkgroepen verbindt.

Het kabinet neemt de politieke beschouwingen wel héél letterlijk. Het gaat daarbij inderdaad om beschouwingen, niet om handelen. Het kabinet lijkt steeds meer op een onafhankelijk wetenschappelijk bureau in plaats van op een kabinet. Als ik het heb over een onafhankelijk wetenschappelijk bureau, ben ik nog mild. Het zou bijna lachwekkend zijn als het niet allemaal zo serieus was. De schuld loopt met 100 mln. per dag op – Nederland kan iedere dag de voetballer Ronaldo kopen – en toch gaan de overheidsuitgaven met 14% omhoog in twee jaar tijd. Wie in Nederland heeft de afgelopen jaren een inkomensstijging gehad van 14%? De Nederlandse Staat heeft inmiddels 14% meer uitgegeven. Het kabinet doet niets, behalve werkgroepen installeren die volgend jaar, midden in de verkiezingscampagne voor de gemeenteraden en de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen, gaan rapporteren. Eigenlijk rust er tot 2011 een embargo – daar hebben we het vaak over deze dagen – op de visie van het kabinet. De visie is zo goed verstopt dat zelfs Frits Wester het embargo niet zal weten te verbreken. Dit is een slechte zaak, in de eerste plaats omdat nog generaties Nederlanders bezig zullen zijn om die schuld af te lossen als we niet nu al maatregelen nemen. In de tweede plaats is het een slechte zaak, omdat het economisch vertrouwen niet herstelt als burgers en bedrijven geen duidelijkheid krijgen over de maatregelen die genomen gaan worden. Mensen begrijpen dat er maatregelen nodig zijn, maar ze willen weten waar ze aan toe zijn en wat hun boven het hoofd hangt. Als dat vaag blijft, zoals nu het geval is, dan zullen de mensen uiteindelijk ook op hun geld blijven zitten en investeringen uitstellen. Dat is slecht voor de economische groei in Nederland. Ik voorspel dat, als er niet snel maatregelen

worden genomen voor de korte en de lange termijn, belastingverhogingen onvermijdelijk zijn. Belastingverhogingen zijn vergif voor de economie en leiden tot het afbreken van banen. Als het kabinet mij niet gelooft, laat het dan vooral te rade gaan bij partijgenoten als de heer Ruting van het CDA, maar ook de heer Vermeend en de heer Van der Ploeg van de PvdA. Zij hebben het kabinet de afgelopen dagen zeer kritisch bejegend.

Deze gang van zaken roept ook vragen op over de rol van de minister-president. Waar is de regie? Ik weet dat de term "regie" op AZ niet te vaak gebezigd moet worden. De Westerschelde bewijst dat we inmiddels een ander land nodig om deze minister-president nog in beweging te krijgen, maar zelfs dan lukt het niet. Mevrouw Hamer zei in het NRC en ik citeer: "Er is natuurlijk wel een grens aan de hoeveelheid procesafspraken. Je kunt echter niet blijven zeggen: we komen er nog op terug. Jammer genoeg heeft het kabinet daardoor ook niet kunnen excelleren, omdat we twee jaar bezig zijn geweest alsnog compromissen te sluiten. Daaruit moeten we lering trekken." Mevrouw Hamer had het niet mooier kunnen formuleren. De minister-president staat tegenover de recessie met de handen in de lucht. Als ik tot een vriendelijk oordeel van het kabinetsbeleid mag komen, dan constateer ik dat het wel consistent is.

Het moet mij overigens van het hart dat ik het betreurt dat het aantal partijen dat nog wel iets met Nederland wil aan het afnemen is. Ik snap al die mensen niet die zich zorgen maken over de opkomst van rechtse kranten, herstel rechtse krachten in Nederland. Rechtse kranten hebben wij al genoeg. Ik maak mij eerder zorgen over de opkomst van steeds meer linkse krachten in de politiek. Na op het gebied van het ontslagrecht 180 graden naar links te zijn gedraaid, is de PVV van Wilders nu ook met het AOW-standpunt definitief toegetreden tot het linkse kamp als het gaat om het economisch beleid. Agnes Kant en Geert Wilders samen op de barricaden! Wie had dat ooit kunnen denken. Het debatje van de heer Wilders met mevrouw Kant zojuist was tekenend. Zij waren elkaar aan het adviseren over hoe ze hun standpunten nog beter konden uitdragen. Neen, dat moet je zo doen! Neen, als je het nu zo uitlegt, begrijpen ze het nog beter! Prachtig, maar het is jammer dat daarmee de omvang van de krachten in de Kamer die nog wel iets met Nederland willen verder is afgenomen.

Wat moet er gebeuren? Hoe kunnen wij Nederland er weer bovenop helpen? Ik wijs in de eerste plaats op onze tegenbegroting. Het uitgangspunt van die tegenbegroting is dat wij moeten voorkomen dat de belastingen in Nederland omhoog gaan. De belastingen mogen niet omhoog. Dat is slecht voor hardwerkend Nederland en slecht voor de economische groei. Belastingverhoging leidt tot minder banen. Bij dit kabinet zal de staat verder groeien, maar dat leidt ertoe dat de belastingen omhoog moeten en dat betekent minder economische groei en minder banen. In de tegenbegroting van de VVD zorgen wij voor een kleinere overheid. Dat betekent dat de belastingen omlaag kunnen en dat leidt tot meer economische groei. Dat is goed voor banen. Wat ons betreft blijven de uitgaven voor 2010 op hetzelfde niveau als de uitgaven voor 2009. Wij zetten dus een rem op de verdere oploep van de uitgaven. Verder stellen wij een aantal structurele hervormingen voor. Wij hebben al voorstellen gedaan voor de AOW, rekening houdend met mensen met een zwaar beroep. Wij hebben voorstellen

Rutte

gedaan voor de hervorming van ontwikkelingssamenwerking. Twee weken geleden hebben wij onze participatiewet gepresenteerd, waarin wij de verschillende wetten voor de onderkant van de arbeidsmarkt, de bijstand, de WSW en de Wajong, samenvoegen in één nieuw wetsvoorstel. Daarmee voorkomen wij dat dadelijk 400.000 jonge mensen in de Wajong zitten. De heer Donner heeft hier nog voorstellen voor gedaan, mevrouw Hamer, maar het is de Partij van de Arbeid die uiteindelijk de voorstellen heeft geblokkeerd. Het gevolg is dat dadelijk één op de twintig jonge mensen volledig in de Wajong zit, gewoon de WAO voor jongeren.

Verder nemen wij een aantal maatregelen die het herstel van de crisis bevorderen en die ervoor zorgen dat wij zo snel mogelijk uit de crisis komen. Wij gaan het btw-tarief verlagen, bijvoorbeeld voor verbouwing van de eigen woning.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U mag mij citeren, maar ik wil wel graag goed geciteerd worden. Wij hebben de hervormingen in de Wajong niet tegengehouden. Het enige wat wij gezegd hebben, is dat wij geen uitkeringen van jongeren gaan verlagen. Hoe zit dat in uw plan?

De heer **Rutte** (VVD): Wat wij al jaren doen, is ontkoppelen. Dat geldt voor alle uitkeringen, behalve voor de AOW. De uitkeringen groeien met ons mee – ik vind dat ook heel verstandig – met de ontwikkeling van de prijzen, en niet van de lonen. Dit is het zogenaamd waardevast houden van uitkeringen en niet welvaartsvast. De AOW blijft wel welvaartsvast.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U bent heel erg voor duidelijke taal, maar uw ontkoppelen is gewoon verlagen van de uitkeringen van de meest kwetsbare groepen die wij hebben: de jongens en meisjes in de Wsw en de Wajong. Daar heb ik mij inderdaad zeer tegen verzet. Ik zal dat ook blijven doen.

De heer **Rutte** (VVD): Met de Partij van de Arbeid zullen straks meer jonge mensen, ook met kleine gedragsbeperkingen, in de Wajong terecht komen. Het is gewoon fout beleid. Wat ons betreft gaan wij dit veranderen.

In deze tegenbegroting stellen wij ook maatregelen voor die direct tot het herstel van Nederland moeten leiden. Ik noemde het btw-tarief dat wij willen verlagen voor de verbouwing van de eigen woning. Verder wil de VVD de overdrachtsbelasting op woningen afschaffen. Dat is goed voor de woningmarkt, dat is goed voor de arbeidsmarkt en het leidt tot minder zogenaamde reisbewegingen.

Er moet echter meer gebeuren. Deze crisis dreigt het zicht te ontnemen op een dieper liggend probleem. Hoe verdienen wij in Nederland over tien of vijftien jaar ons geld? Hoe zorgen wij voor voldoende welvaart? Wat blijkt namelijk? Nederland en Europa krabbelen zwakker terug uit deze crisis dan Azië en Amerika. Het hautaine gejubel over dat zogenaamde rijndeltavergadermodel van Balkenende en Bos bewijst zijn ondeugdelijkheid. Wij boeken krimp, waar de Verenigde Staten en zeker ook Azië weer met dubbele cijfers zullen gaan groeien.

De VVD is tegen het belonen van wanbeleid en voor het stimuleren van prestaties. Vorige week werd bekend dat Nederland van de achtste naar de tiende plaats is gezakt op de ranglijst van concurrerende economieën in de wereld. Wij zijn voorbijgestreefd door Canada en

Japan. Eén op de tien hoogopgeleiden verlaat inmiddels Nederland, omdat elders meer kansen liggen. Als vestigingsplaats voor grote hoofdkantoren wordt Nederland steeds minder aantrekkelijk. Aziatische bedrijven willen inmiddels liever in Hamburg of Genève zitten dan in Amsterdam. De economische machtsverhoudingen zijn blijvend veranderd. Vroeger was het de G8, nu is het de G20 met een sterke aanwezigheid van Azië en Zuid-Amerika. Deze nieuwe verhoudingen worden verder versterkt door de crisis. Industrieën verlaten ons continent. De auto-industrie bijvoorbeeld bevindt zich steeds meer in landen als Brazilië, China en India, waar nog wel genoeg kapitaal aanwezig is.

Sinds industrieën zich naar elders verplaatsen is Nederland zich meer gaan richten op dienstverlening, kennis en innovatie. Echter, ook op dat vlak wordt de concurrentiestrijd voor Nederland zwaarder. China is bijvoorbeeld niet alleen een land met lage lonen en goedkope productie, maar ook een land met top-universiteiten. Inmiddels staat de beste technische universiteit ter wereld niet langer in Europa of Amerika, maar in Bangalore, in India. De wereld draait door en daar is niets mis mee. De vraag is alleen hoe Nederland zich kan onderscheiden. Hoe blijven wij leidend in plaats van volgend? Ik ben ervan overtuigd dat Nederland kan behoren tot de beste economieën van de wereld. Wij hebben genoeg ondernemerschap en innovatiekracht in huis. De Nederlandse architectuur is wereldberoemd. In de top 60 van wereldwijde architectenbureaus staan vijf Nederlandse architectenbureaus. Zo'n beetje de helft van de vijfsterrenhotels in Peking wordt gerund door Nederlanders die in Nederland zijn opgeleid. Zeg je nanotechnologie, dan denk je aan Nederland. De hele wereld kent ASML, maar ook Philips, Shell en Unilever of de Technische Universiteit Delft en de universiteit van Wageningen. Schiphol en de Rotterdamse haven zijn onmisbaar voor een groot deel van de wereldhandel. De bloemen die in New York op tafel staan, worden in Aalsmeer geveild.

Er is dus niets fout aan Nederland wat niet gerepareerd kan worden met wat sterk is aan Nederland. Dan moeten wij echter wel keuzes maken. Daarom legt de VVD-fractie vandaag de agenda 2015 op tafel. Wij willen tegen die tijd alle voorwaarden hebben gebouwd voor een sterke economie. Deze vernieuwingsagenda start wat ons betreft vandaag op alle terreinen.

Ten eerste op het gebied van het onderwijs. Het onderwijs is de basis van eigen verantwoordelijkheid. Haya van Someren verwoordde het ooit als volgt. Is het niet het hoogste ideaal om zo snel mogelijk van jezelf te zijn, niet van een ander, niet van een staat, niet van een idee? Het is de taak van het onderwijs het jonge kind op te voeden tot een situatie waarin het van zichzelf is. Problemen in het onderwijs moeten worden aangepakt. De VVD legt een paar simpele normen neer. Op de basisscholen worden de d'tjes en t'tjes geleerd, het hoofdrekken en de jaartallen. Er wordt in Nederland goed vakonderwijs gegeven op het vmbo en het mbo, dat dus wel aansluit op de arbeidsmarkt. Er komt weer ruimte voor de mavo en het wordt weer mogelijk in Nederland om diploma's te stapelen.

Het niveau van ons hoger onderwijs ontstijgt nauwelijks de middelmaat. Te veel verveelde studenten kunnen een vak halen zonder echt een boek te hebben geopend. Wij zien situaties waarin colleges worden gegeven door medestudenten en massatentamens die

Rutte

alleen nog maar bestaan uit multiplechoicevragen. Veel studenten hebben inmiddels te maken met weken waarin zij minder dan tien contacturen hebben.

Dit soort zaken bewijst dat het hoger onderwijs in Nederland moet worden verbeterd. Daar is niet alleen een financiële injectie voor nodig; ook de wijze van bekostiging moet veranderen. Universiteiten en hogescholen moeten worden betaald op basis van geleverde kwaliteit en niet op basis van het aantal diploma's. Dat moet dus fundamenteel anders.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik ben een beetje verrast door al uw punten. Op zich zitten daar voor het onderwijs goede punten bij, maar was u niet staatssecretaris van onderwijs, hoger onderwijs?

De heer **Rutte** (VVD): Zeker.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Waarom hebt u al die dingen dan toen niet gedaan?

De heer **Rutte** (VVD): Dat zal ik u vertellen. Daarbij moet ik het CDA aankijken en niet u, want met de heer Tichelaar, de woordvoerder van de PvdA, was er goed zaken te doen. Er lag toen een compleet pakket voor om deze doelstellingen te bereiken. Maar helaas besluit de minister van OCW wanneer het nieuwe kabinet aantreedt, dat hele pakket naar de prullenmand te verwijzen. Hij is nog aan het studeren op wat hij wel gaat doen. Ik heb hem het volgende gezegd toen hij begon. Dit is uitermate belangrijk. Als je mijn plannen niet uitvoert, zorg dan tenminste voor andere plannen, maar zorg ervoor dat het hoger onderwijs in Nederland verbetert.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U kunt heel goed naar anderen wijzen. Dat hebt u de laatste dagen bewezen. Daar bent u echt top in. Ik vroeg nu echter naar uw eigen daden. U was staatssecretaris van OCW. U was verantwoordelijk voor het hoger onderwijs. Wat hebt u nou gedaan?

De heer **Rutte** (VVD): Er lagen voorstellen in de Kamer, neergelegd in wetgeving, om het hele hoger onderwijs te organiseren in de richting die ik hier schets, namelijk: selectie aan de poort en ervoor zorgen dat universiteiten op een goede manier zouden worden afgerekend op hun kwaliteit, niet alleen op basis van het aantal diploma's. Al die maatregelen moesten ervoor zorgen dat studenten weer fulltime zouden gaan studeren en zouden worden uitgedaagd wanneer zij dat vakgebied in zouden komen. Dat heette niet voor niets de Begeisterungsagenda. Wij deden dat omdat wij dat belangrijk vonden. Vervolgens valt het kabinet. De PvdA gaat in dat kabinet zitten. Ik dacht: de PvdA is mijn bondgenoot op dit punt, maar helaas zijn de plannen in de prullenmand verdwenen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U doet nu weer hetzelfde.

De heer **Rutte** (VVD): Ik geef antwoord op uw vraag.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Nee, ik vroeg wat u had gedaan. Ik dacht dat bij het werk van een goede staatssecretaris of minister hoort dat hij, als hij iets in de Kamer heeft, het ook door de Kamer krijgt.

De heer **Rutte** (VVD): Dat was het probleem.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U gaat mij nu toch niet vertellen dat u zich verschuilt achter het feit dat u het niet door de Kamer hebt gekregen? U was inmiddels ook allang weg, want u bent daarna iets anders gaan doen.

De heer **Rutte** (VVD): Het probleem lag niet bij de Kamer en zelfs niet bij uw partij, want die steunde al die plannen. De heer Tichelaar was toen woordvoerder voor het hoger onderwijs.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U hebt zich dus op de kop laten zitten door het CDA. Moet ik het zo begrijpen?

De heer **Rutte** (VVD): Nee, ook niet. Ik had zelfs een meerderheid in de Kamer, maar een kabinet valt wel eens. Dat kabinet is gevallen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): O, daar lag de schuld. Oké.

De heer **Rutte** (VVD): Toen zijn deze plannen controversieel verklaard. Zo gaat dat. U kunt nu wel moeilijk kijken, maar ik kan niet in mijn eentje de val van een heel kabinet tegenhouden. Hier in de Kamer was er echter een meerderheid voor al die voorstellen. Als het kabinet was blijven zitten, waren ze allemaal omgezet in wetgeving, mede dankzij de PvdA. Dank daarvoor nog.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Volgens mij doet u zichzelf heel erg tekort; u kunt best in uw eentje een kabinet tegenhouden.

De heer **Rutte** (VVD): Dat ben ik hier druk aan het doen, ja.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ja, daarom. Ik ondersteun u, zoals u weet.

De heer **Rutte** (VVD): Nee, goed. Fijn dat u het doorhebt.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U verschuilt zich wel heel erg gemakkelijk achter anderen.

De heer **Rutte** (VVD): Ik verwerp dit echt. Als ik fouten maak, wil ik die absoluut toegeven. Hiervoor was er echter steun in de Kamer. Die plannen zouden zijn aangenomen. Daar twijfel ik geen seconde aan. Als het kabinet echter valt, er komen verkiezingen en het nieuwe kabinet voert de plannen niet verder door, dan is dat "beyond me", dan houdt het op.

Voorzitter. De VVD wil ruim 1 mld. investeren in het hoger onderwijs. Het is niet reëel om dit geld uit de algemene middelen te halen. Dat zou leiden tot hogere belastingen of een nog hogere staatsschuld. Daarom kiezen wij voor een eerlijke verdeling van de kosten voor het hoger onderwijs tussen de overheid en de student. De studiefinanciering wordt, wat de VVD betreft, omgezet in een toegankelijke lening, die studenten na hun afstuderen tegen lage rente inkomensafhankelijk kunnen terugbetalen. Op deze wijze wordt benadrukt dat een studie vooral een investering is in de eigen toekomst. De overheid neemt ook in dat model nog steeds 75% van de kosten van een studie op zich, want het wettelijk collegegeld blijft bestaan. Studenten betalen daardoor een maximumbedrag van € 1620 aan collegegeld, terwijl de feitelijke kosten van een studie gemiddeld € 7300 bedragen.

Rutte

De heer **Pechtold** (D66): Nu noemt u weer het bedrag van 1 mld. en dat deed u maandagavond ook al. U zei: net als D66 willen wij ook 1 mld. voor het onderwijs. Maar nu zie ik in uw tegenbegroting het bedrag van 80 mln. Dat is nog geen 10%.

De heer **Rutte** (VVD): In de tegenbegroting wordt dit opgebouwd. Wij doen dus structureel 1 mld., maar je kunt dat bedrag niet in een keer wegzetten. Dat moet je opbouwen, dus dat doen wij ook. U zult dat waarschijnlijk ook doen. Je kunt niet zomaar 1 mld. ergens in "plompen" en dan hopen dat het goed gaat. Uiteindelijk is het structureel gewoon 1 mld.

De heer **Pechtold** (D66): Ik heb dat wel gelezen, maar in het eerste jaar, voor volgend jaar, trekt u 80 mln. uit. Het kabinet bezuinigt in dat jaar 140 mln. op onderzoek. In uw begroting gaat het onderwijs er al op achteruit. Het volgende jaar gaat het om 300 mln. en daarna – als het dan allemaal bij leven en welzijn is en wij niet inmiddels alle plannen van het kabinet hebben moeten uitvoeren – komt u op dat miljard. Ik heb voor volgend jaar in mijn tegenbegroting allang 1 mld. staan. Je kunt het namelijk zo aan onderwijsalarissen besteden, aan uitval in het vmbo – zoals het kabinet nu ook doet, maar dat kan worden versneld – aan een ov-jaarkaart voor het mbo en aan onderzoek. Ook kun je de bezuinigingen van 20 mln. op de academische ziekenhuizen terugdringen. Ik kon dat miljard gelijk kwijt, hoor.

De heer **Rutte** (VVD): Wat ik in uw plannen niet verstandig vind, is dat een groot uitdeel van de uitgaven weer gaat naar ov-jaarkaarten, salarissen en al dat soort zaken. Wij moeten vooral kijken naar de kwaliteit van het onderwijs zelf; ik merk dat als ik met leraren praat. Er zijn grote problemen in het vmbo en het mbo, met de aansluiting op de arbeidsmarkt en met het aantal docenten, en niet zozeer met wat er precies wordt verdiend, want daarvoor zijn al allerlei maatregelen genomen. Als D66 echt de onderwijspartij is – ik geloof dat D66 dat echt wel wil zijn – moeten ook voorstellen worden gedaan die dat ondersteunen. U komt nu steeds met voorstellen die leiden tot hogere salarissen, tot meer ov-jaarkaarten, maar daar gaat het niet om.

De heer **Pechtold** (D66): Ik wil graag elkaar vinden, maar ik heb toch het idee dat de werkdruk in het onderwijs en de salarissen twee van de prioriteiten zijn. U verwijst ook naar het actieplan LeerKracht, maar dat heeft zo'n lange uitsmeerperiode, tot 2020, dat wij inderdaad zeggen: dat moet sneller, dat moet dit jaar al. Ik vind dat u interessante ideeën hebt. Ik ben het met u eens dat het niet alleen om salarissen, gebouwen en reizen moet gaan. Dan zeg ik: dan een beetje boter bij de vis. Ik vind 80 mln. in het eerste jaar heel schraal. Ik vind 1 mld. uiteindelijk in die periode – terwijl wij dan juist die 40 mld. moeten hebben omgebogen – dan weer "zien en dan geloven".

De heer **Rutte** (VVD): Dat bedrag vind ik dus, doordat wij ook binnen het onderwijs overdrachtsuitgaven inzetten voor echte investeringen in het onderwijs zelf. U hebt er ook wel eens over gesproken dat het toch raar is dat wij zo veel ... Tegelijkertijd zegt u hier: het aantal ov-jaarkaarten moet verder worden uitgebreid. Als u echt vindt dat wij overdrachtsuitgaven zouden moeten

investeren in de kwaliteit van het onderwijs, zou u dat ook moeten loslaten. Dan zou u terug moeten gaan – ik geloof dat u daar in januari een speech over hield – om ervoor te zorgen dat studenten meer zelf lenen, zodat dat geld kan worden gestoken in de kwaliteit van het onderwijs.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Dank voor de tegenbegroting. Ik heb haar net eens even grondig bestudeerd. Mijn indruk is dat de heer Pechtold nog veel te optimistisch is over uw onderwijsinvesteringen. U investeert inderdaad in 2010 80 mln., maar u bezuinigt elders, op pagina 8, 77 mln. op het onderwijs. Ik houd dan over dat u 3 mln. investeert in het onderwijs.

De heer **Rutte** (VVD): Dat zijn allemaal uitgaven die het kabinet doet in zogenaamde enveloppes. Wij weten dat dit niet werkt. Als staatssecretaris heb ik een hevige strijd gevoerd tegen de aparte geldstromen naar het onderwijs, omdat deze alleen maar tot meer bureaucratie leiden. Stop het geld nu in de hoofdgeldstroom en probeer zo min mogelijk te leiden via de aparte potjes.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Nu wil ik niet vervelend zijn. Over reorganisaties die u zich voorstelt, is altijd te praten. Maar als je 77 mln. bezuinigt in het onderwijs, is het wel de bedoeling dat het daar ook naar terugkeert, maar dat gebeurt niet. Het gaat om 3 mln. en op dat bedrag staat u nu al dagen lang een enorme toer te bouwen. 3 mln.! Neem mij niet kwalijk, dat is wat een topbankier aan bonus wegtikt in een jaar. Waar hebben wij het over?

(gelach)

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Op dat bedrag van 3 mln. bent u al drie dagen een enorme toer aan het bouwen. Dat is het enige wat de VVD investeert in onderwijs.

De heer **Rutte** (VVD): De VVD investeert 1 mld. in onderwijs door binnen het onderwijs geld te verschuiven, van allerlei studiebeurssystemen en andere toestanden naar de kwaliteit van het onderwijs zelf. Ik zou graag uw mening eens willen horen over die fundamentele herziening van de financiering van het onderwijs. Daarover zou het debat nu moeten gaan. De heren Pechtold en Bos hebben daarover al eens voorstellen gedaan. Waar staat GroenLinks eigenlijk in die discussie?

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Ik begrijp heel erg goed dat u wilt terugkaatsen met een vraag en dat u probeert het daarmee op een ander onderwerp te krijgen, maar ik wil het toch even afmaken. U investeert 1 mld. Dat is een belofte die u voor de toekomst doet, maar wij kennen voor 2011 en 2012 uw bezuinigingen nog niet. Wij kunnen alleen vaststellen dat voor volgend jaar, waarover dit debat en deze begroting gaan, de VVD niet meer dan 3 mln. overheeft voor het onderwijs.

De heer **Rutte** (VVD): Wat u doet, is een heilig geloof hebben, ten eerste in al die potjes die naar het onderwijs gaan, waarvan het grootste deel opgaat aan bureaucratie en verantwoording afleggen. Uw som klopt dus van geen kanten. Ten tweede reageert u niet op mijn veel

De heer Rutte (VVD)

© M. Sablerolle – Gouda

fundamentele vraag aan u, namelijk of u het niet met mij eens bent dat het miljard dat nu naar inkomensondersteuning van studenten gaat, beter direct kan worden gestoken in de kwaliteit van het onderwijs. Geef u daar nu eens antwoord op.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Ik wil dat debat graag op een ander moment met de heer Rutte voeren. Wij hebben ongelooflijk veel voorstellen. Ik stel nog even vast: de VVD geeft 3 mln. aan onderwijs op een begroting van 33 mld.

De heer **Rutte** (VVD): De VVD geeft 1 mld. extra uit voor het onderwijs. Dat gaan wij niet in een of twee dagen in het onderwijs storten. Er zal eerst gereorganiseerd moeten worden. Er zal bijvoorbeeld gezorgd moeten worden dat het bekostigingsmodel bij de universiteiten goed wordt en dat bij de universiteiten selectie aan de poort mogelijk is. Dat soort maatregelen moet eerst worden genomen, voordat je dat geld eraan uitgeeft. Anders komt het terecht op de grote hoop van nu, en dan heb ik geen garanties voor de verbetering van de kwaliteit. U denkt altijd dat meer euro's meteen leiden tot een hogere kwaliteit. Je moet tegelijkertijd bereid zijn om de euro's te reserveren, maar ook het systeem zelf kritisch tegen het licht te houden. Dat is hard nodig in het onderwijs.

De heer **Van Geel** (CDA): Ik wil de heer Rutte nog een voorbeeld voorhouden waarbij de linkerhand misschien niet helemaal weet wat de rechterhand doet, zoals bij dat voorbeeld met onderwijs. Het heeft betrekking op de kilometerheffing en de mobiliteitsimpuls die hij geeft. Als ik het goed begrijp, boekt hij 600 mln. structureel in om de kilometerheffing niet door te laten gaan en hij boekt 500 mln. in voor mobiliteit. Dat zal wel voor meer wegen zijn. Dat is per saldo dus minder voor mobiliteit dan nodig is. Dit zijn de derde algemene politieke beschouwingen waarin ik probeer uit te leggen dat als de heer Rutte de kilometerheffing niet doet, hij weliswaar over een reeks van jaren opgeteld 4 mld. bespaart, maar ook voor 8 mld. meer wegen moet gaan aanleggen om hetzelfde mobiliteitseffect te bereiken. Hij haalt dus ook hier iets weg, maar doet onvoldoende om zelfs maar te

compenseren wat hij weghaalt. Laat staan dat hij hier de indruk wekt dat hij meer aan mobiliteitsbeleid doet. Dat doet hij dus niet.

De heer **Rutte** (VVD): Ik heb het al zo vaak aan u uitgelegd. Die kilometerheffing is een onding voor hardwerkend Nederland. Trek dat voorstel nou in. U bereikt ermee dat mensen die 's morgens gewoon naar hun werk moeten, daar dadelijk veel meer voor moeten gaan betalen. Door allerlei onderzoeken is aangetoond dat het nauwelijks leidt tot minder auto's op de weg. De auto's op de weg moeten daar wel rijden, want de mensen moeten naar hun werk. Zij gaan gewoon meer belasting betalen. Het is gewoon een ordinaire belastingverhoging. Trek dat voorstel nou in.

De heer **Van Geel** (CDA): U geeft geen antwoord op mijn vraag. Ik constateer dat u de investeringen voor de kilometerheffing niet wenst te doen. Ik constateer herhaalde malen dat er dan een dubbele investering moet komen van het bespaarde bedrag om hetzelfde mobiliteitseffect te hebben. Met uw beleid zorgt u ervoor dat er minder mobiliteitsmogelijkheden zijn. Op die manier komt er minder doorstroming op de wegen in ons land. Uw beleid is volkomen niet-effectief. Het is contraproductief, moet ik zeggen.

De heer **Rutte** (VVD): Wij hebben hierover al zo vaak gedebatteerd. Dat voorstel van kilometerheffing is slecht voor de economie. Het is slecht voor banen en het leidt tot lastenverzwaring voor een grote groep mensen die geen alternatief heeft. Daarom is dat voorstel niet goed. Het zal dus ook niet leiden tot de effecten die u verwacht. Wij zorgen er gewoon voor dat er een goed plan komt. U noemde al die wegnetten, bij Joure, de haak om Harlingen en al de toestanden die wij verder nog hebben met de N35. Die moeten allemaal gebeuren; ik ben het met uw complete lijst eens. Er moet ook geld bij. Daarvoor trekken wij geld uit.

De **voorzitter**: Tot slot, mijnheer Van Geel.

De heer **Van Geel** (CDA): Ik zou deze discussie zuiver hebben gevonden als de heer Rutte een aanzienlijk groter bedrag voor mobiliteit had ingeboekt dan nu het geval is. Nu schiet je het een af en suggereert dat er een oplossing voor mobiliteit aanwezig is. Ik constateer dat met de voorstellen die de VVD doet, er gewoon minder doorstroming is en er minder capaciteit op de wegen komt om aan de noodzakelijke mobiliteitsbehoefte te voldoen. Dat is en blijft het verhaal, ook al is het de derde keer dat wij dit wisselen. Uw verhaal klopt gewoon niet; het loopt niet rond.

De heer **Rutte** (VVD): Nou, we wisselen helemaal niets, want dan hield ik nu uw verhaal en u mijn verhaal. Gelukkig niet, zeg! Nee, we bediscussiëren hier dit punt en, mijnheer Van Geel, geeft u nu eens antwoord op mijn reactie. U gaat er ook helemaal niet op in.

De **voorzitter**: Nee, nee.

De heer **Rutte** (VVD): Ik stel namelijk dat de werknemer, die gewoon in die auto moet zitten 's morgens, te maken krijgt met een ordinaire lastenverzwaring met uw plan. Dat is toch zo?

Rutte

De **voorzitter**: Het is echt beter als u niet steeds een vraag terugstelt, want dan komen we vanavond niet meer naar huis over diezelfde wegen.

De heer **Rutte** (VVD): Dan zijn wel de files weg.

De heer **Van Geel** (CDA): Het enige doel van de kilometerheffing is om op een verstandige manier nuttig gebruik te maken van de beschikbare capaciteit op de wegen, precies conform wat de heer Rutte normaal ook hanteert, namelijk marktwerking en zorgen dat marktregulering een rol speelt wanneer er meer vraag is. Dat betekent gewoon dat mensen die niet in het spitsuur thuishoren op die weg op een ander moment de weg benutten. Dat leidt tot een optimaler gebruik van de wegen, tot veel meer doorstroomcapaciteit voor forensen die het echt nodig hebben.

De heer **Rutte** (VVD): Mijnheer Van Geel ...

De **voorzitter**: Nee, mijnheer Rutte, u hebt het antwoord op uw vraag gekregen.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Voorzitter. Twee jaar geleden nam de heer Rutte het op voor de hardwerkende Nederlanders en er zijn nogal wat hardwerkende Nederlanders met een smalle beurs, met kinderen die naar school gaan, die proberen om het allemaal rond te krijgen. Dat valt niet mee in deze tijd. Mijnheer Rutte, wat is uw boodschap aan hen als ik zie dat u in uw tegenbegroting de vergoeding voor de schoolboeken wilt afschaffen dat u met één grote klap 900 mln. olopend tot 1 mld. van het kindgebonden budget wil wegschieten? Dat komt toch kei- en keihard bij deze mensen aan? Wat is uw verhaal daarbij?

De heer **Rutte** (VVD): Dit zijn allemaal verschrikkelijke, inkomensafhankelijke regelingen. Ik doel op het kindgebonden budget. Over de kwestie van de gratis schoolboeken heeft inmiddels het hele onderwijs gezegd dat het niet werkt. Ik geef zelf op vrijdagochtend les op een school. Het werkt niet, het leidt tot enorme bureaucratie. Ik zie het zelf. U had dat nooit moeten doen. Het was een maatregel om een beetje inkomenssteun te geven. Nou, ik kan u verzekeren, die scholen zuchten onder de bureaucratie van die gratis schoolboeken. Ook weer zo'n symboolmaatregel die niet werkt.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Laat de heer Rutte op dat punt nog maar eens de evaluatie lezen van het afgelopen jaar.

De heer **Rutte** (VVD): Ik kijk gewoon naar wat ik in de praktijk zie en ik heb die evaluatie van u niet nodig.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Dat is een ander beeld dan het beeld dat ik erbij heb en wat uit de feiten blijkt. Maar u ontloopt mijn vraag. Wat is uw boodschap aan deze mensen met een heel smalle beurs, die in één keer in deze crisistijd van u een keiharde klap krijgen als het om hun koopkracht gaat? Dat is uiteindelijk het effect en dat is geen klein bier. Het gaat om heel grote bedragen die juist die mensen met een kleine portemonnee eigenlijk niet kunnen missen in deze tijd.

De heer **Rutte** (VVD): Het is een tegenbegroting die goed

is voor iedereen in Nederland die er iets van wil maken, of je nu een kleine of een grote beurs hebt. Dat doen wij door bijvoorbeeld de laagste schijven in de inkomstenbelasting te verlagen, juist ook voor de mensen op het lage tarief. Dat doen wij door een extra arbeidskorting te geven om mensen uit een uitkering gemakkelijker aan werk te helpen. Dat doen wij door maatregelen te nemen in de zorg, waardoor de kosten van de zorgverzekeringspremie omlaag kunnen. Dat is allemaal goed voor deze groep, mijnheer Slob. Dat is ook veel simpeler uit te voeren dan al deze inkomensafhankelijke bureaucratieën.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Het is nog erger dan collega Slob al signaleerde, want ook de vrijwilligers en de mantelzorg worden ter discussie gesteld, de stimuleringsregelingen die we daarvoor hebben. Dan zegt u: ja, die vrijwilligheid van die naasten moet je toch eigenlijk vooronderstellen en mensen kunnen het wel onderling regelen.

De heer **Rutte** (VVD): Ja.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Dat kan wel, maar dat is een wens. Maar nu de werkelijkheid. We zien dat die bestanden slinken en dat de bereidheid afneemt en dat ook de mogelijkheden ertoe zouden afnemen door die economische onafhankelijkheid waar u zo erg voor bent en de activiteiten van mensen op de arbeidsmarkt, waardoor ze minder tijd beschikbaar hebben om zelf in vrijwilligheid in te vullen. Dat is toch een ander maatschappijbeeld wat u hier neerzet.

De heer **Rutte** (VVD): Zeker, totaal anders dan het uwe. Waarom is het zo anders? Omdat wij er niet in geloven dat de Staat een grote geluksmachine is die alles moet organiseren. Wij geloven in een samenleving van mensen die in vrijheid eigen keuzes maken. De overheid moet er zijn, krachtig en zo klein mogelijk, om op heel belangrijke momenten te helpen. Maar dit soort zaken die u nu beschrijft, regelen mensen prima zelf. Daar moeten we als samenleving niet tussen gaan zitten.

De heer **Van der Vlies** (SGP): De praktijk is nu juist dat mensen het niet blijken te regelen. Daarom is de overheid er om dat hier en daar te stimuleren. Dat vonden we met elkaar toch in de achterliggende decennia nodig? Daar hebt u ook hier en daar wel steun aan gegeven, meen ik mij te herinneren.

De heer **Rutte** (VVD): Ik heb dat zelf in ieder geval ...

De heer **Van der Vlies** (SGP): Over uw ideaalbeeld valt nog te spreken, maar we staan in deze werkelijkheid en die is helaas een slagje minder.

De heer **Rutte** (VVD): De situatie waar we het over hebben is gegroeid omdat we in Nederland een overheid hebben die steeds meer de indruk wekt dat zij alles kan regelen. Dan krijg je ook de situatie dat mensen die op een gegeven moment lastige afwegingen moeten maken, denken dat de Staat wel iets voor ze zou kunnen doen. Ik ben ervoor om dan te zeggen: nee, dit is nu echt iets wat je zelf kunt doen; in ruil daarvoor zorgen wij voor lagere belastingen, zodat je meer ruimte in je portemonnee hebt om dat soort beslissingen zelf te nemen. Dat is een

Rutte

liberaal maatschappijbeeld: een krachtige, zo klein mogelijke Staat, die er natuurlijk is als je echt in de ellende zit, met een fatsoenlijke uitkering, maar niet om op alle mogelijke detailniveaus mensen te gaan helpen terwijl ze het heel goed zelf kunnen.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Mijn conclusie is dat de VVD-fractie hier bepleit om mensen op hun eigen verantwoordelijkheid terug te werpen en hen daar niet heen te leiden of voor op te voeden, maar om dat meteen te doen. U schrapt al die subsidies immers in één keer.

De heer **Rutte** (VVD): Ja, zo is het.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Garandeert u dat er daardoor geen ongelukken gebeuren?

De heer **Rutte** (VVD): Garanties leveren wij bij de stofzuiger. Wij hebben hier een debat over hoe wij Nederland moeten inrichten. Dit is een heel fundamenteel verschil van mening, mijnheer Van der Vlies. Dat realiseer ik mij, maar ik geloof erin dat mensen heel goed zelf in staat zijn om veel van dit soort beslissingen te nemen. Ik heb er groot respect voor als zij dat doen. Ook in mijn eigen omgeving zie ik dat mensen daar veel tijd in steken. Dat is ontzettend belangrijk. Blijf als overheid nou met je tengels van dat soort processen af. Ga daar niet tussen zitten!

Mevrouw **Kant** (SP): Ook ik denk dat mensen heel veel heel goed zelf kunnen beslissen en daar zelf ook voor kunnen zorgen, maar over één ding in je leven ga je heel weinig: word je gezond oud en wat overkomt je? Ik kan allerlei dingen verzinnen die heel naar zijn en die mensen kunnen overkomen, zoals een hartinfarct of borstkanker. Dat is dus geen keuze, maar toch snijdt de VVD met haar tegenbegroting fors in de zorg en wil zij het eigen risico maar liefst naar € 300 brengen en het zorgpakket verkleinen. Mensen doen daar een beroep op door iets waar zij niet echt voor gekozen hebben.

De heer **Rutte** (VVD): Wij staan bij de zorg voor een heel fundamentele keuze: willen wij in Nederland het solidaire stelsel overeind houden, waarbij gezonde mensen veel premie betalen die vervolgens wordt gebruikt om mensen die ziek zijn, op een goede en menswaardige manier te behandelen en te verplegen? Dat is een fundamenteel debat. De zorgkosten lopen zo uit de hand dat je, als je de solidariteit van gezonde mensen voor de minder gezonde mensen in stand wilt houden, iedere keer moet kijken naar de kosten. Wat nu gebeurt – het uitbreiden van de pakketten, het laten ontploffen van de omvang van de AWBZ en het aan alle kanten ophogen van de uitgaven zonder dat wij bereid zijn om maatregelen te nemen om die uitgaven in te dammen – leidt tot steeds hogere premies en een steeds grotere druk op die solidariteit. Dat leidt er uiteindelijk toe dat het hele stelsel ter discussie komt te staan. Dat moet u ook niet willen.

Mevrouw **Kant** (SP): Dit ken ik van uw partijgenoot en voormalig minister van VWS Hoogervorst. Wat u nu zegt, noemde hij ooit "omgekeerde solidariteit". U pleit er eigenlijk voor om de solidariteit uit de zorg te halen omdat u de solidariteit erin wilt houden. Dat kan niet allebei. U haalt de solidariteit eruit als u het eigen risico

naar € 300 verhoogt en een aantal dingen uit het zorgpakket sodemietert. Dat is niet solidair. Welke keuze hebben mensen die een beroep op de zorg doen dan? Dat is toch geen keuze?

De heer **Rutte** (VVD): U wilt niet kijken naar het grote probleem van de oplopende zorgkosten. Dat weet ik, want daar kijkt u nooit naar. U kijkt altijd naar de mogelijke gevolgen als je er iets aan zou doen. Je moet ook kijken naar die oplopende kosten. Als je dat niet doet, krijg je een groot probleem bij de solidariteit tussen gezond en niet gezond, tussen jong en oud en tussen alleenstaand en mensen met een gezin. Dat zie je op allerlei vlakken in de samenleving. Ook het feit dat u de AOW-leeftijd niet wilt verhogen, is zo'n voorbeeld. Al die solidariteiten staan ter discussie. Je moet dus bereid zijn om stelselwijzigingen door te voeren om dit op te lossen. Dat doen wij. Wij durven die moeilijke beslissingen te nemen.

Mevrouw **Kant** (SP): Ik wil de discussie over de AOW heel graag nog een keer voeren, maar dat staat de voorzitter vast niet toe.

De **voorzitter**: Dat klopt.

Mevrouw **Kant** (SP): Ik blijf dus bij de zorg. Door het eigen risico ondermijnt de VVD-fractie juist de solidariteit tussen ziek en gezond. Iemand die ziek wordt, kiest er immers niet voor om zorg nodig te hebben, maar moet wel dat eigen risico betalen. De heer Rutte zegt dat hij daarmee bezuinigt omdat de kosten oplopen, maar dat doet hij niet. Die € 300 wint hij niet. Nee, hij legt die rekening bij de mensen die de pech hebben om ziek te worden.

De heer **Rutte** (VVD): Mevrouw Kant, een gezond iemand in Nederland betaalt gemiddeld € 3000 à € 4000 per jaar aan zorgkosten. Dan ben ik nog conservatief, want dit is een voorzichtige schatting. Als je alles optelt, is het eigenlijk nog meer, maar de directe kosten bedragen € 3000 tot € 4000. Als ik in dat jaar niet ziek ben, geef ik dus € 3000 à € 4000 uit voor iemand die wel ziek is. Dat doe ik graag. Dat heet "solidariteit" en "een beschaafd land". Vervolgens moet je wel in de gaten houden dat die € 3000 à € 4000 niet oneindig blijft stijgen omdat de pakketten worden uitgebreid of omdat de zorgkosten zelf stijgen. Anders komt immers het hele systeem onder druk te staan, want mensen zijn dan niet meer bereid om dat te doen. U loopt daarvoor weg, mevrouw Kant, want u zegt: laat dat maar zitten.

De **voorzitter**: Nee mevrouw Kant, u krijgt het woord echt niet.

Mevrouw **Kant** (SP): Ik krijg geen antwoord op mijn vraag. De heer Rutte bespaart daar namelijk geen geld mee, maar verlegt de rekening met de door hem genoemde € 300. De ene persoon krijgt straks minder kosten, maar de andere ...

De **voorzitter**: Ik doe dit niet graag, maar u hebt echt steeds dezelfde vragen. Volgens mij krijgt u steeds dezelfde antwoorden.

Rutte

De heer **Rutte** (VVD): Toch wel steeds in andere woorden.

De **voorzitter**: Ja, maar ik kan begrijpen dat het steeds hetzelfde is. Dat kan mevrouw Kant ook. Ik geef het woord nu dus echt aan mevrouw Hamer, want we moeten ook door met dit debat.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Mijnheer Rutte, ik heb zitten optellen en aftrekken wat u in uw tegenbegroting voorstelt. Ik kom tot de conclusie dat u 6 mld. uit de economie trekt. We hebben de afgelopen weken veel debatten met elkaar gevoerd. U hebt steeds gezegd dat u zou kijken waar u een beetje geld kunt weghalen, maar 6 mld. uit de economie trekken, betekent de economie een heel zware klap toebrengen. Ik moet constateren dat dit het beleid van de VVD is.

De heer **Rutte** (VVD): Ik zou het knap vinden als u mij kunt uitleggen waarom het beperken van de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking en het niet laten doorgaan van de schuldsanering van de Antillen slecht zijn voor de Nederlandse economie.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U vergeet een belangrijke post van uzelf: 4 mld. aan bezuinigingen op de sociale zekerheid. Dat betekent 4 mld. minder inkomsten voor mensen die toch al aan de onderkant van de maatschappij zitten. Zij kunnen dat geld helemaal niet meer uitgeven. Als u geld van burgers afnemen – en dat doet u in deze begroting voor 4 mld. – kunnen ze het niet meer uitgeven. Dat weten we allemaal. Dat geld onttrekt u dus direct aan de economie.

De heer **Rutte** (VVD): De Partij van de Arbeid heeft altijd een vreemde redenering. Als die redenering zou kloppen, moet iedere werkloze maar gewoon in staatsdienst gaan werken; dat is beter dan een uitkering hebben. Dan wordt de overheid nog groter. Dat is een heel gekke redenering. Wij willen dat de werklozen aan werk komen. In tegenstelling tot het kabinet verhogen wij bijvoorbeeld de arbeidskorting, waardoor het aantrekkelijker is om aan het werk te gaan dan om een uitkering te hebben. Wij verlagen de laagste schijf van de inkomstenbelasting. Wij doen de dingen op een andere manier dan u dat doet, omdat wij denken dat dit meer effect heeft.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Wat u uiteindelijk doet, is de inkomsten van de allerzwaksten verlagen. We hadden het net al over wat u "ontkoppelen" noemt, maar wat gewoon het verlagen van de uitkeringen is. De optelsom levert één ding op. U onttrekt gewoon 6 mld. aan de economie. Je moet geen geld aan de economie onttrekken. Dat zeggen alle economen ook. Ik constateer dat u geen antwoord heeft op mijn vraag.

De heer **Rutte** (VVD): Wij houden de uitgaven in 2010 op het niveau van de uitgaven van 2009 zonder de economie schade te berokkenen. Nogmaals, het herstructureren van de ontwikkelingsamenwerking en het niet laten doorgaan van de schuldsanering van de Antillen hebben geen gevolgen voor de Nederlandse economie. Wij maken de sociale zekerheid actiever, wij maken haar meer tot een trampoline en dat is alleen maar goed voor de economie. Uw betoog klopt dus niet.

Voorzitter. Naast vernieuwing op het gebied van onderwijs wil de VVD door de Agenda 2015 de besluitvorming in Nederland versnellen. Er is gedoe geweest rond de Betuwelijn en de Tweede Maasvlakte. Er zijn veel ingewikkelde vergunningenstelsels voor ondernemers. Nederland is verkokerd en stroperig. Er is een woud aan subsidieregelingen en opdringerige molochten. Al die mensen die advies geven of bestuurder zijn, hebben een auto met chauffeur. Dat alles heeft geleid tot een ondoorzichtig geheel van instituten met veel belangenverstrengeling. Al jaren pleiten wij voor een krachtige, kleine overheid, die snel besluiten kan nemen. Wij willen beginnen met de trap van bovenaf schoonvegen. Wij stellen een compact kernkabinet voor van acht ministers met evenveel ministeries.

Na decennia van hoogconjunctuur blijken meer mensen dan ooit afhankelijk van de overheid. De VVD als liberale partij vertrouwt mensen, maar wantrouwt een teveel aan bureaucratie. Vandaag presenteert de VVD naast de tegenbegroting in cijfers voor het eerst een tegenbegroting in mensen. Wij bouwen een kwart van de banen bij de rijksoverheid af. Dat is een grote verandering. Wij maken zo geld vrij voor politie en onderwijs. Minder bureaucratie, meer veiligheid en onderwijs, dat zijn wat ons betreft duidelijke keuzen.

Als beslissingen in Nederland sneller genomen worden, gaat Nederland weer bewegen. Dat is het derde punt van onze vernieuwingsagenda 2015: een dynamische infrastructuur. Niet alleen spelen wij 0,5 mld. vrij voor mobiliteit, ook zetten wij in op de virtuele mobiliteit. Daarmee doel ik op onze kennisinfrastructuur en de arbeidsmarkt. Kennis is niets waard als die in een bureaula op de universiteit ligt. Kennis moet benut worden voor innovatie. Willen wij in de toekomst voor onze energie onafhankelijk zijn van de oliesjeiks in Rusland, dan zullen wij alternatieve technologieën moeten ontwikkelen. Samenwerking tussen het bedrijfsleven en de onderzoekswereld is daarbij cruciaal.

Dat brengt mij bij het Innovatieplatform. De Finse premier besteedt een derde van zijn tijd aan dat platform. Hij brengt bedrijven, universiteiten en anderen die bezig zijn met kennis bij elkaar. Hij is als het ware aan het makelen en schakelen tussen al die instituten. Dat zou in Nederland ook moeten. Het is niet voldoende dat de minister-president het Innovatieplatform voorzit. Hij zal een substantieel deel van zijn tijd en daarmee van het gezag dat samenhangt met die functie moeten gebruiken om dat voor elkaar te krijgen. Op de arbeidsmarkt stellen wij ook veranderingen voor die passen bij deze tijd. "Jobhopping", papadagen en flexwerken, een standaardcarrière bestaat eigenlijk niet meer. Rigide ontslagbescherming biedt dus schijnzekerheid. Het gaat erom dat mensen flexibel zijn, dat je als lasser op latere leeftijd misschien nog op het vmbo voor de klas kunt staan om het vak over te dragen. Dat je nooit uitgeleerd bent, hoe oud je ook bent.

De keuzes die de VVD maakt, zijn gericht op een sterker en moderner Nederland. Dat land wordt gebouwd op de kracht van mensen. Geluk zit wat ons betreft niet in de Staat. Het land dat ik voor mij zie, geeft mensen vrijheid en vertrouwen voor een eigen rol in de samenleving. Edzo Toxopeus zei ooit: het komt altijd weer aan op de persoonlijke verantwoordelijkheid van een enkeling. Alleen de drager daarvan is werkelijk voor de vrijheid geboren.

Rutte

De overheid biedt wat de VVD betreft ook zekerheden. In het Nederland van de VVD is er een fatsoenlijke uitkering voor mensen die dat echt nodig hebben. In het Nederland van de VVD is er goede gezondheidszorg en is er goed onderwijs. In het Nederland van de VVD neemt de overheid verantwoordelijkheid op grote terreinen die mensen niet zelf kunnen oplossen, zoals het vraagstuk van veiligheid maar ook het vraagstuk van immigratie en integratie.

Wat ons betreft wordt de kansarme immigratie zoveel mogelijk beperkt. Iedereen die Nederland binnenkomt, moet direct een bijdrage leveren aan de samenleving. De VVD staat voor een streng en rechtvaardig asiel- en immigratiebeleid, dus ook geen importbruiden achter de geraniums. Wat ons betreft is de dame of heer die uit het buitenland komt boven de 24 jaar, anders krijgt hij of zij geen verblijfsvergunning, wordt de bijstand de eerste tien jaar gesloten voor mensen die vanuit het buitenland naar Nederland komen, wordt er een borgsom gestort van € 7500 en worden neef- en nichthuwelijken uitgesloten. Het CDA heeft een motie hierover eerst verworpen en probeert nu goede sier te maken met vergelijkbare voorstellen. Ik hoop dat het CDA nu wel bereid is om op dit punt ook echt door te bijten.

Dan nu de veiligheid. Ondernemers worden geconfronteerd met een sterke stijging van de criminaliteitscijfers. Het is van belang dat zij serieus worden genomen als zij aangifte doen, maar dit gebeurt op dit moment helaas te weinig. Bezuinigen op de politie in deze tijd, is voor de VVD onacceptabel. Wij investeren juist in de politie en draaien de bezuiniging dus terug. Wij trekken 50 mln. extra uit voor meer blauw op straat, in het bijzonder in de plattelandsgebieden en in kleine gemeenten zodat het niet een uur duurt voordat de politie bij overlast en bedreiging langskomt als je in Zuidwest-Friesland, in Drenthe of ergens in Brabant woont, ver van de grote steden. Met onze plannen kunnen 3400 agenten extra de paden op en de lanen in.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Dit is winst ten opzichte van vorig jaar, want toen bezuinigde de VVD op de politie. Dat is dan bij dezen weer wat rechtgetrokken.

De heer **Rutte** (VVD): Nou, voorzitter, dat wil ik bestrijden. Dit klopt niet.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Daarover hebben wij toen nog een interruptiedebatje gevoerd.

De heer **Rutte** (VVD): Ja, en toen heb ik uitgelegd dat uw verhaal niet klopte.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Uw antwoord klopte volgens mij ook niet. Maar goed, laten wij niet terugkijken. Wij kijken nu vooruit.

De heer **Rutte** (VVD): Ja, maar u begon.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Als de operationele sterkte van de politie nu gewoon op orde blijft, ik zie in de cijfers van het kabinet dat er de komende jaren zelfs weer meer politie bijkomt, en wij kunnen met efficiency, ICT, gebouwen en noem maar op wat bezuinigen, sluit dit toch naadloos aan bij het beeld dat de heer Rutte van de overheid heeft? Daar zal hij dan toch niet moeilijk over doen?

De heer **Rutte** (VVD): Zeker. Ik ben ook heel blij als dit lukt. Dit leidt wat mij betreft tot 2400 van de 3400 extra agenten. Dit geld kunnen wij dus meteen in extra agenten steken, want wij draaien die bezuiniging terug. De resultaten van al die efficiencymaatregelen leveren extra geld op voor de politie, dat hoop ik dan maar, en daarboven op komt dan 50 mln., nog eens 1000 agenten voor het platteland.

De heer **Pechtold** (D66): De heer Rutte maakt volgens mij dezelfde fout als bij het onderwijs. Hij zegt: ik draai het terug, maar hij doet dat volgend jaar met 120 mln. Het loopt echter op tot 180 mln. Dus 180 mln. min 120 mln. levert een bezuiniging op van 60 mln. Hij trekt 50 mln. extra uit. Ik kom dan op een bezuiniging volgend jaar van 10 mln.

De heer **Rutte** (VVD): Ik verwijs de heer Pechtold naar pagina 4 van de tegenbegroting. Daar kan hij lezen dat wij 120 mln. olopemd tot 190 mln. van de bezuinigingen structureel terugdraaien en daarnaast 50 mln. extra uitgeven.

De heer **Pechtold** (D66): Ja, maar met die structurele bedragen laat de heer Rutte niet zien hoe de grote tekorten van 40 mld. per jaar worden opgevangen. Als ik naar het jaar 2010 kijk, wat het Centraal Planbureau kan doorrekenen, draait hij van de 190 mln., 120 mln. terug. Dan houd ik min 70 mln. over. Hij investeert vervolgens 50 mln. voor het platteland. Dan kom ik toch tot een verschil van min 10 mln. of min 20 mln.; laten wij het afronden tot nul.

De heer **Rutte** (VVD): Zoals wij erover met het Centraal Planbureau hebben gesproken, draaien we hiermee alle bezuinigingen terug. Als u andere cijfers hebt van het CPB, wil ik die graag hebben. Maar zo is het ons verteld: als wij het zo opstellen, worden alle bezuinigingen meteen in 2010 teruggedraaid. Dat is het doel van deze tegenbegroting. Maar als u andere cijfers hebt van het CPB, laat ze ons dan even zien. Dan moeten wij het aanpassen, maar ik dacht dat het zo klopte.

Mevrouw **Kant** (SP): U vroeg om cijfers van het CPB. Die waren er nog niet, die komen nu pas binnen. Daarstraks voerde u een interruptiedebatje met mevrouw Halsema over het onderwijs. Uit de cijfers van het CPB moet ik concluderen dat u daarop 200 mln. bezuinigt.

De heer **Rutte** (VVD): Wij draaien allerlei onzin in termen van extra geldbedragen voor allerlei mooie doelen in het onderwijs terug. Wij willen dat de overheid simpel is en gewoon de basisvoorzieningen in het onderwijs betaalt; daar zitten ook de grote problemen. Binnen de scholen moeten de besluiten worden genomen. Al die aparte geldstromen leiden tot een enorme bureaucratie en daar willen wij niet meer aan.

Mevrouw **Kant** (SP): Jazeker, zo iets doen wij ook: bij de politie, het onderwijs, de zorg. Maar desalniettemin gaat er bij ons voor al die sectoren nog eens geld bij, voor meer agenten op straat, meer handen aan het bed, meer geld voor het onderwijs. Bij u is het saldo voor onderwijs 200 mln. negatief.

De heer **Rutte** (VVD): Wat onderwijs en politie betreft,

Rutte

ben ik het met u eens; vandaar dat wij de bezuinigingen terugdraaien op politie en vandaar dat wij 1 mld. structureel extra uittrekken voor het onderwijs.

Het Nederland dat ik in 2015 voor mij zie, is sterk, veilig en vrij. Het is een land waaruit je niet wegtrekt voor beter onderwijs, minder regels of meer mogelijkheden om te ondernemen. Nee, het is een land dat werkt als een magneet voor talent en bedrijvigheid. De economie is er sterk en rechtvaardig, zonder verstikkende deken van trage besluitvorming en polderpolitiek. De hardwerkende Nederlander is flexibel op de arbeidsmarkt en betaalt niet te veel belasting. Wat de overheid doet, doet de overheid goed. De Belastingdienst heeft weer een gezicht. Bij het gemeenteloket is de klant koning. In verpleegtehuizen voelt men zich thuis. Hufters worden keihard aangepakt. Winkeldiefstal, afval op straat gooien, rel schoppen: wie straf verdient, krijgt straf. De tijd van touwtjes door de brievenbus zal niet meer terugkomen, maar vrouwen voelen zich 's avonds laat weer veilig in de metro van werk naar huis. De VVD is klaar voor zo'n Nederland. Wij kijken verder dan de huidige crisis en maken nu de keuzes die morgen te laat zijn.

Het afgelopen jaar dwingt ons om na te denken over gemaakte fouten. De wereld kan zich geen nieuwe crisis veroorloven. Maar ons land – en het kost enige moeite om dit te zeggen zonder cynisme – kan zich vooral geen besluiteloos kabinet als dat van minister Balkenende veroorloven. Regering, regeer of ga heen!

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Voorzitter. Ik moet zeggen dat het me opvalt dat de VVD een jaar na de crisis niets geleerd lijkt te hebben, omdat uit deze bijdrage een volstrekt naïef geloof in de markt spreekt. Meneer Rutte, waar denkt u dat de crisis het hardst neerslaat wereldwijd?

De heer **Rutte** (VVD): Die slaat neer in alle delen van de wereld: of dat nu hier is, waar de economische groei tot stilstand is gekomen en we zelfs met een zware economische krimp te maken hebben, of in delen van Azië en Amerika, die door hun vitaliteit snel terug op de rails kunnen staan. Maar uiteraard slaat zij ook vreselijk hard toe in gebieden in de wereld waar nog veel armoede is en problemen zijn, zoals in Afrika en andere delen van Azië. Het is heel moeilijk om dit met een speldenprik te pinpointen.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Eerlijk gezegd lijkt mij dat niet zo heel moeilijk. Er is namelijk echt een verschil tussen een inkomensachteruitgang die betekent dat je een aantal zaken niet meer kunt kopen en, bijvoorbeeld, kindersterfte die aanzienlijk toeneemt, of dood doordat je niets te eten hebt; dat is toch een groot verschil. Uw grootste bezuinigingspost is Ontwikkelingssamenwerking. De crisis, hier in het Westen veroorzaakt, laat u met name betalen in de Derde Wereld. Behalve deze volstrekt egocentrische houding van de VVD, verbazen mij heel erg de argumenten die de heer Rutte daarbij geeft. Hij zegt namelijk altijd dat Nederland zou geven aan corrupte regimes. Kan hij daar voorbeelden van geven?

De heer **Rutte** (VVD): Kijk eens naar waar Novib en andere medefinancieringsorganisaties, breed over de wereld en door de overheid gefinancierd, op dit moment hun geld inzetten: dat geld komt helaas ook terecht bij

regimes die niet kloppen, zelfs tot en met Zimbabwe, maar ook in Mozambique, waar grote problemen zijn.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Dat zijn niet de feiten.

De heer **Rutte** (VVD): Ik begrijp, gezien uw politieke oriëntatie, hoe u ontwikkelingssamenwerking beoordeelt. Het klopt echter niet dat meer euro's leidt tot meer ontwikkeling. Natuurlijk moet je noodhulp verstrekken en landen helpen om hun economie te ontwikkelen, want dan kan zich daar een middenklasse ontwikkelen. Daarvoor willen wij geld uittrekken. Maar al dat geld voor begrotingssteun is in de meeste gevallen niet goed besteed. En helaas komt het soms ook terecht bij verkeerde regimes.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Als u noodhulp wilt kunnen blijven geven, moet u niet de helft van het budget voor ontwikkelingssamenwerking wegbezuinigen. Dat staat nog los van de bezuiniging die het gevolg is van de achteruithollende economie. Eerlijk gezegd vind ik het storend en verbazingwekkend, want de VVD is ook de traditie van Joris Voorhoeve.

De heer **Rutte** (VVD): Zeker.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Het verbaast mij gezien die traditie dat u de allerarmsten de prijs laat betalen voor onze overdaad en hebzucht. Het is onverantwoord om hen te laten opdraaien voor ons gedrag van de afgelopen jaren. U hebt het over corrupte regimes, maar u kunt geen enkel voorbeeld geven van Nederlandse staatssteun aan een corrupt regime. Die voorbeelden zijn er niet. Nederland heeft een heel goede track record, juist bij het stoppen van staatssteun aan corrupte regimes. De steun verloopt in zo'n geval via ngo's. Het is een demagogisch argument, want het klopt niet.

De heer **Rutte** (VVD): Mevrouw Halsema zit opgesloten in een jaren zestig redenering over ontwikkelingssamenwerking: hoe meer geld, hoe beter. Mevrouw Halsema lijdt aan het klassieke beeld dat wij ons in het Westen schuldig zouden moeten voelen over onze welvaart en daarom standaard 0,7% of 0,8% van ons nationaal inkomen aan ontwikkelingssamenwerking zouden moeten geven. Ik voel mij niet schuldig over onze welvaart. Ik heb niet de behoefte om vaste bedragen te geven aan ontwikkelingssamenwerking. Wat ik wel wil, is dat mensen die het echt nodig hebben, op onze hulp kunnen rekenen. Dat is noodhulp. Ik wil verder dat landen die zich ontwikkelen, een duwtje in de rug krijgen als ze dat nodig hebben. Dat willen wij doen, omdat de middenklasse in die landen de kans moet krijgen om zich te ontwikkelen. En dat doe je door de economie te stimuleren. Als je dat doet, stel je die landen in staat om een democratisch bestel te ontwikkelen.

De **voorzitter**: Dat punt hebt u al gemaakt.

De heer **Rutte** (VVD): Je kunt geen democratie exporteren. Je kunt alleen maar hopen dat je die landen op het goede spoor kunt zetten door de welvaart te vergroten.

De **voorzitter**: Mevrouw Halsema. Alleen omdat u werd aangesproken, mag u kort reageren. Daarna ga ik meteen door naar mevrouw Thieme.

Rutte

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Net als eerder in de discussie over het onderwijs blijkt ook nu weer dat u geen cent over heeft voor het stimuleren van de economieën van deze landen. Ik voel ook geen schuld, want ik voel internationale verantwoordelijkheid voor mensen die het elders heel erg moeilijk hebben.

De **voorzitter**: Dank u wel.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): De VVD is onder uw leiding met de rug naar de wereld gaan staan. Dat valt mij erg tegen, want dat was vroeger zeker niet zo.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Een ander punt. Ik mis de groenrechtse ambitie van de VVD. Is de crisis de oorzaak dat u die ambities naar beneden hebt bijgesteld? U wilt bredere wegen, geen aankoop van nieuwe natuur en geen stimuleringsmaatregelen voor zonne- en windenergie. Kortom, u ontgroent. Dat is in uw kringen wel gebruikelijk, maar in dit geval wel slecht voor de planeet. Wat is er toch overgebleven van uw groenrechtse ambitie?

De heer **Rutte** (VVD): Wat blijft u toch hangen in uw eigen retoriek. U hebt een bepaald beeld van de VVD en aan dat beeld moet ik blijkbaar blijven voldoen. Daarom kunt u zo moeilijk over weg met onze wens om te innoveren en een moderne economie te bouwen die minder afhankelijk is van fabriekspijpen. Wij willen moderne industrieën die op een innovatieve manier worden geleid.

Neem het probleem van de energie. Wij willen dat de staat niet langer voorschrijft dat het met windmolentjes moet. Wij willen geen windmolens die alleen op subsidie draaien en niet langer op wind. Wij willen dat er een omgeving wordt gecreëerd, waarin industrieën zelf kunnen besluiten hoe ze op dit probleem gaan inspelen. Dat doen wij met onze moderne agenda voor 2015. Wij willen innovatie en daarom streven wij ernaar dat industrieën en universiteiten gaan samenwerken.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Ik constateer dat de alternatieve energiesector niets te verwachten heeft van de VVD, ook al verdienen de initiatieven van deze sector onze warme steun. Ik wil u toch nog een kans geven om groen over te komen. U sprak over een btw-verlaging voor verbouwingen. Dat is een prima idee, maar steunt u dan ook mijn voorstel voor een btw-verlaging voor biologische producten? Die zijn groen en beter voor het milieu, beter voor de economie en beter voor de boerengezinnen, waarvoor u zegt op te willen komen.

De heer **Rutte** (VVD): In mijn tegenbegroting staan voorstellen om de bouw te stimuleren. Daar kampt men met grote problemen en die stimuleringsmaatregelen zijn dan ook van belang voor het bestrijden van de crisis. Als je in Nederland een moderne economie wilt opbouwen, moet je af van al die subsidieregelingen. U bent helemaal subsidieverslaafd. Dat begrijp ik wel, maar zo werkt het niet in de wereld. Als je echt innovatie op gang wilt brengen, dan moet je ondernemers en wetenschappers de ruimte geven om samen te werken.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Ik heb het helemaal niet over subsidie. Ik heb het over btw-verlaging voor de biologische landbouw. Als we het hebben over vernieu-

wing van de economie, moet u ook kijken naar de toekomst en naar toekomstige duurzame projecten. Dat is de biologische landbouw. U heeft toch zelf tegen mij gezegd dat u tegen de bio-industrie bent? Waarom kunnen de biologische landbouwers er niet op rekenen dat u niet alleen de bouwsector stimuleert, maar ook wat doet voor het milieu en voor een beter dierenwelzijn door in te zetten op biologische landbouw?

De heer **Rutte** (VVD): Ik vind het prima als mensen inzetten op biologische landbouw. Dat moeten ze vooral doen, maar waarom moet de overheid nou weer alles organiseren met subsidieregelingetjes hier of een belastingaftrekje daar?

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Waarom wordt de bouwsector dan wel steeds gesubsidieerd en met btw-verlagingen geconfronteerd?

De heer **Rutte** (VVD): Mevrouw Thieme. Dat is, omdat er op dit moment een crisis is waardoor de bouw in Nederland, waarin heel veel mensen werken, in het bijzonder wordt getroffen. Je kunt met een paar kleine maatregelen proberen de sector een extra boost te geven. In België is dat door bijvoorbeeld de verlaging van de btw van 19% naar 6% op het verbouwen van de eigen woning, heel succesvol. U koppelt appels en peren.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Mijnheer Rutte.

De heer **Rutte** (VVD): Mevrouw Hamer. Wat goed u weer te zien.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik heb goed naar u geluisterd vandaag en ik probeer te bekijken hoe de daadkracht, die u zo graag wilt en waarop u ons de laatste dagen zo heeft aangesproken, bij u nou is uitgekapt.

De heer **Rutte** (VVD): Nou ja, daar moest het natuurlijk niet van komen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Nee, ik vraag nu naar uw daadkracht. U staat daar en ik sta hier. Straks doen we het omgekeerd. Toch?

De heer **Rutte** (VVD): Dit klinkt heel merkwaardig.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik trek drie conclusies over uw daadkracht. Allereerst onttrekt u meer geld aan de economie dan u erin stopt in tijden van crisis: 6 mld. Ik moet toegeven, het is minder dan die 40 mld., maar u laat de economie gewoon zitten. Ik denk dat de hardwerkende Nederlander u daar erg dankbaar voor is, maar niet heus.

Twee: u ontnemt mensen in een tijd van crisis de beperkte zekerheid, die ze toch al hebben. U ontkoppelt, u komt aan de uitkeringen en u komt ook nog eens aan de uitkeringen van de allerzwaksten in Nederland.

Drie: u laat uw internationale kant, die u nog had, vallen. Wat ik eigenlijk het allerergst vind, is dat u bijna niets meer overhoudt voor ontwikkelingshulp, want ik zou niet weten op welke wijze u de economie voor de middenklasse in de derde wereld wilt stimuleren. Er gaat immers al geld af van de begroting ... Ik ben bijna klaar, voorzitter. U kijkt me zo verwachtingsvol aan.

Rutte

De heer **Rutte** (VVD): Zal ik weggaan?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Neen hoor, dat hoeft niet.

Het derde punt is dat u niet alleen de allerarmsten in Nederland laat zitten, maar ook de allerarmsten in de wereld. Is dat nu uw daadkracht, mijnheer Rutte? Tegen de mensen zeggen: stik maar?

De heer **Rutte** (VVD): In tegenstelling tot uw coalitie, mevrouw Hamer, willen wij wel de maatregelen treffen die nodig zijn om de overheidsfinanciën onder controle te krijgen. In 2010 willen wij de belastingen zelfs een klein beetje te verlagen, om daarmee ook extra te stimuleren. Ons plan is niet alleen lastenneutraal, maar leidt zelfs tot een lastenverlichting in 2010. Dat is juist heel goed voor de mensen die hun baan dreigen te verliezen.

U zegt dat ik mensen zekerheid ontnemen, maar ik doe het anders. Ik zeg tegen mensen: luister, wij moeten Nederland hervormen, maar daar staat iets tegenover, namelijk dat er uiteindelijk in Nederland meer banen zullen zijn en meer welvaart dan met dit kabinet. Dat komt omdat wij een flexibeler land worden, waarin niet langer jaloeziebelastingen worden geheven als mensen tegen alle afspraken in succesvol zijn. Een land waar niet langer meteen wordt gezegd: je moet vooral geen eigen bedrijf beginnen; ga toch lekker bij de Staat werken. Dat is wat ik Nederland voorhoud.

Internationaal zijn wij wel degelijk solidair. Wij houden 2,5 mld. over voor ontwikkelingssamenwerking, om ervoor te zorgen dat daar waar het echt werkt, die ontwikkelingssamenwerking ook tot stand kan komen. Wij stoppen echter met het geven van al die potjes die gaan naar begrotingssteun aan landen die op die manier nooit leren om op eigen benen te staan. Wij durven wel keuzes te maken. U hebt de afgelopen dagen veel geschamperd over de manier waarop wij hebben gereageerd. Nu schamper ik toch ook heel even terug naar u. Er ligt hier een pakket dat echt nergens op slaat. U laat gewoon Gods water over Gods akker lopen met deze Miljoenennota 2010. Het is gewoon schandalig. Eigenlijk probeert u dat hier toch een beetje te verdoezelen met een rookgordijn, maar het zijn wel de feiten.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U staat met uw hand naar uw eigen tekst te wijzen, dus dat is volgens mij het pakket dat nergens op slaat. U reageert niet op de kern van mijn kritiek, namelijk dat u tegen de mensen die het het meest moeilijk hebben en die dus juist in tijden van crisis het meeste recht zouden hebben op onze hulp, zegt: stik maar. U ontkent dat niet en dat is voor mij het bewijs dat ik gelijk heb.

De heer **Rutte** (VVD): Wat u doet, is dat u aan de mensen die het het meest moeilijk hebben, die hun baan dreigen te verliezen, schijnzekerheid geeft. Dat zal er uiteindelijk toe leiden dat in Nederland de belastingen zwaar zullen moeten worden verhoogd. Dat leidt tot minder banen. Uw agenda leidt uiteindelijk tot minder welvaart en dat is pas echt sociaal voor de mensen die nu zwak staan.

De heer **Pechtold** (D66): We hebben vandaag een tabeloos kabinet hier voor ons, althans als het om de toekomst gaat en om een volgend kabinet. Alles wordt bestudeerd, alles wordt bekeken. Nu dacht ik maandag-

avond nog: ja, ook met de VVD is er ruimte; het laatste taboe – ik doel op de hypotheekrenteaftrek – is geen breekpunt meer. Die discussie voeren wij echter niet op tv. Dat gebeurt uiteindelijk hier, waar wij dit vastleggen in het verslag.

De heer **Rutte** (VVD): Ik miste u al, mijnheer Pechtold, op dit punt.

De heer **Pechtold** (D66): Ja, u dacht al: kom ik er nu mee weg? Nee dus.

De heer **Rutte** (VVD): Ik dacht al: waar is die? Ik dacht: waar blijft die?

De heer **Pechtold** (D66): Ja, en u zal er vast dadelijk voor mij ook één hebben. Deze is echter voor u. Is de hypotheekrenteaftrek nog een breekpunt?

De heer **Rutte** (VVD): Wij zullen nooit voorstellen doen tot het aanpassen van de hypotheekrenteaftrek en de VVD sluit nooit andere partijen uit bij coalitie-onderhandelingen. De VVD begint nooit onderhandelingen met breekpunten.

De heer **Pechtold** (D66): Nu zei u een tijdje geleden: als de hypotheekrenteaftrek niet al bestond ...

De heer **Rutte** (VVD): ... dan zou ik hem invoeren!

De heer **Pechtold** (D66): Dat zei u ten tijde van deze crisis. Als de hypotheekrenteaftrek niet al bestaan had, dan had ik hem nu ingevoerd. En nu hoor ik u zeggen: als een ander daar een mooi model voor weet te vinden en ik moet die 40 mld. jaarlijks ook bezuinigen, dan is het ook voor mij geen taboe meer. We hebben het niet over breken die op en af gaan zoals zojuist, nee, wij hebben het over de vraag of dit een taboe is en een breekpunt. De collega op rechts – of is het inmiddels weer links? – de heer Wilders, die heeft wel breekpunten, zoals 65: breekpunt. Dus u maakt het bespreekbaar? Dat is namelijk heel belangrijk, want dan hebben wij binnenkort een doorbraak op de woningmarkt.

De heer **Rutte** (VVD): Nee, mijnheer Pechtold, ik maak het niet bespreekbaar. U bent met een Haags spelletje bezig. Wat ik zo gek niet vind van D66, want al die staatsrechtelijke vernieuwing ligt inmiddels op de plank. U zegt: uit voorraad leverbaar, maar niet meer in de etalage. U gaat echter nog verder. U gaat nu helemaal de Haagse spelletjes in van ononderhandelbare strijdpunten. Als de VVD meedoet aan kabinetsonderhandelingen, dan zijn wij bereid om over alles te praten. Of wij uiteindelijk onze handtekening zetten, hangt af van het pakket dat er ligt. Wij willen dat er niet gemorreld wordt aan de hypotheekrenteaftrek, op geen enkele manier. Als de hypotheekrenteaftrek niet zou bestaan, zou ik hem morgen invoeren. Waarom? Omdat die leidt tot lastenverlichting, omdat die leidt tot bezitsvorming, omdat die ervoor zorgt dat mensen in hun eigen huis, waar zij trots op kunnen zijn, kunnen wonen. Daarom ben ik voor de hypotheekrenteaftrek.

De heer **Pechtold** (D66): Weet u dat u twee jaar geleden exact met dezelfde passie de 65 hier stond te verdedigen? Nadat wij dat hier al drie jaar lopen te bepleiten,

Rutte

bent u dat vorig jaar ook maar gaan doen. Ik zie de ruimte, ik zie de passie nog, maar ik zie het denken al gaan en dat maakt dat wij dadelijk de woningmarkt en de hypotheekrente gaan hervormen.

De heer **Rutte** (VVD): U bent een sympathieke vogel, mijnheer Pechtold, maar het klopt echt niet. Wij gaan niet aan de hypotheekrenteaftrek rommelen.

De heer **Pechtold** (D66): Zolang het maar geen pechvogel is!

(hilariteit)

De heer **Rutte** (VVD): Precies. Zo is het.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Voorzitter. Er zit wel progressie in de carrière van Alexander Pechtold. Een poosje geleden was hij nog een "leuk ei" en inmiddels is hij een "sympathieke vogel" geworden, heb ik net gehoord.

Voorzitter. Alle gekheid op een stokje. 2009 was en is het jaar van de crisis. 2010 wordt het jaar van de gevolgen van de crisis, een jaar met een grijs randje. Het had ook een jaar met een pikzwarte rand kunnen zijn. Dat hebben wij kunnen voorkomen, omdat wij als Nederland een sterke uitgangspositie hadden en omdat wij snel en adequaat hebben ingegrepen bij de eerste gevolgen van de economische crisis, om ze op te vangen en waar dat kon te keren.

In Amerika slapen tienduizenden mensen in hun auto. In Duitsland hebben de grote autofabrikanten duizenden mensen ontslagen. In Engeland sluiten tientallen winkels dagelijks hun deuren. In Nederland hebben wij snel de deeltijd-WW ingevoerd, zodat mensen hun baan kunnen behouden. In Nederland hebben wij ervoor gezorgd dat de koopkracht op peil bleef, zodat de economie blijft draaien. In Nederland hebben wij miljarden geïnvesteerd in de economie, zodat bedrijven kunnen blijven innoveren en investeren. Tijdens de verbouwing ging het gewone werk gewoon door. Dat werk dat nodig is om van Nederland een land te maken waar alle mensen willen wonen, en met resultaat. Leraren en politieagenten worden beter betaald. Wij pakken de bonussen aan en heffen belasting op riantere vertrekpremies. Na jaren van stilstand is eindelijk de draad van de duurzame energie weer opgepakt en wordt er tot 2020 bijna 20 mld. geïnvesteerd. Wij helpen meer arbeidsgehandicapten aan de slag bij de overheid. Wij hebben een einde gemaakt aan de jaarlijkse grote huurstijging. En de woningbouwcorporaties werken in de wijken eindelijk aan hun echte verantwoordelijkheden.

Om maar eens een paar dingen te noemen. Er is dus ongelofelijk veel gedaan, maar toch. 600.000 werklozen in 2010. Dat betekent dat in een op de twaalf huishoudens iemand onvrijwillig werkloos is. Dat betekent dat wij allemaal wel iemand – een broer of een buurvrouw, een vader of een vriendin, een neef of een andere naaste – kennen die te horen heeft gekregen dat hij is ontslagen. Ik moet er niet aan denken.

Want het betekent nogal wat ...

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Na deze sprookjesachtige inleiding van mevrouw Hamer is het volgens mij tijd om een reëel beeld neer te zetten. Gelukkig kwam mevrouw

Hamer net al op die 650.000 werklozen. Dat is geen sprookje, dat wordt gewoon realiteit in 2010. Wij mogen heel blij zijn als het er 650.000 blijven. Nederland wordt steeds onveilig. Salarisverhoging voor politieagenten? Ja, een heel kleine, maar wel betaald uit het feit dat er minder politieagenten zijn. Het begrotingstekort is opgelopen met 100 mld. Mevrouw Hamer, waarom dit beeld? Waarom weer proberen om een rookgordijn op te werpen? Waarom niet gewoon zeggen dat wij in een crisis zitten en dat dit kabinet iets moet gaan doen?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik was bezig te vertellen wat de gevolgen van de crisis zijn, dus ik werp helemaal geen rookgordijn op.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Mevrouw Hamer is begonnen met een inleiding die duidt op een beeld van Nederland dat volgens mij niet van de realiteit is. Dus ik vraag of het niet beter was geweest als zij de inleiding niet had gebruikt, maar meteen was begonnen met een reëel beeld. Want daar begint namelijk de oplossing: de reële problemen neerzetten.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik weet niet op welk deel van mijn tekst u doelt, maar alles wat ik heb gezegd, zijn feiten die te controleren zijn.

Want het betekent nogal wat als je plotseling hoort dat je bedrijf failliet is, of dat je er net een te veel was op de zaak waar je werkte. In één keer ben je al je zekerheid kwijt, heb je zorgen over hoe je het aan je omgeving gaat vertellen. Zorgen over je geld, over praktische zaken. Of je het schoolreisje van je kind nog wel kunt betalen. Over de auto en de vakantie. Zorgen over hoe je nu verder zult gaan, en hoe je weer aan de slag komt. Alles wat je had opgebouwd, is in één keer weg. Dat is wat je overkomt als je je baan verliest. Want geen baan hebben is een beetje minder meedoen, een beetje minder meetellen. Zo voelt het in ieder geval, voor al die mensen die nu al thuis zitten of de komende twee jaar hun baan gaan verliezen.

Er wordt gesproken over 600.000 werklozen in 2010. Dat is veel meer dan een groot getal en dan een statistisch gegeven. Dat is wat wij de komende maanden en jaren niet mogen vergeten. Werken gaat namelijk niet alleen over economische voorspoed, waarover wij in de Kamer aldoor spreken, maar vooral over gezondheid, geluk, zelfstandigheid en zelfrespect. Werken gaat niet alleen over cijfers; werken gaat over mensen. Laten wij juist bij deze begroting "de mensen achter de cijfers" blijven zien. Laten wij blijven zien wat mensen waardevol maakt en wat zij waardevol vinden. Dat is het verhaal van deze begroting. Het is geen verhaal over dalende aandelenkoersen of macro-economische cijfers. Nee, het is een verhaal over mensen, over mannen en vrouwen, over ouderen en jongeren die plotseling hun toekomst zien veranderen. Het is een verhaal dat ons weer met de neus op het feit drukt dat werk de ruggengraat is van onze samenleving. Het is een verhaal dat u en mij en alle Nederlanders raakt, individueel, maar vooral samen.

Daarom zullen wij het probleem van de stijgende werkloosheid samen moeten oplossen. Daarom zullen wij samen moeten bedenken hoe wij verder willen. Daarom gaan wij samen verder bedenken in welk Nederland wij willen wonen. Wij willen een Nederland waar iedereen kan werken met toewijding en met plezier, mijnheer Rutte; ik hoop dat u een leuk persoon aan de

Hamer

telefoon hebt. Wij willen een Nederland waarin scholen het beste uit onze kinderen halen. Wij willen een Nederland waar je dochter 's avonds veilig op straat kan lopen. Wij willen een Nederland waar banken en bedrijven hun verantwoordelijkheid nemen. Wij willen een Nederland waar ook natuur is en waar de lucht schoon is. Wij willen een welvarend Nederland waar mensen niet leven met angst, maar met elkaar. Wij willen een Nederland dat slim, schoon én sociaal is. De vraag is hoe wij met elkaar dat Nederland kunnen bouwen.

Op dat punt liggen onze zorgen, want de Nederlandse samenleving is uit balans. Veel mensen hebben een ongemakkelijk gevoel over de richting die wij opgaan. Er is onrust over straten die niet meer veilig zijn. Er is twijfel over de vraag of de publieke voorzieningen nog wel goed genoeg zijn en over de vraag of onze kinderen het later net zo goed krijgen als wijzelf. Mensen maken zich ook zorgen over de vraag of Nederland wel anders, maar niet beter wordt met de komst van immigranten.

Toch voelden wij ons nog niet zo lang geleden erg in balans. Toen zongen Fluitsma & Van Tijn over de evenwichtskunsten van ons land. Zij zongen over dat land van 15 miljoen mensen op dat hele kleine stukje aarde, het land van met zijn allen op het strand, het land van duizend meningen, het land van nuchterheid, het land waar mensen vreedzaam samenleefden door respectvol met elkaar om te gaan, en het land waar wij samen en met veel succes werkten aan een betere toekomst. Is dit voltooid verleden tijd?

Inmiddels zitten wij met ruim 16 miljoen mensen op ons hele kleine stukje aarde. Het is er niet altijd even gezellig meer. Wij zijn het 15 miljoenmensengevoel kwijtgeraakt en wij krijgen dat niet zomaar terug. Dat hoeft niet heel erg te zijn, maar het wordt wel tijd voor het 16 miljoenmensengevoel. Dát moet de basis zijn van het Nederland waarin iedereen zich thuis voelt en waarin iedereen meedoet. De weg daar naartoe is zeker niet gemakkelijk. Integendeel, want de grote politieke keuze waarvoor wij staan gaat over de vraag of wij enerzijds mensen of groepen achter ons laten, of dat wij anderzijds met zijn allen doorgaan. Een keuze voor het eerste lijkt misschien het eenvoudigst. Sommige politieke partijen kiezen daarvoor. De PvdA maakt echter altijd de keuze om met zijn allen door te gaan. Wij zijn ervan overtuigd dat Nederland dat ook zal doen. Wij kiezen voor oplossingen waarvan iedereen beter wordt. Wij willen Nederland weer bij elkaar brengen, want ons land is er voor iedereen; voor jong en oud, voor man en vrouw, voor wit en gekleurd.

En nog belangrijker: Nederland heeft iedereen nodig. Juist nu onverdraagzaamheid het lijkt te winnen van respect. Juist nu er weer een nieuwe groep mensen zonder baan langs de kant komt te staan. Juist nu we kansen moeten pakken en verzilveren. Dat is wat de PvdA wil gaan doen en dat is wat wij vinden dat kan: samen kiezen voor, samen werken aan ons land. Ons land van 16 miljoen mensen die elkaar in hun waarde laten. Ons land van 16 miljoen mensen waar niemand aan de kant staat en waar we samen werken zodat we samen door de crisis komen, schouder aan schouder. Ons land van 16 miljoen mensen waar we investeren in werk, in de toekomst, en waar we ook niet te beroerd zijn iets voor elkaar over te hebben. Dat is de uitdaging voor de komende periode. Zoveel is nu al wel duidelijk: wij moeten investeren – dat is de enige manier om onze economie draaiende te houden – geld uitgeven dus dat

wij later moeten terugverdienen. Die rekening kunnen we niet bij onze kinderen neerleggen. Daarom moeten we keuzes maken voor de toekomst. Keuzes die soms hard zullen aankomen, die soms dat zullen veranderen wat met moeite was neergezet, die soms voor de een wat meer en voor de ander wat minder zullen opleveren.

Het komende jaar zetten we alles op werk, werk, werk. Daarna gaan we terugverdienen en we zullen zorgen dat we geld besparen, zodat onze kinderen het ook weer goed hebben. Dat kan net als thuis met de huishoudportemonnee. Ook dan gaan we, als er bespaard moet worden, kijken naar de inkomsten en uitgaven en bespreken wat meer kan en minder moet. Thuis kan het over alles gaan: over de dagelijkse boodschappen, over winterjassen en schoenen, over auto's en vakanties. Alleen als je alles bekijkt, kun je evenwichtige beslissingen nemen. Dat geldt precies zo voor onze overheidsuitgaven. Dus zijn wij het met het kabinet eens dat wij de uitstaande rekening moeten betalen. Wij zijn het ook met het kabinet eens dat wij daarbij niet alleen moeten kijken naar uitgaven, maar ook naar aftrekposten en een nieuw belastingstelsel. Wij zijn het met het kabinet eens dat wij moeten blijven werken aan een betere toekomst. Wij moeten ervoor zorgen dat wij beter uit deze crisis komen. Daarmee bedoel ik slimmer, schoner en sociaal. Slimmer is meer kansen geven aan kinderen in het onderwijs, stapelen, kwaliteit en innovatie. Het Nederlandse onderwijs moet naar de kopgroep van de OESO. Schonere is langjarige zekerheid geven voor investeringen in duurzame energie en bij alles wat wij doen de duurzaamheid betrekken. Sociaal is weg van het meer, meer en meer, naar eerlijk delen, naar samen, juist in deze moeilijke tijden.

Laten wij in de haast om de rekening te betalen echter niet struikelen over de werkelijkheid. Pas volgend voorjaar weten wij precies hoe het er in ons land voor staat. Dan weten wij of onze inspanningen voor werk, werk, werk zijn geslaagd. Dan zullen wij zeker beslissen op welke manier en in welk tempo wij op uitgaven en aftrekposten gaan besparen. Dat zullen wij dus zorgvuldig doen, zodat Nederland een land is, wordt en blijft waar iedereen zich thuis voelt en waar iedereen meedoet.

Mevrouw **Kant** (SP): Voorzitter, het wordt dus weer allemaal doorgeschoven naar volgend jaar. Over werk, werk, werk heeft de PvdA samen met de coalitiefracties al wel een beslissing genomen, namelijk: werk, werk, werk, ook na je 65ste. Ik heb mevrouw Hamer in een interview echter ook horen zeggen dat dit wat haar betreft nog onderhandelbaar is. Is dat zo?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik heb in alle interviews gezegd dat mijn handtekening onder het akkoord van maart staat, maar dat wij tot 1 oktober afwachten wat de SER ons aan alternatieven zal voorleggen.

Mevrouw **Kant** (SP): Ok, maar stel dat er een alternatief ligt. Op dat moment is de discussie dus weer open over de vraag of de AOW-leeftijd al dan niet wordt verhoogd. U heeft letterlijk gezegd: "De PvdA wil dit najaar desnoods opnieuw binnen de coalitie onderhandelen over het kabinetsbesluit om de AOW-leeftijd naar 67 jaar te verhogen."

Hamer

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dat heb ik echt nergens gezegd.

Mevrouw **Kant** (SP): Dus het is definitief. Er komt al of niet iets uit, maar hoe dan ook: als het aan de PvdA ligt, werk je in de toekomst na je 65ste door.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik ben erg verrast door dit citaat. Volgens mij maakt u gewoon mijn citaten. Het is wel heel wonderlijk, mevrouw Kant, dit heb ik echt nog nooit gezegd.

Mevrouw **Kant** (SP): U hebt niet gezegd dat u weer gaat onderhandelen?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Nee, ik heb nooit zoiets gezegd.

Mevrouw **Kant** (SP): Dat bent u ook helemaal niet van plan?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Nee.

Mevrouw **Kant** (SP): Dan hebben wij gewoon duidelijkheid. De handtekening van de PvdA staat: de AOW-leeftijd gaat omhoog.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ja.

Mevrouw **Kant** (SP): Maar dan had u toch nog wel iets bedongen, namelijk dat zware beroepen uitgezonderd moesten worden?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ja, en daar kom ik zo direct op, als u het goed vindt.

Mevrouw **Kant** (SP): Ik weet eigenlijk niet of ik dat goed vind.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dan vindt u het niet goed.

Mevrouw **Kant** (SP): Nee. Is dat voor u een voorwaarde?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ja, dat is een voorwaarde.

Mevrouw **Kant** (SP): Dat is dus een voorwaarde. Zware beroepen worden uitgezonderd, maar dan gaat de AOW-leeftijd omhoog. Hoe kunt u nu met uw sociale achtergrond en als grondlegger van de AOW zomaar zeggen: dit is voor ons beslist niet meer onderhandelbaar, terwijl al die andere dingen naar volgend jaar worden doorgeschoven? U kunt toch ook kiezen voor iets wat wel in uw verkiezingsprogramma stond, namelijk de hypotheekrenteaftrek?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik zou willen voorstellen dat ik straks op uw punt terugkom; nog even geduld.

De **voorzitter**: Dat lijkt mij een reëel voorstel. Dat doen wij bij u ook, mevrouw Kant.

Mevrouw **Kant** (SP): Ik geloof dat het de hele dag wat anders is gegaan, maar als ik de kans krijg ...

De **voorzitter**: Als u het had gevraagd, had ik het ook gedaan.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik heb er behoefte aan, nog één keer uit de mond van mevrouw Hamer expliciet te horen dat haar fractie ervoor staat en het niet laat wegdrijven dat er in de loop van het aanstaande voorjaar pijnlijke knopen die helaas onontkoombaar zijn, worden doorgehakt. Wij gaan dus nog in deze kabinetsperiode een spoorboekje maken om de taakstelling van circa 35 mld. te halen?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dat hoop ik wel.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Dat hoopt u?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ja.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Maar u vecht er ook voor, begrijp ik?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U vraagt mij om een handtekening voor iets. Ik heb nog nooit mijn handtekening onder een begroting gezet. Wij behandelen de begroting. Daar zit een bijlage bij. Volgens mij zit daar al een begin van een spoorboekje bij, in ieder geval de thematiek. Ik hoef mijn handtekening daar dus niet onder te zetten. Ik hoop wel dat dit spoortraject dat nu in gang is gezet, wordt gevolgd.

De heer **Van der Vlies** (SGP): U begrijpt, mevrouw de voorzitter, waarom ik hieraan hecht. Volgend jaar zijn er verkiezingen voor de gemeenteraad, het jaar erop zijn er verkiezingen voor de Tweede Kamer, als er niet eerder iets vervelends gebeurt. Sommigen hopen daarop. Mijn fractie vindt dat niet de eerste prioriteit.

(geroffel op de bankjes)

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dat valt weer mee.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Waarom zouden wij? Onze fractie vormt een stabiele factor.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U zit wel goed?

De heer **Van der Vlies** (SGP): U begrijpt mij wel – anderen ook, ik merk dat aan het geluid – het wordt volgend jaar natuurlijk wel een spannend jaar.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ja, leuk hè?

De heer **Van der Vlies** (SGP): 35 mld. is heel veel.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dat is niet leuk.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Dat erken ik. Daarom vind ik het zo belangrijk dat wij hier met elkaar afspreken, op erewoord, dat wij staan voor deze taakstelling en dat een en ander niet wegdrijft om politieke redenen die wij allemaal wel kunnen verzinnen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Volgens mij ben ik zo-even heel helder geweest.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik wilde het graag nog even bevestigd krijgen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik heb namelijk een paar

Hamer

dingen gezegd, om te beginnen dat wij volgend jaar goed weten hoe de Nederlandse economie ervoor staat. Ik zou het namelijk heel erg jammer vinden als wij bij wijze van spreken vandaag zouden zeggen: wij hebben de begroting voor 2010 gehad, wij gaan over tot de orde van de dag, wij wachten tot de werkgroepen klaar zijn en wij doen verder niets. Dat vind ik te gemakkelijk. Ik wil dan ook dat het kabinet – ik zal het hiertoe straks nog verder aansporen – de hele tijd, dag in, dag uit, terwijl de ambtenaren lekker studeren, ervoor zorgen dat de ene na de andere baan erbij komt, zodat de teller van 600.000 naar beneden gaat. Ik vind dat namelijk de belangrijkste teller. Dat moet als eerste gebeuren. Ik wil dus niet dat het praten over de toekomst op een of andere manier de ambitie op dit punt vermindert. Dat is de eerste stap. Vervolgens gaan de werkgroepen aan de slag. Wat mij betreft gaan ook wij aan de slag, dus iedereen hier, om na te denken over de vraag hoe het daarna moet. Wij hebben steeds gezegd: eerst investeren, dan terugverdienen. Uiteraard komen wij hierover in ieder geval volgend jaar om deze tijd – ik hoop al eerder – over te spreken, omdat wij dan de begroting voor 2011 behandelen.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Dat zou eigenlijk eerder moeten, want die begroting wordt eerder voorbereid. Ik begreep van uw collega, de heer Van Geel, dat hij er voor in is om nog voor het zomerreces van volgend jaar – hij had het over mei of juni – dus rondom de Voorjaarsnota, de knopen door te hakken. Dan raken wij het jaar 2011 niet echt helemaal kwijt.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Wij moeten wel heel precies blijven over de vraag waar wij het dan over hebben. Wij zullen over beslissingen voor de langere termijn die al in 2011 kunnen ingaan, rond het voorjaar beslissingen moeten nemen. Ik kan mij ook heel goed voorstellen dat niet wij, de coalitiepartijen, maar u, de oppositiepartijen, over sommige onderwerpen zegt: daar moeten wij misschien iets meer tijd voor nemen. Dat zou ik mij zomaar kunnen voorstellen.

De heer **Rutte** (VVD): U zegt steeds dat er in 2010 niets mag gebeuren omdat dit de economie zou schaden. Dat is uw theorie.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik zeg helemaal niet dat er niets mag gebeuren. Ik zeg dat er banen moeten komen.

De heer **Rutte** (VVD): U zegt dat je de grote hervormingen pas na 2010 moet doen, aangezien het herstel er eerst moet zijn voordat je echt gaat bezuinigen. Dat is wel uw theorie. U gaat er dus van uit dat die vanaf 2011 zouden kunnen ingaan. Als de recessie, de crisis nu toch iets langer duurt, bijvoorbeeld één jaar langer, gaat het voor u dan ook één jaar later in dat er echt wordt bezuinigd?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Voor hoe dat dan gaat, hebben wij een wetsvoorstel in de maak. Daar hebben wij bij het crisisakkoord ook afspraken over gemaakt. U zegt nu dat de theorie van het eerst investeren en dan terugverdienen van de PvdA of van mij is, maar ik moet u uit de droom helpen: die is van alle economen die in Nederland verstand van economie hebben. Dat die helaas nog steeds niet bij de VVD is doorgedrongen, spijt mij erg,

maar dat heb ik echt niet verzonnen. Zo veel eer zou ik mijzelf niet willen geven.

De heer **Rutte** (VVD): U zei net: in 2010 moeten wij dat niet doen, dat kan pas vanaf 2011, aangezien er dan pas economisch herstel is. Stel dat het een "dubbeldipcrisis" is, wat volgens economen ook zo zou kunnen zijn, en dat in 2010 het herstel er toch niet is, moeten wij dan nog een jaartje langer wachten?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Liever niet. Daarom wil ik ook zo graag dat in 2010 de economie weer gaat draaien.

De heer **Rutte** (VVD): Als dat nou niet zo is?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Als dat niet zo gaat, dan weet u toch wat gebeurt? Daar hebben wij afspraken over gemaakt.

De heer **Rutte** (VVD): Dan begint het een jaar later?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dan begint het een jaar later.

De heer **Rutte** (VVD): Als de economische crisis nou nog twee jaar duurt, dan begint u dus twee jaar later?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ja, maar ik ga ervan uit dat dit niet zal gebeuren, omdat ik ervan uitga dat dit kabinet ervoor gaat zorgen dat de teller van 600.000 naar beneden gaat en dat de economie gaat draaien en blijft draaien.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Ik kan u verzekeren dat die teller niet naar beneden gaat.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): O nee?

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Dit kabinet gaat namelijk twintig werkgroepen instellen, die eerst alle twintig aan de gang gaan. Dat wil het kabinet. U wilt dat vooral de oppositie gaat meedenken, want u durft uw vertrouwen helemaal niet te geven aan dit kabinet, aangezien u weet dat het helemaal niet daadkrachtig is, toch?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik zal het nog één keer proberen uit te leggen, mevrouw Verdonk. Wij hebben twee problemen. Wij hebben een probleem in 2010. Daarin hebben wij stijgende werkloosheid. Daarin willen wij investeren in banen. Daar is het kabinet mee bezig. U noemt dat een flutpakketje. Een heleboel mensen vinden dat toch een behoorlijk pakket. Dat hebben wij van al die mensen die ermee bezig zijn, kunnen horen. Dan gaat het over investeren. Dat is 2010. Tot zover kunt u mij volgen, hoop ik?

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Voorzitter, mevrouw Hamer denkt af en toe dat zij nog voor de klas staat.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Nee hoor, ik vraag gewoon even of u bij bent.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): U kunt een beetje sneller zijn in uw antwoorden, want met dit soort flauwekul verdoen wij vandaag veel tijd. Dat kost tijd en dat is zonde, want die had het kabinet kunnen gebruiken. Daar kan het kabinet overigens niets aan doen. Ik kijk het

Hamer

kabinet echt niet beschuldigend aan. Ik kijk mevrouw Hamer aan.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Maar u bent degene die de verwarring veroorzaakt, want u vraagt mij iets. U zegt dat het kabinet werkgroepen gaat instellen. Die gaan niet over 2010, mevrouw Verdonk. Voor 2010 gaat het kabinet aan de slag. Ik probeerde te vragen of u dat begreep, want het helpt als wij elkaar begrijpen. Ik ga er nu echter van uit dat u dat begrijpt. De werkgroepen gaan over 2011 en verder. Daarover heb ik net tegen de heer Van der Vlies gezegd dat wij daar volgend jaar over komen te spreken.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Toen vroeg de heer Rutte aan u wat er dan in 2010 gebeurt. Toen zei u dat, als er in 2010 niets gebeurt, het wel in 2011 zou gebeuren. Waar is het gevoel van urgentie bij de PvdA-fractie? Er moet in 2010 ook wat gebeuren. Er moet vanaf morgen wat gebeuren om ervoor te zorgen dat wij nooit op die 600.000 uitkomen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dat is precies wat ik u probeer uit te leggen. Die 600.000 gaan over 2010, mevrouw Verdonk. Die gaan niet over Verwegistan; die gaan over nu. Die moeten wij ook nu oplossen. Daar doe ik ook allemaal voorstellen voor.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Wat zijn dan die concrete voorstellen die u nu doet om ervoor te zorgen dat die 600.000 niet wordt gehaald? Ik heb nog helemaal niets gehoord.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Nee, dat komt doordat u mij vragen stelt. Anders was ik daar al aan toegekomen.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Ik heb nog een vraag over de twintig werkgroepen die aan de slag moeten. Op zich vind ik het niet gek dat ambtenaren moeten gaan berekenen hoe bezuinigingen gestalte krijgen. Ik vind het wel heel gek dat dat zonder politieke richting gebeurt, dus zonder politieke waarden die eerst zijn vastgesteld. Dan wordt eigenlijk de politiek overgegeven aan de ambtenarij. Dat vind ik buitengewoon zorgwekkend. Ik zou u willen vragen of u mij zou willen steunen, om het kabinet op te roepen om op korte termijn de hoofdlijnen van de aard van de bezuinigingen vast te stellen, waarbij dus de ambtenaren politieke richting krijgen, want anders volgen wij de ambtenaren.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik wilde u eigenlijk nog meer helpen en nog meer tegemoetkomen door het kader te vertellen dat wij het kabinet meegeven. Ik ben er echt bijna aan toe.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Met alle respect, ik weet dat uw invloed in het kabinet grenzeloos is. Daaraan doe ik echt niets af, maar dat is dan het kader dat een parlementaire partij stelt. Ik wil graag dat het kabinet zelf ook bepaalt waar de hoofdlijnen zitten, welke politieke waarden het verdedigt en welke normen niet geschonden mogen worden. Ik wil daarover een debat kunnen voeren. Ik wil dat debat voor eind oktober kunnen voeren, omdat anders de ambtenaren een grenzeloze vrijheid hebben bij het bedenken van waar de bezuinigingen uit moeten komen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik ben het met u eens, alleen wil ik het debat niet in oktober, maar de komende dagen voeren. Het leek mij logisch dat wij vandaag als politieke partijen zeggen: dit is het kader dat wij aan het kabinet meegeven. Het kabinet kan er dan morgen op reageren, zodat wij weten welk kader er wordt vastgelegd. Dat lijkt mij een vrij logische gang van zaken.

De **voorzitter**: Tot slot, mevrouw Halsema.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Daar wil ik dan wel een vraag bij stellen. Er is namelijk al vastgesteld dat het moet leiden tot een bezuiniging van 20% op elk terrein. Als u vindt dat politieke waarden bepalend moeten zijn, dan moet dat losgelaten kunnen worden. Er moeten dan ook heel andere besluiten kunnen worden genomen, op basis van de normen die wij hier stellen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik geloof dat er wel verwarring is over het begrip "heroverweging", want ik hoor u met zijn allen alleen maar praten over bezuinigingen. Die 20% heb ik verstaan als een getal dat nodig is om in ieder geval aan een heel grote opbrengst te komen. Ik mag hopen dat dat niet alleen gaat over bezuinigingen, maar ook over herprioriteringen. Daarover hoop ik morgen met het kabinet in debat te komen. Ik heb net gezegd dat ik wil dat Nederland slimmer, schoner en socialer wordt. Dat betekent dat er ook geherprioriteerd zal moeten worden. Er zal niet alleen gesneden moeten worden, maar ook nieuw geïnvesteerd.

De **voorzitter**: Tot slot, mevrouw Halsema.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): U moet mij dan toch meer ter wille zijn. Hoe je het ook wendt of keert, het kabinet heeft al aangegeven dat het een vrij botte kaasschaaf van 20% gaat hanteren. Het moet dan toch ook mogelijk zijn om op de aangegeven terreinen te zeggen: nee, daaraan doen wij niets. Een voorbeeld is klimaat en energie, waarvan nu al 20% is aangegeven. Ik zou zeggen dat je dan ook moet durven zeggen: nee, daar komt 20% bij en heel ergens anders grijpen wij dieper in. Wij schaffen bijvoorbeeld het ministerie van Economische Zaken af; ik doe maar een gooi, dat is volstrekt overbodig.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Laten wij dat dan als vraag meenemen. Volgens mij past dat binnen de voorstellen die het kabinet doet. Ik zeg daarom dat het niet alleen om bezuinigingen gaat. Het gaat ook om herprioritering. Daarom worden al die terreinen bekeken, volgens mij voor wat er meer en wat er minder nodig is.

De heer **Pechtold** (D66): In uw openhartige interview in de NRC, waarop u hier een beetje voortborduurde, zei u: "Zo'n regeerakkoord zou ik nooit meer zo doen, al die losse eindjes." U zei letterlijk: "Er is wel een grens aan de hoeveelheid procesafspraken, je kunt niet blijven zeggen: daar komen wij wel op terug." Wat zegt u nou anders tegen mevrouw Halsema dan: daar komen wij op terug?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Nee hoor, ik zeg tegen mevrouw Halsema dat ik verwacht dat deze twee dagen – wij hebben er al een gehad – opleveren dat wij precies helder hebben wat het kabinet het komend halfjaar gaat doen, zowel voor 2010 – banen, banen, banen – als voor

Hamer

2011 en verder, namelijk terugverdienen wat wij nu uitgeven. Dat lijkt mij een heldere afspraak. Wij zijn nu daarover met elkaar in debat. Ik weet bijna zeker dat u mij gaat helpen met controleren dat wij aan het eind van morgen heldere afspraken hebben.

De heer **Pechtold** (D66): Ja, maar is het niet heel raar om nu vragen te stellen waar we gisteren een troonrede hebben gehad? Nee, wat zeg ik, we hebben er twee gehad, want de minister van Financiën doet tegenwoordig als een ware Chávez hier ook nog een keer een duit in de zak.

(gelach)

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dat deed hij leuk hè?

De heer **Pechtold** (D66): Als je zegt "je hebt acht uur", dan praat hij het ook vol.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik zal niet verklappen hoe lang onze BPO's duren.

De heer **Pechtold** (D66): Dat is heel openhartig van u. Pas op voor tapes hè!

Nee, maar dit is een procesafpraak. We hebben dat crisispakket gehad. Daar werd in uitgesteld. Daar is nog niet alles in behandeld. En nou hebben we de Miljoenennota gehad, we hebben de begroting gehad, we hebben de troonrede gehad, we hebben de heer Bos gehad en nou gaan we vragen stellen. Wat verwacht u nu van de komende drie dagen wat nog niet in de stukken staat? Ik maak me grote zorgen. Ik heb vanochtend die stapel gekregen waar Van Geel nog een nietje doorheen wou hebben. Wat gaan we nu concreet doen om de begroting 2011 wel concreet te maken?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Mijnheer Pechtold, ik heb nog veel grotere zorgen, want ik ben nadat we hier het debat hebben gehad teruggegaan en toen heb ik eens naar mijn boekenkast gekeken. Die staat gevuld met notities en nota's, ook nog uit de vorige kabinetsperiode. We hadden dus wel een steekwagentje mee kunnen nemen. Dus ik ben het met u eens: dat is goed genoeg met die rapporten. Maar dit gaat veel verder dan die rapporten. Er gaan hier gewoon concrete voorstellen komen. En wat ik interessant zou vinden, mijnheer Pechtold, om de komende dagen te doen, is dat we zeggen: kabinet ga nadenken, maar weet dat de Kamer het belangrijk vindt dat er dit, dit en dit aan voorwaarden of criteria ligt, zodat we over een halfjaar met elkaar kunnen vaststellen of het kabinet een beetje de goede dingen heeft uitgezocht en of hier goede voorstellen liggen. U hebt mij het afgelopen jaar, sinds ik fractievoorzitter ben, keer op keer er in elk debat aan herinnerd dat u vindt dat de oppositie ook een kans moet hebben. Daar heb ik goed over nagedacht. Dat gaan we de komende dagen doen. Dan moet u niet elke keer als we dat doen zeggen: o help, het kabinet heeft niets gedaan. Nee, dat gaan we nu met zijn allen doen.

De heer **Pechtold** (D66): Ja, maar dan wil ik wel een beetje proeven ... Want u hebt zojuist nog eens bevestigd dat u diep in dat kabinet invloed hebt. Ik las ook in dat interview wat u tegen die Van der Laan hebt gezegd. Wij dachten dat die man dat spontaan deed, maar tegen hem

was gezegd: en nu los tegen die Wilders. Dus zo diep zit u erachter. Ja, dat hebben we gelezen. Ik dacht dat we een nieuwe minister hadden die dat zelf deed. Nee, die kreeg van u het sein: en nou doen! Nou, dan laten we dat kabinet daar even stilzitten en wil ik van u weten waar we dan mee moeten komen. Ik wil wel komen met dat verhaal over woningmarkt en hypotheekrenteaftrek. Ik heb niet nodig tot het eind van de maand om die AOW-leeftijd naar 67 te verhogen. U komt met die 60% belasting. Gaan we dat zo concreet doen? Dan wil ik graag van u horen met welke eerste aftrappen de PvdA komt.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ja, daar wil ik zo aan beginnen. Ik begrijp overigens dat u ademloos mijn interview hebt gelezen, want u kent het bijna uit uw hoofd.

De heer **Pechtold** (D66): Ik zal maar niet zeggen waar het ligt.

(gelach)

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik ben eerlijk gezegd nu wel nieuwsgierig.

De **voorzitter**: Ik wil het niet weten. Mevrouw Kant wil iets vragen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Nou, ik wel hoor. Nou moet je bloot, nu ga je het wel vertellen.

De **voorzitter**: Nee, ook niet. Het woord is aan mevrouw Kant.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik hoor iets roepen over een rood hoofd. Ik geloof niet dat de heer Pechtold een rood hoofd krijgt. Het is wel de dag van de mannen met de rode hoofden, geloof ik.

De **voorzitter**: Ik heb echt het woord aan mevrouw Kant gegeven. Neemt u het alstublieft, mevrouw Kant.

Mevrouw **Kant** (SP): Voorzitter. Neem me niet kwalijk, ik wil even wachten tot iedereen uitgelachen is.

Ik kom toch terug op de AOW. Daar zouden we nog op terugkomen. Dat gaan we inhoudelijk ook nog doen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ja, ik ben er echt bijna aan toe.

Mevrouw **Kant** (SP): Dat gaan we inhoudelijk ook nog doen, maar het gaat mij nu even over het proces en het vooruitschuiven. U zegt: ik ga zo meteen kaders aangeven en meegeven wat wij willen. Ik begrijp niet waarom u zo'n haast maakt met het verschuiven van de AOW-leeftijd naar 67, terwijl u al die andere zaken nog wil bespreken.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Nee, ik heb niet zo'n haast. In het interview waar de heer Pechtold zo rijkelijk uit citeert, geef ik aan wat ik geleerd heb. Ik heb het daar over het regeerakkoord en de losse eindjes. Vervolgens hebben wij gezamenlijk zitten onderhandelen en toen wilden we geen akkoord met losse eindjes. Dus daar hebben we een aantal afspraken over gemaakt die heel helder zijn.

Mevrouw **Kant** (SP): Ja, dat zegt u vandaag.

Hamer

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dat zeg ik aldoor.

Mevrouw **Kant** (SP): Maar net vroeg u: waar haalt u dat citaat vandaan? Ik heb het toch nog maar even erbij gepakt, mevrouw Hamer, maar het staat toch echt in de pers. U schijnt dat gezegd te hebben tijdens de ledenraad van de Partij van de Arbeid in Arnhem. In de pers staat letterlijk: je hebt het dan over het openbreken van afspraken, erkent Hamer. En dan "stoer" – dat kan ik me bij u heel goed voorstellen –: ach ja, er lag ook een afspraak om nog 58 JSF-vliegtuigen aan te schaffen. U vindt het toch niet gek dat dit bij mij de indruk wekt dat u best bereid bent om de discussie over de AOW-leeftijd opnieuw open te breken?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ten eerste waren er geen 58 JSF's. Het interview lijkt mij dus sowieso vrij onzorgvuldig. Volgens mij legt u mij nu de woorden van de interviewer in de mond. Ik raad u aan om dat niet te doen.

De **voorzitter**: Vervolgt u uw betoog.

Mevrouw **Kant** (SP): Nee, voorzitter, voor de tweede keer probeert mevrouw Hamer hiervoor weg te lopen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik loop helemaal niet weg.

Mevrouw **Kant** (SP): Als een interview wordt gepubliceerd waarin iets staat waarvan u vindt dat u dat niet hebt gezegd, moet u dat laten rectificeren. Dat heb ik niet gezien. Het hele interview is doorspekt met de suggestie dat u de onderhandelingen zult openbreken. Blijkbaar is er vandaag de teleurstellende duidelijkheid dat de PvdA definitief door de bocht is: de AOW-leeftijd gaat naar 67.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U hebt blijkbaar een citaat dat u totaal door de war haalt, nodig om hier te kunnen constateren dat ik iets anders zeg dan wat ik steeds, vanaf dag één, heb gezegd. Ik heb de beelden van hoe wij bij het kredietcrisisdebat tegenover elkaar stonden, nog goed voor ogen. Ik heb nooit iets anders gezegd. Ik heb het over het volgende gehad: de SER heeft tot 1 oktober. Daarna is het kabinet aan zet. Daarna gaan we hier in de Kamer beslissen. Dan komt een aantal varianten aan de orde, want ik kan u verklappen dat je de verhoging van de AOW-leeftijd wel op 101 manieren kunt doen. Daar gaan we natuurlijk met elkaar over praten.

Mevrouw **Kant** (SP): Ik had deze week echt iets anders gehoopt, maar ik moet op dit moment in dit debat concluderen dat de PvdA definitief instemt met de verhoging van de AOW-leeftijd naar 67 jaar. Dat is voor mij een heel teleurstellende conclusie. Ik hoop dat uw achterban u nog op andere gedachten kan brengen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik doe over het algemeen ongelooflijk mijn best om met u samen te werken, maar ik kan u gewoon niet op alle punten hoop geven.

We beginnen niet blanco, want te veel mensen leven nog in een achterstand, hebben het moeilijk en kunnen de eindjes maar net aan elkaar vastknopen. Daar ligt ook een politieke keuze. Er zijn politieke partijen die de ongelijkheid van mensen of groepen willen vergroten en er zijn politieke partijen die de ongelijkheid juist willen bestrijden en oplossen. Ook hier kiest de Partij van de

Arbeid niet voor de gemakkelijke weg. De Partij van de Arbeid heeft altijd aan de kant van solidariteit, gelijke kansen en het bestrijden van ongelijkheid gestaan, nationaal maar – dat zeg ik er juist vandaag ook bij – ook internationaal. We kunnen onze ogen immers niet sluiten voor de armoede elders in de wereld. Ook daar zullen wij juist in deze crisis aandacht aan moeten blijven besteden.

Het is jammer dat mevrouw Halsema nu weg is, want ik wilde haar net mijn kader gaan vertellen. De Partij van de Arbeid zal elke maatregel die wordt genomen, langs de volgende criteria leggen: eerlijk delen, kwetsbaren beschermen en talenten benutten. Dat is onze toetssteen. Daaraan zullen wij alle nieuwe investeringen of alle nieuwe bezuinigingsmaatregelen altijd toetsen. Wij willen Nederland een gezonde toekomst geven. Ondanks deze crisis blijven wij verder kijken. Wij blijven geloven in vooruitgang. Wij kijken verder dan onze neus lang is. We pakken ook de klimaatcrisis aan en we blijven ook een internationale speler. We hebben heel hoge ambities voor de toekomst en we vragen aan iedereen hier en elders om die ambities met ons te delen. Als wij een bijdrage vragen van mensen, kiest de Partij van de Arbeid dus voor een solidariteitsbijdrage van mensen die het meest verdienen, dus meer dan de minister-president, en niet van mensen die het minst hebben. Ik zou graag morgen van het kabinet horen hoe het over zo'n bijdrage denkt. Dus: eerlijk delen en kwetsbaren beschermen.

De heer **Van Geel** (CDA): Wat zou in uw ogen de orde van grootte van deze solidariteitsbijdrage moeten zijn?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik geloof dat de bijdrage rond de 300 mln. oplevert.

De heer **Van Geel** (CDA): Als dat de orde van grootte is van de opbrengst van een 60%-tarief bij de Balkenendennorm, heeft dat in relatie tot de totale problematiek dan niet iets van symboolpolitiek?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Zo zou ik het niet willen noemen, maar het is wel een klein begin.

De heer **Van Geel** (CDA): Ik heb van u vaker gehoord – daarmee ben ik het volstrekt eens – dat wij nu geen maatregelen moeten nemen die de economie en de werkgelegenheid schaden. Als zo'n maatregel wel de economie en de werkgelegenheid schaad, zet u die dan nog door? Staat u dan nog achter die wens? Ik vraag dit ook omdat destijds een staatssecretaris van Financiën, een zekere heer Vermeend, en een toenmalige woordvoerder Financiën, de huidige minister van Financiën, bij de discussie over de tarieven aangaven dat als de tarieven niet concurrerend zijn in de omgeving, dit economische groei en werkgelegenheid kost. Vandaar mijn vraag: als dat zo is, hecht u dan aan die solidariteitsbijdrage? De werkgelegenheid en de economie zijn toch ook bij u primair.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik ken beide heren redelijk. De een spreek ik nog wat vaker dan de ander, moet ik bekennen.

De heer **Van Geel** (CDA): De ander heeft gesolliciteerd

Hamer

als lid bij het CDA, heb ik begrepen, maar dat komt nog wel.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dat wist ik niet. Hij heeft mij in ieder geval wel een boek gegeven; ik hoop u ook. Beiden geven aan dat de wereld nogal veranderd is. Dat is precies de reden dat ik deze bijdrage zo belangrijk vind. Niet omdat het een symbool is, maar omdat het wel voor heel veel mensen een basis zal leggen voor het gevoel dat niet alleen de zwaksten worden gepakt, maar dat wij echt schouder aan schouder door deze crisis heen proberen te komen. Het laat zien dat wij elkaar iets vragen en dat wij het meeste vragen van de mensen die dat het makkelijkste kunnen betalen. Dat noem ik geen symboolpolitiek. Het is wel een politiek die verder gaat dan alleen de cijfers en ook gaat over hoe mensen dingen beleven.

De heer **Van Geel** (CDA): Ik begrijp dat gevoel heel goed. Als je pijnlijke maatregelen neemt, zul je naar de volle breedte moeten kijken. Er zijn natuurlijk tal van maatregelen waarvan we moeten bekijken hoe ze uitpakken; daarbij moeten we solidair zijn. Mijn enige zorg is – vandaar dat wij daarin buitengewoon terughoudend zijn – dat er maatregelen worden genomen die de economie en de werkgelegenheid schaden. Dat kunnen we ons in deze tijd niet permitteren. Voor mij is dat op dit moment het belangrijkste criterium in deze discussie.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Daarom is het ook belangrijk om van het kabinet te horen op welk moment zo'n bijdrage kan ingaan. Wij praten nu echter niet alleen over het moment van de crisis maar vooral ook over de periode na de crisis. Ik wil graag dat het kabinet – naar ik aanneem zal dat gebeuren in die twintig punten – ook over een nieuw belastingstelsel gaat nadenken. Dat is inderdaad in een tijd die anders is dan toen de heer Bos of de heer Vermeend staatssecretaris was. Een heel andere tijd, die van ons op allerlei punten andere invullingen vraagt, zeker van het belastingstelsel.

De heer **Rutte** (VVD): Mevrouw Hamer is in ieder geval wel bereid om in eigen vlees te snijden. Zo'n heffing zal vooral haar eigen achterban raken. "Het rijke rode leven" schreef NRC Handelsblad een paar dagen geleden boven een hoofdredactioneel commentaar.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U weet wat mijn partijvoorzitter daarvan vindt.

De heer **Rutte** (VVD): Het is natuurlijk een verschrikkelijke maatregel. Wat u wilt doen, is in feite een steek-je-kop-niet-boven-het-maaiveld-uitmaatregel. Het zet een straf op succes. Eerder heb ik het een jaloeziebelasting genoemd. Realiseert u zich wat het signaal is aan mensen die een beetje vooruitkomen, wat succesvoller zijn en er wat van willen maken? Als dat gebeurt en iemand komt boven die grens, komen we meteen langs om de belastingen te verhogen, in plaats van dat we zeggen: gaaf dat je er wat van weet te maken.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik denk dat die mensen het heel anders verstaan. Van uw begroting denken zij volgens mij: dat is ook fijn, de VVD geeft de mensen die überhaupt niet omhoog kunnen komen omdat zij de pech hebben om hun baan te verliezen of gehandicapt

geboren te zijn, nog een klap naar beneden. Mensen begrijpen heel goed dat er nu een bijdrage van iedereen wordt gevraagd.

De heer **Rutte** (VVD): In onze voorstellen komen die mensen die er het zwakst voorstaan, er goed van af.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Nee hoor, die worden ontkoppeld.

De heer **Rutte** (VVD): Wij zijn zelfs in staat om voor de re-integratie van arbeidsgehandicapten waarvoor het echt nodig is – lees onze participatiewet – extra geld uit te trekken. Veel meer dan u doet! Kijk eens naar onze voorstellen. Ook allerlei specifieke organisaties in het maatschappelijk veld zijn daarover inmiddels positief. U laat die mensen aan de kant staan, in die uitkering zitten. Wij proberen ze aan de slag te helpen.

Terug naar uw voorstel. Wat u doet met dit voorstel – dat is echt schadelijk – is zeggen: ga Nederland maar uit, blijf vooral niet hier. Nu verlaat al een op de tien hogeropgeleiden Nederland, op deze manier neemt dat alleen maar toe. Dit soort signalen, zeker het discussiëren erover en het in de lucht laten hangen, is onverstandig. Ik heb nog één vraag. Uw coalitiepartner staat niet te trappelen om dit voorstel over te nemen. Bent u bereid om te bekijken of er in de Kamer een meerderheid voor dit voorstel is?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Nou ...

De heer **Rutte** (VVD): Bent u bereid om het CDA voor het hoofd te stoten en te zeggen: dan moet het maar in de Kamer?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Nou, niet vandaag.

De heer **Rutte** (VVD): Stel nu dat er een motie wordt opgesteld, bijvoorbeeld door mevrouw Kant. Zij staat al te trappelen om het vast te leggen. Bent u bereid om daar dan voor te stemmen?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Uw mooie droom is gisteren al door de heer Wilders weggenomen; dat doet hij wel vaker. Hij heeft gezegd dat hij er niet voor is, dus er is in de Kamer geen meerderheid.

De heer **Rutte** (VVD): Mijnheer Wilders, u wilt het kabinet laten vallen! Wat een prachtige kans had u gehad!

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik zei het al, u komt nog niet zo ver met het laten vallen van het kabinet.

Mevrouw **Kant** (SP): Ik was net natuurlijk heel teleurgesteld over de AOW. Ik kan echt, oprecht niet begrijpen hoe de PvdA met het verhogen van de AOW-leeftijd kan instemmen, maar mevrouw Hamer maakt mij nu weer een klein beetje gelukkig.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Gelukkig!

Mevrouw **Kant** (SP): Ja, want dit is toch een voorstel ... Ik heb het zelf ook gedaan: laten wij voor de mensen die meer verdienen dan de minister-president in dit land kijken of wij van hen meer kunnen vragen. Het zou toch

Hamer

wel heel mooi zijn als wij wat dat betreft echt konden samenwerken, dus dat wij er echt voor gaan om de meerderheid van de Kamer daarvan te overtuigen. Vindt u dat een goed idee?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dat lijkt mij een heel goed idee. Doe uw best!

Mevrouw **Kant** (SP): Dan gaan wij deze week een motie indienen. Wij gaan dan kijken hoe ver wij komen. Misschien hebben wij dan nog geen meerderheid, maar wie weet. Wij kunnen de heer Wilders nog vragen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Wij zullen morgen eerst eens horen wat het kabinet daarvan zegt.

Mevrouw **Kant** (SP): Nee, want dat vind ik juist zo mooi aan dat interview met u in het NRC Handelsblad. Dat sprak mij oprecht aan. Daarin was u open en eerlijk. U zei ook: ik ga op een aantal sociale terreinen kijken of ik kan samenwerken met andere fracties in de Kamer. Ik wil die uitnodiging van ganser harte oppakken en dit is een punt waarvan ik echt hoop dat wij iets kunnen bereiken.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ja, dat begrijp ik, dus laten wij eens kijken waar wij uit komen.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Ik hoorde mevrouw Hamer zeggen dat het toch vooral de sterkste schouders zijn die de lasten moeten dragen. Er moet een bijdrage gevraagd worden van iedereen in de samenleving. Wat betekent dat voor de sterke schouders van het Koninklijk Huis?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik moet zeggen dat het mij goed lijkt als het kabinet morgen nog eens reageert op wat er bij de oppositie – het waren allemaal oppositiepartijen – gebeurde. Ik heb snel gekeken en begrepen dat er al ruim 1 mln. op het Koninklijk Huis bezuinigd wordt, maar dat wil ik graag bevestigd hebben. Als wij zeggen dat wij van iedereen wat vragen, lijkt het mij logisch dat wij dat ook van het Koninklijk Huis doen.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Dus u wacht morgen met een open houding de voorstellen van het kabinet af? Sterker nog, u spoort het kabinet aan om met concrete voorstellen te komen?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik wil eerst weten of er niet al voorstellen in de begroting zitten. Daar lijkt het namelijk op als wij de begrotingscijfers bekijken. Laat mij maar even horen wat het kabinet zegt.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Ik heb nog een vraag die mij nogal dwars zit. Mevrouw Hamer zei daarstraks dat iedereen welkom is in Nederland. Geldt dat ook voor importbruiden?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik heb niet gezegd dat iedereen welkom is in Nederland. Ik zei: iedereen die hier woont, moet zich thuis voelen en iedereen die hier woont, moet meedoen. Dat is wat ik zei. Overigens is het zo dat mensen die asiel aanvragen en voor wie geldt dat die aanvraag gehonoreerd wordt, hier voor mij inderdaad meer dan welkom zijn.

Als het gaat om extra geld voor scholen of voor meer autowegen, kiest de PvdA voor onderwijs boven asfalt: talenten benutten dus.

De **voorzitter**: Mevrouw Hamer heeft over dit onderwerp nog geen zin afgemaakt.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Nee, maar ik weet precies wat er komt.

De **voorzitter**: Nou, dan bent u heel bijzonder begaafd! Zou het niet goed zijn om mevrouw Hamer eerst nog iets te laten zeggen over dit onderwerp? Dat lijkt mij toch echt veel verstandiger.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik wilde overgaan op de AOW.

De **voorzitter**: Dan geef ik eerst mevrouw Halsema het woord.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Dit was een heel prettig geluid: onderwijs boven asfalt. Er gaat heel veel geld naar asfalt. Het gaat niet goed met het onderwijs en er zal bezuinigd worden op studenten. Ik doe u een voorstel. Wij schrappen de A4 Midden-Delfland – die gaat namelijk dwars door een natuurgebied en Vlaardingen en Schiedam zijn razend – en wij investeren in studenten en in het onderwijs in het algemeen. Doet u mee?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Laten wij ons niet op het niveau van de gemeentepolitiek begeven.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Dat lijkt mij toch iets te gemakkelijk. Minister Eurlings stond een paar weken geleden champagne te drinken vanwege de A4 Midden-Delfland. Minister Cramer moest in een taxi gezet worden omdat zij niet wist dat het besluit genomen was. Dit is geen gemeentepolitiek. Dit is landelijke politiek. Twee ministers vinden dit in ieder geval heel belangrijk. Het is een heldere keuze die ik u voorleg. Onderwijs boven asfalt. Kom over de brug! Ik zou zeggen: wij investeren in onderwijs, maken de bezuinigingen op studenten ongedaan en die A4 Midden-Delfland schrappen wij gewoon even.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U brengt mij een beetje in verlegenheid want ik woon in Maassluis en ik wil mij dus niet bemoeien met datgene wat mijn medeburgers daar doen.

De bezuiniging op de studenten gaat natuurlijk over heel iets anders. Als wij het hebben over de keuze tussen onderwijs en asfalt, hebben wij het over de keuzen die gingen over de heroverweging. De keuze tussen asfalt of bouwen nu – laten wij het over bouwen hebben – en onderwijs is een heel andere. Binnen het crisispakket wordt veel geld uitgegeven aan onderwijs, namelijk 600 mln. extra. Ik geef eerlijk toe dat er binnen het pakket veel meer wordt uitgegeven aan bouwen, zoals de heer Pechtold al zei. Waarom is dat nu? Omdat wij daardoor banen krijgen en daardoor mensen aan het werk zijn. Ik heb net gezegd dat ik voor 2010 één prioriteit heb en die heet: werk, werk, werk. Ik weet dat onderwijs veel te maken heeft met werk, dus ik vind het belangrijk. Ik ga nu echter geen investeringen schrappen die tot dat "werk, werk, werk" leiden.

Hamer

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Over alle voorstellen die worden gedaan – dat zijn er overigens niet overdreven veel – zult u mij niet horen. Dit is gewoon asfalt, heel simpel: nieuwe files, het aantrekken van extra autoverkeer en extra CO₂-uitstoot. Vraag dat maar aan uw milieuwoordvoerder Samsom, die is het volstrekt met mij eens op dit punt. Er ligt een heldere keuze voor. U moet uw woorden ook een keer waarmaken: onderwijs of asfalt, investeringen in onderwijs of de A4 Midden-Delfland door een natuurgebied laten gaan.

De **voorzitter**: U hebt uw punt gemaakt, mevrouw Halsema.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Wij hadden het over de herprioritering voor na 2010. De besparingen op de studenten zijn wel besparingen, maar bestaan eruit dat de studenten een jaartje op nul worden gezet.

De heer **Pechtold** (D66): En daarmee wordt er bezuinigd op het onderwijs. Wij hebben toch samen – dat was bij de vaststelling van het crisispakket – het kabinet, de ministers Plasterk en Van der Hoeven die nu op de rechterflank zitten, opgeroepen te komen met een doorrekening van de OESO-norm, weet u nog wel? De OESO-norm is een norm waarmee wij de onderwijsuitgaven vergelijken met die van andere landen. Het kabinet schreef toen immers heel mooi te streven naar het OESO-gemiddelde. Die brief is er nu gekomen. Ja, vandaag is hij er ineens, op het laatste moment. Ik kan snel lezen. Wat vindt u daar nu van, mevrouw Hamer?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Laat ik even terugkomen op het debat dat wij hebben gevoerd over de kredietcrisis. U hebt mij toen gevraagd of wij samen voor een paar dingen konden zorgen, namelijk dat het collegegeld niet omhoog zou gaan en dat het lerarenpakket overeind zou blijven. Ik heb de begroting van 2010 heel goed bekeken. De collegegelden gaan niet omhoog en er wordt ook niet aan het lerarenpakket getornd. De onderwijsbegroting gaat zelfs netto omhoog. Dat wil ik graag met u vaststellen omdat ik graag mijn beloften aan u nakom omdat ik die serieus neem. Dat is één reactie op wat u net zei.

De heer **Pechtold** (D66): Mogen wij het even splitsen?

De **voorzitter**: Nee, mevrouw Hamer heeft nu het woord.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): De tweede reactie betreft de brief. Ik heb de brief zo gelezen – laten wij, zoals wij vaker doen, bij het kabinet checken of ik het goed heb begrepen – dat de ambitie van het OESO-gemiddelde hoger is gesteld omdat wij al op het OESO-gemiddelde zitten doordat dit is gezakt. De ambitie is nu om bij de top van het Europese gemiddelde te gaan horen. Dat zou in elk geval mijn ambitie zijn voor de toekomst. Ik wil graag van het kabinet weten hoe dat zit.

De heer **Pechtold** (D66): Ik behandel de punten even omgekeerd. Het OESO-gemiddelde, zo blijkt uit de brief, is een bijstelling neerwaarts. Nederland heeft dus de ambitie om te gaan zakken. Het is een neerwaartse bijstelling, een verslechtering op het gebied van rekenen, een leven lang leren en R&D-uitgaven. Dat is de povere

oogst van een halfjaar zeuren over de precieze cijfers. Ik zie de ministers nu nee schudden, maar zij hebben het zelf opgeschreven.

Het tweede punt is het lerarenplan. In de cao's staat 3%. In het referentiemodel staat tussen 1,2 en 1,8. Ik heb dit debat al vaker gevoerd met de ministers Bos en Plasterk en elke keer zeggen zij dat het doorgaat. Dat verschil, dat zomaar kan oplopen tot een paar honderd miljoen, ligt echter dadelijk weer bij die schoolbesturen. De begroting van OCW komt namelijk wel onder druk te staan en die cao's staan vast op 3%. De vraag is of de cao's moeten worden opengebroken of dat het moet worden opgelost door de schoolbesturen door grotere klassen te creëren of elders in hun begroting ruimte te zoeken. Ik ben er nu een jaar mee bezig en zij hebben het nog niet opgelost.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dan had u mij misschien eerder te hulp moeten roepen. Nee hoor, grapje. We hebben hier vorig jaar heel uitgebreid met elkaar over gesproken. Toen stond u op dezelfde plaats en zei u: mevrouw Hamer, ik wil twee dingen van u weten. Blijven de collegegelden hetzelfde? Gaat u ervoor zorgen dat het actieplan leraren overeind blijft? Daar hebt u het toen met mij over gehad. Ik wil graag vaststellen dat dit overeind is gebleven. Zo wil ik graag met u omgaan, want ik neem u serieus.

U noemt nu een nieuw probleem: de cao's. Laten wij dan, weer samen, aan het kabinet vragen hoe dat zit en daar morgen met elkaar over debatteren.

De heer **Pechtold** (D66): Ik ben blij met deze procesafspraken. Dat betekent dat ik ga proberen om samen met de PvdA-fractie tot een motie te komen over de manier waarop we met die OESO-norm omgaan. Ik vind dat we onze ambities niet naar beneden bij mogen stellen. Verder kunnen we kijken hoe we kunnen voorkomen dat het pakket leraar en de vastgestelde cao's tot bezuinigen op scholen leiden. Als we dat de komende dagen kunnen regelen, is het onderwijs beter af.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik wil graag een motie met u maken. Laat ik dat zeggen. Ik begrijp dat heel veel Kamerleden een motie willen maken voor het onderwijs. Ik ben zelf ook al bezig met een voorstel aan het kabinet. Ik zal daar dus het initiatief toe nemen, maar ik vind wel dat de dingen in de juiste volgorde moeten plaatsvinden. Wij zijn vandaag aan de beurt, morgen is de minister-president namens zijn kabinet aan de beurt. Daarna gaan we kijken of de motie die wij allebei voor ogen hebben en waartoe ik heb toegezegd het initiatief te nemen – dat stond hier net en dat zei ik net – nog nodig is.

De **voorzitter**: U zegt steeds "klein", dat doet u allemaal, maar als we op deze manier doorgaan, wordt het overmorgen eer wij naar het antwoord van de regering gaan luisteren, denk ik persoonlijk, hoor. Dit is maar een indicatie van de tijd die wij nu al achterlopen op vorig jaar en het jaar daarvoor.

De heer **Pechtold** (D66): Hoe meer deze machtige vrouw van de coalitie wat toezegt, hoe minder de premier dat morgen hoeft te doen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dit moet u niet doen. U moet mij niet uitlokken tegenover de minister-president.

Hamer

De heer **Pechtold** (D66): Nee, nee, nee, samen, namens hem, met één mond.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Nee, ik blijf hier en hij blijft daar.

De heer **Pechtold** (D66): Oké. Het gaat erom dat het OESO-gemiddelde niet mag betekenen: omlaag. Het lerarensalarisplan is prima, maar de cao's mogen er niet toe leiden dat de school er de komende jaren uiteindelijk alsnog door moet gaan bezuinigen. Dat is mijn insteek.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ok, dan kennen wij uw insteek. U hebt uw termijn nog. Mijn insteek is helder. Ik heb een hoge ambitie voor wat betreft de toekomst van het onderwijs. Daarom: slimmer, schoner en socialer. Wij zullen vragen hoe het met de cao's zit.

De **voorzitter**: U vervolgt uw betoog. Ik vraag echt nog eens heel serieus uw begrip voor het feit dat u nu een beetje selectiever moet gaan interrumpen, anders dan duurt deze eerste termijn werkelijk te lang. Gaat uw gang.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ook op het vlak van de AOW is onze keuze helder. We hebben in maart een handtekening gezet. Daar staan we voor. We rekenen erop dat de SER met een goed plan komt. Daar krijgt hij nog tot 1 oktober aanstaande de tijd voor. Ik heb er ook wel behoefte aan, te zeggen dat ik echt op de SER reken, omdat ik vind dat hij zijn verantwoordelijkheid moet nemen. Ik vind het spelletje dat nu door werkgevers en werknemers in de kranten wordt gespeeld niet zo chic, eerlijk gezegd. Daar is het eigenlijk te belangrijk voor. Ik benut de gelegenheid dus maar om mijn hoop en verwachting dat zij eruit komen, nog eens uit te spreken. Mocht dat onverhoopt niet zo zijn, dan is het aan het kabinet en aan de Kamer. Ook dan zal ik de voorstellen waarmee het kabinet komt, toetsen aan de toetssteen die ik eerder heb genoemd: eerlijk delen, kwetsbaren beschermen en talenten benutten. Het gaat in deze discussie namelijk niet alleen om de vraag op welke leeftijd mensen moeten stoppen met werken, maar ook om het feit dat de arbeidsmarkt de afgelopen vijftig jaar ongeloflijk veranderd is. Niet iedereen heeft dezelfde loopbaan. Sommige mensen beginnen op hun achttiende en zijn op hun zestigste echt uitgewerkt. Anderen studeren lang en beginnen pas op hun zevenentwintigste met werken. Veel mensen willen tijdens hun loopbaan graag een periode wat minder werken, bijvoorbeeld om voor hun kinderen of voor hun zieke ouders te zorgen. Andere mensen willen graag nog wat langer doorwerken, maar dan in deeltijd. Dat is allemaal logisch en begrijpelijk, maar nog lang niet allemaal mogelijk op deze arbeidsmarkt. Dat kan anders. Wij willen er dus voor zorgen dat leven en loopbaan veel beter op elkaar aansluiten. Wij willen dat mensen de vrijheid hebben om tijdens hun loopbaan ook eigen keuzes te maken. Dat is wat de PvdA belangrijk vindt.

Mevrouw **Kant** (SP): Die keuze kan dan niet zijn: ik stop met 65?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ja hoor.

Mevrouw **Kant** (SP): Ja, als mensen aan allerlei

voorwaarden voldoen, neem ik aan. Gisteren zei u namelijk in het debat: "mensen die kunnen en willen". Dat vond ik een heel mooie opening. Als wij een AOW-regeling krijgen waardoor mensen die kunnen en willen met 65 mogen stoppen met behoud van de regeling zoals die is ...

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik ga nu de SER niet voor de voeten lopen. Wij komen op dat debat echt nog terug, mocht de SER er niet uitkomen. Nogmaals, ik hoop echt dat hij er wel uitkomt. Daarna zullen wij dat debat nog uitgebreid voeren. Zoals ik al zei, zijn er honderd-en-een varianten denkbaar om de verhoging naar 67 jaar te doen. Er zijn ook verschillende varianten die mensen wel degelijk keuzevrijheid geven, bijvoorbeeld doordat zij eerder ophouden en dan minder krijgen of langer doorwerken en dan meer krijgen. Dat hoeft helemaal niet te stoppen bij het 67ste jaar. Er zijn zelfs mensen die langer door kunnen. In deeltijd zijn er mogelijkheden. Dat zijn allemaal varianten. Volgens mij hebben wij in het debat in maart of april al aan staatssecretaris Klijnsma, die verantwoordelijk is voor de AOW, gevraagd om varianten in beeld te brengen. Die zullen wij dus toetsen. Ik vind het wel belangrijk om mensen zekerheid te geven. Daarom wil ik u vandaag de zekerheid meegeven dat de variant die het kabinet zal kiezen en die wij moeten beoordelen, zal voldoen aan de drie criteria "eerlijk delen", "kwetsbaren beschermen" en "talenten benutten".

Mevrouw **Kant** (SP): Dat is heel leuk algemeen, en "heel veel varianten" is ook heel breed. Maar zonet zei u op een vraag van mij iets heel interessants. Daar mocht ik nog op terugkomen van de voorzitter. Dat was dit: als de leeftijd van de AOW verhoogd wordt van 65 naar 67, is daarbij wat de PvdA betreft een voorwaarde dat er een uitzondering komt voor zware beroepen. Is dat juist?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ja, dat klopt.

Mevrouw **Kant** (SP): Is die uitzondering dan een uitzondering die echt in de regeling moet zitten of alleen in overgangsmatregelen?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Wat ons betreft is dat een maatregel die blijft gelden. Dat hebben wij steeds gezegd. Maar het lijkt mij niet zo verstandig om nu helemaal tot in de details te gaan, want die honderd-en-een varianten zijn ook weer honderd-en-een mogelijkheden om de kwestie van de zware beroepen op te lossen.

Mevrouw **Kant** (SP): Dat is een belangrijke constatering: uitzondering voor de zware beroepen wat de PvdA betreft, en niet als overgang maar opgenomen in de regeling voor de AOW. Dat staat haaks op wat minister Donner tot nu toe heeft gezegd. Dat is dus een mooie voorwaarde. Dan stel ik mijn derde vraag: wat is in de ogen van de PvdA een zwaar beroep?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dat heb ik zonet wel mooi gezegd: daarbij gaat het om mensen die vroeg beginnen en die rond hun 60ste uitgewerkt zijn. U noemde de verpleegster die hard moet zorgen, maar ik kan me ook voorstellen dat het gaat om mensen in de geestelijke gezondheidszorg die heel zwaar werk doen. Het is de moeilijke taak voor staatssecretaris Klijnsma om daarvoor een heel goede definitie te vinden. Daarbij zal

Hamer

zij vast een beetje geholpen worden door de heer Donner. Ik help vandaag iedereen die daarover wil denken door te zeggen dat het in ieder geval ook om de meest kwetsbaren gaat.

De **voorzitter**: Mevrouw Kant ...

Mevrouw **Kant** (SP): Ik ga afronden, voorzitter. Terecht dat u dat stelt.

Volgens mij is dat onmogelijk, want een zwaar beroep hangt ook af van degene die het beroep uitoefent. U noemt nu de verpleegkundige. Ook de thuiszorg is zwaar werk. Maar ook het voor de klas staan kan een enorme stress en druk geven voor een leerkracht. Het hangt nogal van de persoon in kwestie af wat die druk betekent. Ik vraag me in gemoede werkelijk af hoe u gaat bepalen wat voor welke mensen op welk moment een zwaar beroep is.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Wij zullen een goed onderscheid moeten maken – dat zegt u terecht – tussen de zwaarte van het beroep en de individuele omstandigheid. Dat is inderdaad zo. Wat betreft de individuele omstandigheid vond ik dat u het wat ongelukkig zei bij Pauw en Witteman, want u zei: "daar hebben wij de WAO nog voor". Nu mag ik hopen dat u niet bedoeld hebt dat wij de WAO als afvalbak voor de arbeidsmarkt gaan gebruiken. Ik zie al dat u dat gelukkig niet hebt bedoeld. Die is voor individuele gevallen. Wij zijn op zoek naar een regeling waaruit helder wordt dat je een beroep met goed gemoed maar een x-aantal jaren kunt uitvoeren.

De **voorzitter**: U vervolgt uw betoog.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Bij de keuzes die wij de komende periode gaan maken, zal één keuze voor de PvdA steeds duidelijk zijn: wij kiezen voor werk, want werk gaat over eerlijk delen. Werk gaat over het beschermen van kwetsbaren. Werk gaat over het benutten van talenten. Dat is gelukkig ook de insteek van het kabinet en de basis van het crisispakket dat in 2010 in werking zal treden: zorgen dat zo veel mogelijk mensen aan het werk blijven.

Er kan echter nog veel meer gebeuren voor dat werk, werk, werk. Wethouders van de PvdA zijn daar al dag in, dag uit mee bezig. Bijvoorbeeld in Leeuwarden heeft wethouder Marco Florijn vacatures gevormd samen met UWV WERKbedrijf. Daar staan de begeleiders van de gemeente en UWV WERKbedrijf dag in, dag uit naast de jongere. Dat werkt. Het aantal werkzoekende jongeren in de regio steeg met 35%, maar in Leeuwarden is het met 2% gedaald. In Den Haag werkt wethouder Henk Kool samen met UWV WERKbedrijf, onderwijsinstellingen en sociale partners hard aan een actieplan voor de aanpak van jongeren. Jongeren krijgen binnen één dag duidelijkheid over hun route van school naar werk. Zij hoeven dus geen moeizame speurtocht te ondernemen langs loketten, maar kunnen direct in actie komen. Jongeren mogen namelijk niet de dupe worden van de economische crisis. Welke mogelijkheden ziet het kabinet om dit soort lokale initiatieven over het gehele land uit te rollen?

Ik geef nog een ander voorbeeld. In Rotterdam heeft wethouder Dominic Schrijer de 5%-regeling ingevoerd. Bij grote projecten die door de gemeente worden betaald, moet minimaal een op de twintig werknemers

een langdurig werkzoekende zijn. Dat is dus sociale aanbesteding bij publiek-private samenwerking. Dat zouden we ook moeten doen bij alle aanbestedingen en opdrachten van en voor de rijksoverheid. Er moet dus snel actie van het kabinet komen. Ook bij de provincies zit men niet stil. In Overijssel heeft Carrie Abbenhues een 1000 jongerenplan opgesteld. Binnen drie jaar wordt er gezorgd dat kwetsbare jongeren een baan of opleiding en een woning hebben. Dat gebeurt samen met bedrijven, scholen, jeugdzorg en andere partners.

Zo zijn er veel meer goede voorbeelden van maatregelen die vaak ook landelijk succesvol kunnen zijn. Daarmee gaan we aan de slag, niet alleen in Den Haag maar ook elders, juist met gemeenten, provincies, sociale partners en private ondernemers. Met hen bouwen we een coalitie van de arbeid, met hen zorgen we dat niemand onnodig aan de kant blijft staan. Veel gemeenten zorgen er nu al voor dat iedereen die uiterlijk een jaar in de bijstand zit een werkaanbod krijgt. Dat willen we ook landelijk opbouwen. Het gaat dan om een recht op aanbod, ook als onderdeel van de WW. Alle werklozen moeten uiterlijk na één jaar gegarandeerd een aanbod krijgen. Dat kan betaald werk zijn of een opleiding of tijdelijk vrijwilligerswerk. We zetten echt alles op alles om mensen aan het werk te krijgen of te houden. We hebben iedereen nodig die kan helpen om zo veel mogelijk extra tijdelijk werk te scheppen. Samen kunnen we zorgen voor tijdelijke banen op lokaal en regionaal niveau om te zorgen dat mensen de periode van deze crisis overbruggen. Er is dus nuttig werk te over, zeker in de publieke sector.

We vragen het kabinet om nog harder aan de slag te gaan door belemmeringen weg te nemen, door anderen te stimuleren en te helpen en door te kijken naar het eigen personeelsbeleid. Ook bij de rijksoverheid kan bijvoorbeeld, net als in Rotterdam, ruimte worden gemaakt voor extra stageplaatsen. We kunnen nóg slimmer investeren, waardoor het zwaard aan meer kanten snijdt. Het kabinet moet bijvoorbeeld beslissen over Almere. Daarbij gaat het om huizen bouwen, om duurzaam wonen gekoppeld aan het behoud van open ruimten en dus om veel tijdelijke werkgelegenheid. Ik wil graag van het kabinet weten of het mogelijkheden ziet om Almere daarbij te helpen.

Hetzelfde geldt voor versnelde investeringen waarbij de overheid en de private sector de handen ineenslaan. Ook hier is alle creativiteit nodig. Dan gaat het niet alleen om nieuw geld, maar ook om een slimme aanpak om met bestaand geld meer te kunnen doen. Dat kunnen we ook van het buitenland leren, als we bijvoorbeeld bij de bouw van brede scholen of van extra zorg-accommodaties kijken naar de Engelse praktijk. We willen graag dat het ministerie van EZ een nieuwe Jan Schaefer aanstelt: iemand die met de gemeenten en de bedrijven werk gaat maken van de aanbestedingen, zodat het geld ook echt heel erg goed wordt benoemd.

Actie, actie, actie dus voor werk, werk, werk. Dat geldt zeker voor ons: voor het kabinet en voor de Kamer. We weten allemaal dat het moeilijk zal zijn en dat we harde, onverbidelijke en onpopulaire keuzes moeten maken, maar daar zijn wij voor gekozen.

Een van die mensen die ons gekozen heeft, is mijn buurman Joost. Joost verkoopt – ik verzin het niet – DAF-trucks. Dat gaat dit jaar beduidend minder goed dan vorig jaar. Vorig jaar verkocht hij er 60. Dit jaar heeft hij er nog maar acht verkocht, en de laatste tegen een wel

Hamer

heel scherpe prijs, omdat hij een trouwe klant wilde behouden. Joost maakt zich zorgen, vooral over zijn bedrijf, want DAF-trucks verkopen is zijn lust en zijn leven. Maar hij heeft ook andere zorgen, over gewone dingen, zoals zijn auto en de toekomst van zijn kinderen. Hij heeft een zoon die wil gaan studeren en een dochter die ook graag aan de slag gaat. En nee, ze heet geen Sophie. Joost wil graag meer DAF-trucks verkopen en hij wil dat het weer beter gaat met het bedrijf, maar hij wil vooral dat zijn kinderen een toekomst hebben en een goede start krijgen, ondanks de crisis. Hij wil dat ik, maar ook jullie, daar met elkaar voor gaan zorgen. Dat kan alleen als we de juiste keuzes maken, dus vóór eerlijk delen, vóór bescherming van de kwetsbaren en vóór het benutten van talenten. Voor werk, werk, werk dus. Voor een land van 16 miljoen mensen, een land waar iedereen zich thuis voelt en, wat mij betreft, dus ook een beetje voor Joost.

De heer **Pechtold** (D66): De PvdA heeft haar eigen "Joe the Plumber" en dat is "Joost de Buurman". Het ging fout met Joe the Plumber, want die werd door beide partijen opgeëist en toen die eenmaal voor de camera kwam, viel het allemaal zwaar tegen met die man. Ik wens Joost dus alvast veel geluk van deze kant, want er wordt natuurlijk tot op de cent gekeken hoe hij die DAF-trucks, ik neem aan vanuit Maassluis, niet over de A4 Midden-Delfland kan laten rijden!

(hilariteit)

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Nee hoor, Joost werkt in Rotterdam.

De heer **Pechtold** (D66): Maar nu woont naast mij Gerard.

(hilariteit)

Mevrouw **Hamer** (PvdA): O ja, vertel? Ik dacht Sophie.

De heer **Pechtold** (D66): Nee, zo heet onze Europarlementariër. Gerard vroeg mij gister naar het kabinet met al die plannen. Toen heb ik hem gezegd: ik ga wat doen met stapels papier. Ik stel u een vraag. Wat gaan we volgend jaar merken van keuzes? Ik hoor over ambtenarenwerkgroepen et cetera. Wat hebt u tegen Joost verteld?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik heb Joost verteld dat ik heel graag wil dat het kabinet – dat heeft hij mij eigenlijk verteld; in die zin ben ik de boodschapper van Joost – het komend jaar echt alles op alles zet om werk te creëren, dat we dat aantal van 600.000 werklozen verminderen en dat we vanaf volgend jaar gaan kijken hoe we ervoor zorgen dat de toekomst van zijn kinderen, van mijn kinderen, van uw kinderen, van de kinderen van ons allemaal, op orde brengen. Ik heb twee keuzes genoemd die ik zelf zal maken, namelijk over de inkomsten van mensen en over het onderwijs. We zullen echter nog veel meer keuzes moeten maken. De twintig punten van het kabinet die er nu liggen, zijn de onderwerpen waarnaar je moet kijken. Ik heb ook gezegd, dat als u straks met mij in discussie gaat, u weet dat ik de keuzes die er dan voorliggen over die twintig

punten, altijd zal toetsen aan eerlijk delen, kwetsbaren beschermen en talenten benutten.

De heer **Pechtold** (D66): Dit is toch een enorme procesafspraken? Dat zou u toch niet moeten willen? U zegt: ik ga nu kijken naar die twintig punten. Mevrouw Hamer, ik kan er niet genoeg op ...

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Goed zo, u kunt het.

De heer **Pechtold** (D66): Ik kan er niet genoeg op wijzen dat we deze begroting al moeten aangrijpen – ik doe dat in mijn tegenbegroting ook – om te laten zien dat je plannen serieus neemt. Waarom niet nu die keuzes, op het punt van de arbeidsmarkt, de woningmarkt en onderwijs en kennis? Waarom weer die procesafspraken? Ik stel een korte vraag. Bent u met mij eens dat we alles op alles moeten zetten om te voorkomen dat het kabinet tot juni volgend jaar de tijd neemt, opdat we niet eens de begroting voor 2011 meer halen om wat te veranderen?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik ben er bijna van overtuigd – ik ben ook de Jomanda van de politiek niet – dat er een heel goede kans is dat we met dit kabinet de begroting voor 2011 gaan bespreken. Of was dat uw vraag niet?

De **voorzitter**: Ik vond van wel. Ik vond het ook een lekker kort antwoord. Mijnheer Rutte.

De heer **Rutte** (VVD): Voorzitter, er kan nog zo'n kort antwoord komen. Klopt mijn waarneming dat de heer Van Geel en mevrouw Hamer tegenovergestelde doelen hebben ten aanzien van het pakket waar het kabinet mee komt? De heer Van Geel zegt dat het niet mag leiden tot lastenverzwaring en mevrouw Hamer bepleit een concrete lastenverzwaring, namelijk dat 60%-tarief boven de Balkenendenorm.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U moet dat de heer Van Geel eigenlijk zelf vragen, maar volgens mij heb ik hem horen zeggen dat dit niet zijn voorkeur is. Ik heb het hem echter niet horen uitsluiten.

De heer **Rutte** (VVD): De heer Van Geel zei dat voor het CDA geldt: geen lastenverzwaringen. Klopt dat, mijnheer Van Geel? Kom dat nog even zeggen.

De **voorzitter**: We gaan niet het hele interruptiedebat overdoen. Een kort antwoord.

De heer **Van Geel** (CDA): Het korte antwoord is helder. Wij hebben ten aanzien van het pakket van het kabinet meerdere malen gezegd: geen taboe. Wij hebben wel een duidelijke voorkeur en ik heb laten blijken dat mijn voorkeur niet uitgaat naar lastenverzwaring.

De heer **Rutte** (VVD): Het signaal aan het kabinet is: voor het CDA geen lastenverzwaringen. Mevrouw Hamer stelt er minimaal één voor en ik dacht dat er nog eentje over die tophypotheek was, die ik nu volgens mij gemist heb in haar betoog. Misschien wil zij er nog iets over zeggen? In ieder geval het 60%-tarief, dus dat zijn tegenovergestelde doelstellingen. Het lijkt me dat ze daar lekker mee uit de voeten kunnen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U heeft allemaal mijn

Hamer

NRC-interview zo goed gelezen, maar het valt me op dat u één regel steeds niet citeert.

De heer **Rutte** (VVD): Ik heb het van mijn plekje gehaald en meegenomen zelfs.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Deelt u er een samen met Pechtold?

De heer **Rutte** (VVD): Wij hebben één abonnement.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dat is wel heel zuinig. Eén zin citeert u echter niet. Ik zeg namelijk dat in dit kabinet en in deze coalitie er uiteindelijk wel steeds discussies worden beslecht omdat we elkaar overtuigen met argumenten. Ik heb er dus veel vertrouwen in dat we volgend jaar goede keuzes met elkaar hebben gemaakt op grond van argumenten die we hebben. Het lijkt mij voor u heel inzichtelijk dat u weet waar wij alle drie, want de ChristenUnie gaan wij ook nog horen, naar zullen kijken en waar wij onze prioriteiten leggen.

De heer **Rutte** (VVD): Dan weet ik de uitkomst al: het toptarief gaat naar 55%. Dat zal het wel worden.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik denk dat dit meer een "onderwatertje" was tussen u en de heer Van Geel, maar dat laat ik bij u.

Mevrouw **Kant** (SP): Uw buurman vreest de gevolgen van de crisis. Ik heb, eerlijk gezegd, geen directe buurman, maar ik heb wel een buurvrouw, en zij heet Carrie. Carrie maakt zich ook heel erg boos en druk over de gevolgen van de crisis voor gewone mensen. Maar zij is ook heel erg boos, dat de daders buiten schot blijven. Ik heb vandaag voorgesteld om de banken een heffing te vragen om een deel van de geleden schade terug te betalen. Ik ben heel benieuwd of de Partij van de Arbeid dat voorstel steunt.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik heb u gisteren al een deel van het antwoord gegeven, maar ik wil dat wel herhalen. De banken moeten er als eerste voor zorgen dat zij kredieten verstrekken, want dat is ongelooflijk belangrijk voor de economie. Daarna, en daar ben ik gisteren misschien niet expliciet over geweest, lijkt het mij heel erg verstandig als zij zo snel mogelijk terugbetalen aan de overheid, wat de overheid aan hen heeft uitgeleend. Dat is namelijk ook heel erg belangrijk voor de economie. Maar ik vind het een redelijk punt dat u zegt: als je door die fases heen bent, bekijk dan of er richting de banken nog iets extra's gedaan moet worden, maar in die volgorde.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Voorzitter. Ik ben toch wel buitengewoon teleurgesteld over de bijdrage van de PvdA, want ik hoor eigenlijk maar één mantra en dat is: werk, werk, werk. Wat ik mis, is een oproep aan dit kabinet om werk, werk, werk aan dierenwelzijn, natuur en milieu en klimaat. Ik mis dat duidelijk. Als ik het interruptiedebatje met mevrouw Halsema nog eens op mij laat inwerken, dan hoor ik mevrouw Hamer vooral zeggen dat de A4 gewoon door een natuurgebied kan komen en dan hoor ik haar ook zeggen dat er voor dit kabinet eerst een normeringskader moet komen om te kunnen kijken waar er bezuinigd gaat worden. In de

begrotingen zie ik al dat er bezuinigd wordt op natuur, dierenwelzijn en het milieu. Het kabinet is eigenlijk al aan de slag gegaan, terwijl mevrouw Hamer net een oproep heeft gedaan om te herprioriteren en om eerst te kijken waar wij onze centen naartoe sluizen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik heb u twee dingen proberen voor te houden. Ik heb gezegd dat het mij niet alleen om bezuinigingen gaat, maar ook om herprioriteringen. Ik heb aangegeven langs welke criteria, ik noemde het toetsstenen, ik die leg: eerlijk delen, kwetsbaren beschermen en talenten benutten. Ik heb echter ook geprobeerd om een perspectief te geven van hoe ik vind dat het Nederland van 2020 eruit moet zien. Daarvan heb ik nadrukkelijk gezegd: het moet slimmer zijn, dus onderwijs, het moet schoner zijn, dus duurzaamheid, en het moet socialer zijn. En socialer gaat bij mij niet alleen over sociale zekerheid, maar ook over de manier waarop we met elkaar omgaan. Schonere is voor mij dus een heel belangrijk punt, daarom vond ik het crisispakket ook zo interessant. Daarin worden namelijk op een heleboel plekken duurzaamheid en groene banen gekoppeld aan werkgelegenheid.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): De Raad van State heeft de crisisset gewoon in die zin gediskwalificeerd.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U hebt het over de crisisset. Ik heb het over het crisispakket.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Als u het belangrijk vindt dat dit kabinet gaat inzetten op dieren, natuur en milieu en klimaat, waarom bent u dan niet kritisch op het feit dat er op dit moment wordt bezuinigd op het gebied van de natuur en op het gebied van dierenwelzijn? U laat het kabinet daarmee weggelaten, terwijl u tegelijkertijd het kabinet opdraagt om eerst te gaan kijken naar de prioriteiten die de komende tijd moeten gaan worden gesteld. Het kabinet neemt nu eigenlijk al een voor-schotje op de vraag waar het zijn geld wel en niet voor wil gebruiken.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik wil best morgen, na het antwoord van het kabinet, nog eens met u bekijken wat de precies de bezuinigingen zijn die u bedoelt, want dat heb ik eerlijk gezegd zo niet voor ogen. Ik dacht dat we heel goed met elkaar hadden afgesproken dat we niet zouden bezuinigen op deze onderdelen, maar ze in de tijd van voren naar achteren zouden schuiven. Dat is een van de dingen die we ongeveer op de laatste dag nog hebben uitonderhandeld. Laten we echter afspreken dat we dit morgen even goed met de minister-president bespreken. Waar ik het over heb, en waarvan ik eigenlijk hoopte dat we er hetzelfde in zouden staan, is het volgende. Als we het volgend jaar hebben over de maatregelen voor de lange termijn, dan moet dat leiden tot een schonere toekomst voor ons allemaal.

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Kabinetsprioriteit is onder meer: meer dierenwelzijn. Het budget daarvoor is gehalveerd voor het komende jaar. Ik wil graag van mevrouw Hamer de toezegging dat zij dat niet laat gebeuren. Zij vindt dat namelijk ook een belangrijk onderwerp, heb ik net gehoord.

Hamer

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik heb zojuist de toezegging gedaan dat we hier morgen naar zullen kijken.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Ik heb een korte vraag. De PvdA staat voor eerlijk delen, kwetsbaren beschermen en talenten benutten. Hoeveel DAF-trucks zal Joost daardoor nu meer gaan verkopen?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Nu, ik denk dat hij met dat "talenten benutten" nog een heel eind kan komen.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Gelukkig lacht mevrouw Hamer er zelf bij, want dit is zo'n ontzettend dom antwoord.

De **voorzitter**: Nou, dan gaan we nu luisteren naar de heer Wilders.

□

De heer **Wilders** (PVV): Mevrouw ...

De heer **Pechtold** (D66): Mijnheer Wilders, u liep de vorige keer weg. U hebt zeven moties van wantrouwen ingediend. Hebt u opeens weer vertrouwen in het kabinet?

De heer **Wilders** (PVV): Wacht u maar af waar ik dadelijk mee kom.

De heer **Pechtold** (D66): Ik stel de vraag heel serieus. De vorige keer bent u demonstratief weggelopen. U hebt in deze periode zeven moties van wantrouwen ingediend. Gaan we vandaag de overtreffende trap van de motie van wantrouwen meemaken?

De heer **Wilders** (PVV): Wacht u maar af waar ik dadelijk mee kom.

Voorzitter. Het is over. Het kabinet is vastgelopen. Mijnheer Pechtold, u wordt op uw wenken bediend. Het kabinet is vastgelopen als een oude auto die vastzit in het mulle zand. Het piept nog een beetje en het kraakt, maar iedereen kan zien dat het beestje nooit meer een meter zal rijden. De accu is leeg. Het is voorbij.

Dit zou om te lachen zijn, als het niet ging om de toekomst van Nederland. Dan kon je pret hebben om dat clubje hulpelozen dat angstig door de beslagen ruit naar buiten kijkt, hopen dat iemand ze kan vertellen welke kant ze op moeten. Ze weten zelf, als je goed kijkt, dat er geen redden meer aan is. Dat ze alle verkeerde beslissingen hebben genomen. Dat ze geen acht hebben geslagen op het bordje "Moeras linksaf". Ze gingen toch linksaf, omdat hun ideologische tomtommetje al sinds de sixties staat afgestemd op linksaf. Ze kunnen niet anders. Wouter zit achter het stuur. André zit in het babyzitje. Jan Peter, die alles best vindt, zit vooraan omdat hij tevreden is zolang hij maar voorin mag zitten. Voordat deze auto stil kwam te staan in het bos hebben ze onderweg nog geprobeerd wat ballast overboord te zetten. Mevrouw Vogelaar werd als eerste aan een boom gebonden. De heer Aboutaleb stapte met al zijn paspoorten uit bij de halte Rotterdam. De heer Van Geel had het liefst de afslag Brabant gepakt om commissaris van de Koningin te worden. Jan Peter roept steeds "ik wil naar Brussel". De Al Gorepapegaai van dit gezelschap, mevrouw Cramer, tettert vanaf de achterbank "niet zo hard rijden,

dat is slecht voor de ijsberen". De enige route die de Partij van de Arbeid voorstelt om te rijden, zijn nog wat extra rondjes rond de grachtengordel.

Minister-president, stop er toch mee. Stuur die roestbak naar de sloperij en incasseer die slooppremie. Het heeft geen zin meer. Er is maar één reden waarom dit kabinet doorstompelt: de angst voor verkiezingen. Ik begrijp dat wel. Ik snap dat ook wel. Als Nederland namelijk mag stemmen, zal het laten zien dat er vooral op één plek crisis is, namelijk in dit kabinet-Balkende/Bos. Dit is een kabinet dat vooral goed is in het gooien van miljarden richting de krijtstrepen; naar de grote banken. Als Nederland mag kiezen, kiest het tegen die graaicultuur, tegen dikke vette bonussen en tegen die bijbanenbeunhazerij. Hoe durft het kabinet de gewone burger te pakken, terwijl ze tegelijkertijd miljarden uitgeeft aan linkse hobby's, de banken subsidieert en er – zo lazen wij deze week in de krant en in de stukken van het kabinet – honderden miljoenen worden uitgegeven voor een stroom van 19.000 asielzoekers die ons volgende jaar te wachten staat. Dat is ongeveer een verdubbeling van die van vorig jaar. Als Nederlanders mogen zeggen hoe zij denken over al die bezuinigingen, kan ik voorspellen dat de zorg, de politie en het onderwijs worden ontzien. Daar mag volgens de Nederlanders niet op worden beknibbeld. Wel gaan de grenzen acuut dicht voor nog meer gelukzoekers. De kraan voor ontwikkelingshulp gaat meer dicht. Er gaan miljarden minder naar het moloch, dat bureaucratische project, van de Europese Unie. De linkse publieke omroep zal het met veel minder geld moeten doen en dan komt er geen dure JSF. Het is eigenlijk heel eenvoudig. Als de kiezer het voor het zeggen heeft, past de fractie van de Partij van de Arbeid op zijn best in een Mini Cooper.

Wegkijken heeft geen zin meer. De vastgelopen coalitie kan haar hoofd diep onder het dashboard van die auto steken. De kiezer staat op springen. De kiezer telt de dagen tot de verkiezingen; uiterlijk op 11 mei 2011. De kiezer wil een nieuwe Kamer en een nieuw kabinet in plaats van dit stelletje hulpelozen in dat vastgelopen autootje.

Maar, eerlijk is eerlijk, het kabinet heeft ook wel een aantal dingen bereikt. Zo gaat het goed met de integratie. Althans, met de integratie van Nederland in de dar al-islam, de islamitische wereld. Enthousiast werkt dit kabinet mee aan die islamisering van Nederland. In heel Europa zet de elite de sluizen open. Nog even en een op de vijf mensen in de EU is moslim. Dat is goed nieuws voor dit multicultiekabinet dat buigen voor de verschrikkingen van Allah als zijn belangrijkste taak ziet. Dat is ook nieuws voor het CDA dat inmiddels staat voor "Christenen Dienen Allah". Dit kabinet, deze elite, heeft niet de geringste wil om zich te verzetten tegen die islamisering. Het ziet het als een prachtige verrijking voor het Nederlandse landschap. Al die knusse moskeeën, al die leuke hoofddoekjes, al die gezellige boerka's: Nederland wordt er echt een stuk mooier van. Hier en daar valt af en toe een dode, er wordt eens iemand verkracht en het land gaat op termijn failliet, maar dat mag de pret niet drukken. Een kniesoor die daarop let. Nog even geduld en dan wacht ons die islamitische heilstaat.

Een beter milieu begint bij jezelf. Heel veel Nederlanders ergeren zich aan de vervuiling van de publieke ruimte door de islam. Oftewel, ons straatbeeld gaat op sommige plekken steeds meer lijken op het straatbeeld

Wilders

van Mekka en Teheran: hoofddoekjes, haardbaarden, boerka's en mannen in rare lange witte jurken. Laten we daar een keer wat aan doen. Laten we onze straten terugveroveren. Laten we ervoor zorgen dat Nederland er eindelijk weer uit gaat zien als Nederland. Die hoofddoekjes zijn echt een teken van onderdrukking van de vrouw, een teken van onderwerping, een teken van verovering. Ze vormen een symbool van een ideologie die erop uit is om ons te koloniseren. Daarom is het tijd voor de grote schoonmaak van onze straten. Als onze nieuwe Nederlanders zo graag hun liefde voor deze zevende-eeuwse woestijnideologie willen tonen, moeten ze dat maar doen in een islamitisch land, maar niet hier. Niet in Nederland.

Nederland kent accijnzen. Wij kennen accijnzen op benzine en diesel. We kennen parkeervergunningen. We kennen een hondenbelasting. We hadden een vliegtaks. Wij hebben nog steeds een verpakkingentaks. Mijn eerste voorstel: waarom dan niet de introductie van een hoofddoekjesbelasting? Ik zou het een kopvoddentaks willen noemen. Gewoon één keer per jaar een vergunning halen en dan meteen even aftikken. Mij lijkt € 1000 per jaar een mooi bedrag. Dan gaan we eindelijk een keer terugverdienen aan hetgeen ons al zo veel heeft gekost. Ik zou zeggen: de vervuiler betaalt. Mijn vraag aan het kabinet is dan ook: bent u bereid een kopvoddentaks, een hoofddoekjesbelasting, in te voeren? Het lijkt mij heel goed voor Nederland.

Mevrouw **Kant** (SP): Het is te absurd om op te reageren, maar ik ben ook voor een taks: een taks op peroxide in haar, want dat vind ik af en toe ook een beetje vervuילend.

De heer **Wilders** (PVV): Dat kunt u voorstellen.

Het kabinet wil de burger niet vertellen wat de massa-immigratie en de aanwezigheid van niet-westerse allochtonen ons land kost. Het kabinet weigerde onze vragen te beantwoorden. Vorige week is daarover al een spoeddebat geweest. Gelukkig weten we inmiddels bij benadering wat dat kost. Het weekblad Elsevier sloeg aan het rekenen en kwam uit op ongeveer 200 mld. dollar in de laatste decennia. Om precies te zijn: 216 mld. Alleen al voor dit jaar berekende Elsevier een bedrag van 13 mld.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Ik wil een vraag stellen over de benzineaccijns die u met 1 mld. gaat verlagen.

De heer **Wilders** (PVV): Daar kom ik zo op. Ik kom zo op mijn tegenbegroting.

Dit kabinet wil dus niet weten wat die massa-immigratie kost. Wij gaan toch ook niet uitrekenen wat bejaarden kosten?, zegt het kabinet. Hoezo weten wij niet wat een bejaarde kost? Iemand in een verpleeghuis kost € 165 per dag, een gevangene kost € 192 per dag en een tbs'er kost € 476 per dag. Maar als het gaat om het stemvee van de PvdA, dan is het ineens: oogjes dicht en snaveltjes toe. Dan moet de waarheid onder de pet blijven. Als het gaat om immigratie, dan lijkt de informatie ongeveer een staatsgeheim. En dat terwijl de immigratie het resultaat is van het regeringsbeleid, het gevolg van de beslissing om de sluisen wagenwijd open te zetten.

Veel van die 1 miljoen moslims die Nederland nu telt, zijn immigranten. En ze komen echt niet allemaal uit

liefde naar Nederland. Ze komen niet allemaal hier naartoe omdat ze het zo'n ongelooflijk mooi land vinden vol met al die kafirs, die ongelovigen. Waar ze bijvoorbeeld wel voor komen, zijn de uitkeringen. Voordat ik daar nu op word aangevallen, zeg ik dat het mijn collega Dibi is die onlangs in een interview zei dat jongeren in Marokko Nederland zien als een Utopia waar je uitkeringen kunt krijgen. Een afhaalbalie voor gratis geld, zo maak ik ervan. Kortom, het is een economische calculatie voor veel mensen om naar Nederland te komen: daar geen cent te makken, hier vaak een vette uitkering. Is het dan zo gek dat wij ons ook een keer afvragen hoeveel die linkse hobby ons kost en dat wij ook een economische calculatie uitvoeren? Als zij het doen, waarom doen wij het dan niet? De boodschap van het kabinet is: betalen en je kop houden en weet je wat? Het immigratiefeest moet doorgaan, blijf maar lekker twee jaar langer doorwerken, twee jaar zwoegen en zweten om dit rare experiment te financieren. Wat een visie.

De heer **Pechtold** (D66): Even een onderbreking in de beledigingen. Noemde u het net "koptaks"?

De heer **Wilders** (PVV): Ik noemde het "kopvoddentaks".

De heer **Pechtold** (D66): Kopvoddentaks, ook zo'n stijlvolle vergelijking. Ik heb uw tegenbegroting gelezen. Is het een serieus voorstel of moeten wij hier naar het Leids Cabaret Festival luisteren? Wat bedoelt u ermee? U gooit er dan weer wat in. Ik wil gewoon van u weten wat dat voor taks is.

De heer **Wilders** (PVV): Gewoon een belasting. Je vraagt een vergunning aan als je een hoofddoekje wilt dragen. Dat kost je € 1000 per jaar.

De heer **Pechtold** (D66): Een collega komt hier met voorstellen. Betekent het ook een pet? Valt de hoed van Plasterk erbuiten, of is dat een apart tarief?

(hilariteit)

De heer **Wilders** (PVV): Voor de heer Plasterk zou ik nog wel een apart tarief in het leven willen roepen, maar nee: het is gewoon een kopvoddentaks, met andere woorden, een hoofddoekjesbelasting. Voor hoofddoekjes gaan wij een belasting invoeren via een vergunningplicht. Dat is ons voorstel.

De heer **Pechtold** (D66): Collega Wilders, u loopt al twintig jaar op het Binnenhof rond. Ik geloof dat u nog nooit iets anders hebt verdiend dan belastingcenten, waarmee u zo'n probleem hebt. U komt hier nu met een voorstel dat eigenlijk een aaneenschakeling van beledigingen is naar een bepaalde bevolkingsgroep. U vertelt mij dat u dat verder niet uitwerkt? U gooit dat hier zo neer; u heeft daar geen omschrijving bij. Het is gewoon een stukje cabaret, of niet? Ik vraag u dan: wat doet u hier nou? Loop nou weg met die negen. Zij gaan toch niets toezeggen. Zij gaan het niet uitrekenen voor u. Ik zou zeggen: hup, lopen.

(hilariteit)

Wilders

De heer **Wilders** (PVV): Dat zou u graag willen, maar ik zal u zeggen, mijnheer Pechtold ...

De heer **Pechtold** (D66): U heeft het eerder gedaan.

De heer **Wilders** (PVV): U zou het graag willen. Ik zal u zeggen: het zijn er geen negen. Het worden er dadelijk twintig of dertig. U kunt nog zo vaak roepen dat wij weg willen gaan, als u het wilt, maar wij zullen alleen maar met meer mensen terugkomen, omdat de boodschap van de Partij voor de Vrijheid, voor een sociaal beleid en tegen de islamisering, steeds meer mensen aanspreekt. Overigens, als die boodschap van ons er niet was, dan stond u op een magere twee zetels in de peilingen. Mag ik dat er ook nog even bij zeggen?

De heer **Pechtold** (D66): Zolang u dit land probeert te verdelen op uw manier, met uw xenofobe, racistische uitingen richting bevolkingsgroepen, dan zal ik hier elke keer staan. U bent het die maar wegloopt, met serieuze voorstellen komt, maar u denkt hier een Leids Cabaret Festival te hebben waar u de lachers op uw hand kunt krijgen. Het is een gênante vertoning. Het is niet doorgerekend en stelt dus ook helemaal niets voor. Ik zou zeggen: zeven moties van wantrouwen, lopen.

De **voorzitter**: Dames en heren op de publieke tribune, u mag op geen enkele wijze uiting geven aan uw opvattingen over de inhoud. Ik sta geen enkele reactie toe op de publieke tribune.

De heer **Wilders** (PVV): Het is een zeer serieus en zeer doordacht voorstel. Ik kan de heer Pechtold alleen maar zeggen: ik verheug mij erop, hoe vaker u er staat, hoe beter.

Mevrouw **Kant** (SP): Hoe vaker u zegt dat het niet iets duidelijk maken is over een bepaalde bevolkingsgroep, maar een serieus voorstel, hoe belachelijker u uzelf eigenlijk maakt. Daarom maakte ik ook het grapje over het Mozartkapsel, waar ik ook wel een taks op wil. Laten wij het dan ook maar serieus behandelen, een belasting op hoofddoekjes. Wilt u ook een belasting op keppeltjes?

De heer **Wilders** (PVV): Nee, een kopvoddentaks, wat ik zeg, een taks voor hoofddoekjes. Het is echt zo simpel als ik het zeg. Volgens mij is een keppeltje geen hoofddoekje.

Mevrouw **Kant** (SP): Nee, maar ik zie het verschil niet.

De heer **Wilders** (PVV): Nou, ik wel. Ik zal u een keer op een foto het verschil laten zien.

Mevrouw **Kant** (SP): Ik snap dat u het verschil ziet. Het gaat dus niet om de eventuele religieuze uiting die eraan ten grondslag ligt, of de culturele uiting, want daar zit volgens mij de overeenkomst.

De heer **Wilders** (PVV): Nogmaals, het gaat om het hoofddoekje. Ik wil u best een keer met een foto het verschil laten zien met een keppeltje.

Mevrouw **Kant** (SP): Dan heb ik er nog een. Ik ken ook niet-moslims op het platteland. Die lopen ook met een hoofddoekje. Moeten die ook belasting betalen?

De heer **Wilders** (PVV): U kunt er linksom of rechtsom grappen over maken, maar iedereen weet wat ik bedoel. Het gaat natuurlijk, net zoals ons voorstel over een verbod op de boerka en de nikab, over de islamitische hoofddoek. Dat is ons voorstel.

De **voorzitter**: Tot slot.

Mevrouw **Kant** (SP): Dan ben ik wel heel benieuwd hoe u aan de hoofddoek kunt zien of hij islamitisch is of niet. Dat vind ik wel heel knap. Als ik er bijvoorbeeld een op doe, is hij dan islamitisch? Hoe wilt u dat controleren?

De heer **Wilders** (PVV): Een hoofddoek die gedragen wordt vanuit het islamitische geloof gaan wij belasten met € 1000 per jaar. Zo simpel is het.

Mevrouw **Kant** (SP): Ik ben wel heel benieuwd hoe u die hoofddoekjespolitie die dat moet gaan controleren, gaat opleiden. Moet die gaan vragen: bent u islamitisch en draagt u de hoofddoek daarom of draagt u die om een andere reden? Ik vraag door, mijnheer Wilders, niet omdat ik uw voorstel serieus neem, maar omdat ik het echt zo belachelijk vind. Als u met zo'n belachelijk voorstel hier komt, moet u het wel zo doordacht hebben dat u op dit soort vragen kunt antwoorden. Als u op de vraag waarom het hoofddoekje wel en het keppeltje niet, niet eens kunt antwoorden, wat is het dan waard? U doet iets maar u heeft niet eens over uw verdediging nagedacht.

De heer **Wilders** (PVV): Die vraag had ik al beantwoord, mevrouw de voorzitter.

De heer **Slob** (ChristenUnie): De club van de heer Wilders heet de Partij voor de Vrijheid. Mijn vraag aan hem is in hoeverre hij die vrijheid wil benutten om groepen en mensen in deze samenleving toch te schofferen vanwege uiterlijke kenmerken. Is dat dan een invulling van zijn vrijheidsbegrip? Als ik goed luister naar de bewoordingen die hij gebruikt voor een bepaalde hoofdbedekking die mensen gebruiken, dan kan ik er toch niet echt bij dat hij dat respectvol bedoeld heeft.

De heer **Wilders** (PVV): Dat is juist vrijheid. Voordat ik het aankondigde, heb ik ook gezegd dat het hoofddoekje het symbool van onvrijheid is. Het hoofddoekje is het symbool van het onderdrukken van vrouwen. Of je het nu leuk vindt of niet, daar staat het hoofddoekje centraal voor. Ik vind dat wij er daar inmiddels genoeg van hebben in Nederland. Nou, verbieden kan je het misschien niet, zoals de boerka, maar je kan het wel beperken. Ik denk een drempel op te werpen door er € 1000 voor te vragen middels een vergunningensysteem. Dat is een heel goed voorstel. Nogmaals, een hoofddoekje is een teken, mijnheer Slob, van onvrijheid. U zou aan onze kant moeten staan om daartegen te knoken.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Ik ken ook in christelijke kring vrouwen die een hoofddeksel dragen vanwege een religieuze overtuiging. Dan verbinden wij daar ook niet onmiddellijk het woord onvrijheid aan. U beroept zich ook heel vaak op de christelijk-joodse tradities van ons land. Volgens mij is een van die tradities dat wij respectvol omgaan met anderen, ook al hebben wij

Wilders

verschil van opvatting met elkaar. Waarom brengt u dat nu bij dit soort dingen niet in de praktijk? Ik begrijp het echt niet. Het is ook een breuk met de wijze waarop wij in dit land altijd door de eeuwen heen met elkaar zijn omgegaan.

De heer **Wilders** (PVV): Wij zijn die hoofddoekjes in Nederland spuug- en spuugzat. Wij zullen er alles aan doen om ze te verminderen. Wij hebben al een initiatiefwetsvoorstel ingediend om de boerka te verbieden en dit is een voorstel om ons tegen die hoofddoekjes die, nogmaals, het landschap in Nederland gewoon vervuilen – het ziet er niet alleen niet uit maar het is ook nog een keer een teken van onderdrukking van de vrouwen – te verzetten, en dit is een prima manier om dat te doen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Vrouwen beledigen kunt u heel goed, maar ik zou het eigenlijk met u over wat anders willen hebben, namelijk waar het hier vandaag over gaat. Wat gaat u doen om de crisis te bestrijden?

De heer **Wilders** (PVV): Daar kom ik zo op. Wij hebben een tegenbegroting en daar ga ik zo meteen wat over zeggen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U kunt toch wel in een paar zinnen tegen mij zeggen ...

De heer **Wilders** (PVV): Nogmaals – u heeft dat volgens mij ook bij anderen gedaan – ik maak dit verhaal af en dan kom ik op onze tegenbegroting.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Oké, dan kom ik straks terug.

De heer **Wilders** (PVV): Van harte welkom.

De heer **Van Geel** (CDA): Mijn hoofdvraag ging ook daarover, want ik ben buitengewoon nieuwsgierig naar waar de heer Wilders overal voor weg gaat lopen, wat ik eerder in een interruptiedebat met hem ook al gewisseld heb. Begrijp ik het overigens nu goed dat de heer Wilders zijn principes wil verkopen voor € 1000? Is dat nu het beeld dat hij oproept? Het is toch heel bijzonder dat dit gebeurt. En het tweede, mijnheer Wilders, is het volgende. Zorgvuldigheid en respect in de openbare ruimte vinden wij allemaal belangrijk, maar het begint toch – laten wij eerlijk zijn – met respect voor elkaar.

De heer **Wilders** (PVV): Dit is respect voor elkaar, want, nogmaals, een hoofddoekje is respectloos, is antivrouw, is een teken van gevangenschap van de vrouwen. Wij vinden dat dit niet in Nederland thuishoort. U heeft gelijk dat je het ook zou kunnen verbieden. Dat is moeilijker; daar hebben wij ook naar gekeken en dat hebben wij ook gedaan met het initiatiefwetsvoorstel voor de boerka en de nikab. Onze route is om het te doen via een vergunningstelsel en het aftikken van € 1000 per jaar. Dat geld zou je voor heel mooie dingen kunnen gebruiken, voor Blijf-van-mijn-lijfhuizen en noem maar op. Dus dat komt allemaal wel goed.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Mijn eerste gedachte was godsdienstvervolgving in de Reformatie. Dat is namelijk wat u bepleit: de Koran verbieden, hoofddoekjesverbod, belasting erbovenop. Dat is niet

veel anders dan een Beeldenstorm. Daar hadden wij een Verlichting voor nodig. Toen dacht ik nog eens even na en kwam ik vervolgens op maar één vergelijking: Iran. Wat u wilt, is zedenpolitie. Dat introduceert u. Schaam u.

De heer **Wilders** (PVV): Nou, dat wil ik helemaal niet. Wij willen juist niet dat Nederland meer op Iran gaat lijken. Maar die kant gaat het wel op. Om dat te voorkomen, nemen wij deze zeer verstandige maatregel.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Nee, u lijkt exact op een Iraanse heerser. Daar worden vrouwen gedwongen om een hoofddoek op te doen. U dwingt hen om ze af te doen. Wat gaat u doen? De politie inzetten? Vrouwen insluiten? Dat zijn Iraanse methoden en dat is onvrij.

De heer **Wilders** (PVV): Nee, wij willen het gebruik van de boerka en de nikab verbieden. Daar hebben wij een wetsvoorstel voor. Volgens mij hebben ook andere fracties daarvoor initiatieven ontwikkeld. Wij vinden dat dit niet in Nederland thuishoort en dat dit onveilig is. De hoofddoek willen wij niet verbieden maar ontmoedigen. Daarom hebben wij dit voorstel gedaan. Juist het feit dit niet gebeurt, leidt tot een straatbeeld en een cultuur van islamisering die beginnen te lijken op die landen, waar heel veel mensen zich niet thuis voelen. Dat zei ik al in mijn termijn. Mevrouw Halsema, u moet maar eens aan de mensen vragen wat zij ervan vinden als zij in Nederland over straat lopen of boodschappen gaan doen in de supermarkt en dan in sommige steden en sommige wijken alleen maar van die hoofddoekjes zien. Dat is iets on-Nederlands en iets vrouwonvriendelijks. Daar ergert men zich terecht blauw aan. Wij willen dat verminderen.

De **voorzitter**: Mevrouw Halsema, tot slot.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Volgens mij moet de kern van een beschaafde samenleving zijn dat vrouwen vrij zijn om te geloven en hun keuzes te maken. U wilt een achterlijke cultuur introduceren.

De heer **Wilders** (PVV): Nee, de islam is juist een achterlijke cultuur en die wil ik bestrijden.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Ik ben het helemaal met de heer Wilders eens over het verbod op de boerka. Alle gezichtsbedekkende bekleding moet Nederland uit. Morgen invoeren! Maar wat het voorstel van de heer Wilders over de hoofddoek betreft: wat nou, mijnheer Wilders, als ze allemaal gaan betalen?

De heer **Wilders** (PVV): Dan hebben wij heel veel geld om te gebruiken voor bijvoorbeeld blijf-van-mijn-lijfhuizen, waar mensen die de islam verlaten, naartoe moeten omdat zij bang zijn dat dat hun leven kost. Daar kunnen we dat geld allemaal voor inzetten. Mijn doel is om het daarmee te ontmoedigen. Ik geloof dat dat zal gaan werken.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Dat geld is fantastisch, maar het principe is dat u de hoofddoek vrouwonvriendelijk vindt en dat vrouwen onderdrukt worden. Het is een symbool van vrouwenonderdrukking, maar als er € 1000 wordt betaald, is het geen voorbeeld meer van vrouwenonderdrukking.

Wilders

De heer **Wilders** (PVV): Nee, het is altijd een voorbeeld van vrouwenonderdrukking. We willen het alleen ontmoedigen door die drempel op te werpen. Zo simpel is het.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Het spijt me, maar ik vind dat toch wel een halfzacht voorstel van de heer Wilders. Ik had gedacht dat hij op dit moment met een steviger voorstel voor het kabinet zou komen. Dit is de regie uit handen geven aan juist de godsdienst die de heer Wilders zo bestrijdt, de islam.

De heer **Wilders** (PVV): Als u de hoofddoekjes helemaal wilt verbieden, zie ik dat voorstel straks tegemoet. Dit is ons voorstel.

Ik had het over de kosten van immigratie. Het kabinet – de heer Van der Laan en zijn collega's – zet de Grondwet opzij door onze vragen niet te beantwoorden. Wij hebben, ook na het debat van vorige week, nagedacht over wat wij daarmee gaan doen. Inderdaad, mijnheer Pechtold, wij zullen dat morgen belonen met een motie van wantrouwen tegen het hele kabinet. Wij zullen ook een eigen onderzoek starten, want heel Nederland is welkom om mee te denken: wat moeten we allemaal meetellen, welke posten zijn we vergeten, wat kost die massa-immigratie ons? Terecht kan iedereen binnenkort meedoen op de nieuwe website die wij zullen openen: www.watkostdemassaimmigratie.nl. Binnenkort is deze website online. We zullen bekijken wat Nederland hiervan vindt en we zullen het onderzoek op de een of andere manier zelf doen of uitbesteden.

Ik zei het al: al het geld dat wij zouden kunnen besparen als wij die massa-immigratie anders zouden doen in de toekomst, zouden we kunnen besteden aan de AOW. Wij vinden als Partij voor de Vrijheid dat er niet moet worden gekort op de AOW. Dat is ook inhoudelijk een onzinnig voorstel, want van de 63- en 64-jarigen werkt nu minder dan 15%. Wat ons betreft, hoeven die mensen in de toekomst niet twee jaar langer door te ploeteren. Het kabinet, dat met die voorstellen komt, heeft daar geen enkel goed argument voor. De mensen op straat weten wel wat het probleem is. Het probleem is niet zozeer de AOW-leeftijd; het probleem is ook die massa-immigratie. Die heeft ons de afgelopen jaren 216 mld. gekost. Het kabinet wil nu 4 mld. bezuinigen op de AOW. Moet je zien welke verschillende grootheden dat zijn: 216 mld. bij de massa-immigratie en 4 mld. bij de AOW. Ik vind dat het kabinet dit niet in het hoofd moet halen. Ik vind dat het kabinet, wat de toekomst betreft, de immigratie uit moslimlanden zou moeten stoppen en het bedrag dat dit in 10 à 15 jaar oplevert – want ook die AOW-maatregel zou pas in 2025 moeten ingaan – aan de AOW zou moeten besteden. De keuze is glashelder. We staan op een kruising: kiezen we voor meer massa-immigratie of voor onze ouderen? De Partij voor de Vrijheid kiest voor onze ouderen.

Mevrouw **Kant** (SP): Ik ben heel erg blij met een extra partij als bondgenoot in de strijd voor het behoud van de AOW-leeftijd van 65. Wij voeren daar ook actie voor: 65 blijft 65. Wijs daar alle mensen op die u spreekt! Op dit punt heb ik toch een vraag voor de heer Wilders, hoewel ik daar even over twijfelde. Het behoud van de AOW-leeftijd van 65 jaar geldt dan hopelijk toch voor alle Nederlanders, ook Nederlandse moslims?

De heer **Wilders** (PVV): Ja, uiteraard.

Mevrouw **Kant** (SP): Gelukkig.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik weet niet of ik het goed verstaan heb of niet, maar zei u nu: werkloosheid is geen probleem in Nederland?

De heer **Wilders** (PVV): U zat dan even in een ander debat, denk ik.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dat zal het zijn geweest, maar u zei het namelijk echt.

De heer **Wilders** (PVV): Ik heb het echt niet gezegd. Ik heb het woord "werkloosheid" nog niet in mijn ...

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U hebt het echt gezegd: het probleem is immigratie, niet werkloosheid. Dat is wat u zei.

De heer **Wilders** (PVV): Nee. Echt, iemand die het ook gehoord heeft, mag zijn vinger opsteken, maar volgens mij bent u de enige. Kijk, daar is er nog een.

Voorzitter. Solide economisch beleid begint met lagere belastingen. Die lagere belastingen zijn nodig om de eerste stapjes op weg naar een beter Nederland te zetten. Dat kan volgend jaar al. Daarom hebben wij ook een tegenbegroting gemaakt, waarmee wij voor volgend jaar 7 mld. aan ombuigingen voorstellen. Daarbij gaat het vooral om subsidies en linkse hobby's. Heel veel mensen krijgen daardoor al in 2010 meer geld in hun portemonnee, doordat wij de tarieven van de tweede schijf met 3% verlagen. Dat betekent voor een modaal gezin niet een paar honderd euro minder bruto per jaar, maar een paar honderd euro erbij. Ook dringen wij het financieringstekort met een extra 1% terug, geven wij 1 mld. extra aan de zorg en geven wij het gestolen kwartje van Kok aan de pomp terug. Wat ons betreft, komen er ook geen bezuinigingen op de politie: geen cent. Wij maken de onverantwoorde bezuinigingen van het kabinet op de politie helemaal ongedaan.

Behalve de genoemde belastingverlaging heeft de Partij voor de Vrijheid nog twee plannen om de economische crisis waar het kan iets te verzachten; twee plannen die goed kunnen zijn voor de economie. Ten eerste willen wij een maatregel nemen die goed is voor de woningmarkt, die ervoor zorgt dat het kopen van een huis goedkoper wordt. Dat doen wij door de overdrachtsbelasting voor volgend jaar te halveren. Ten tweede trekken wij in onze tegenbegroting voor volgend jaar 320 mln. uit om mensen die werkloos zijn geworden, sneller aan een baan te helpen in de marktsector. Wij schrappen voor een jaar de sociale lasten voor werkgevers die mensen vanuit werkloosheid aannemen. Volgens het Centraal Planbureau is dat genoeg geld om volgend jaar 100.000 mensen die vermoedelijk door de crisis worden ontslagen, sneller aan een baan te helpen. Gelet op het grootste banenverlies sinds de Tweede Wereldoorlog, lijkt het scheppen van 100.000 banen me veel effectiever dan het blijven uitnodigen van hordes Poolse arbeidsimmigranten, zoals dit kabinet doet.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): U wilt de overdrachtsbelasting halveren. Er komt nu al bijna niks binnen aan overdrachtbelasting. Waarom schaffen wij die niet af?

Wilders

De heer **Wilders** (PVV): Dat stellen anderen voor, maar wij hebben moeten kiezen. Wij kunnen niet alles doen, omdat wij alles keurig dekken; dat hebben wij in overleg met het CPB gedaan. Wij hebben ervoor gekozen om naast het halveren van de overdrachtsbelasting er ook voor te zorgen dat mensen die werkloos worden, in de marktsector makkelijker aan een baan worden geholpen. Het plan om 100.000 werklozen aan werk te helpen moest ook worden gefinancierd; allebei ging niet.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Twee jaar terug had u nog een stevig betoog tegen al die tegenbegrotingen: het was helemaal niets en het was niet nodig. U bent ook tegen te veel ambtenaren. Ook van uw hand is er nu een tegenbegroting verschenen, die moet worden door-gerekend door ambtenaren. Waarom doet u mee aan dat hele boekjesircus?

De heer **Wilders** (PVV): U hebt waarschijnlijk liggen slapen, want wij hebben vorig jaar al een tegenbegroting ingediend; dit is de tweede.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Ik had het dan ook over twee jaar geleden.

De heer **Wilders** (PVV): Het is dus niet de eerste maar de tweede keer. Hiermee laten wij zien hoe wij voor 2010 7 mld. bezuinigen en dat geld besteden aan de zorg, aan een belastingverlaging, aan het helpen van werklozen, aan het teruggeven van het kwartje van Kok. Heel goede maatregelen, die al in 2010 kunnen worden genomen.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Twee jaar geleden zei u nog dat u dat ook mondeling kon doen, dat u daarvoor die hele papierwinkel niet nodig had. U zei: daarvoor heb ik al die ambtenaren niet nodig die dat allemaal gaan doorrekenen. U weet ook dat het kabinet dat, als het dat niet in de onderste lade gooit, morgen in het archief gooit. Wat is dus het nut?

De heer **Wilders** (PVV): Het nut is dat wij voor 2010 laten zien hoe je 7 mld. anders kunt besteden. Wij laten zien hoe je wat kunt doen aan de verdere reductie van het tekort en hoe je ook 1 mld. extra kunt geven aan de ouderen en de zorg. Ook laten wij zien hoe je de belastingen kunt verlagen, hoe je het kwartje van Kok terug kunt geven en dat het ook nog eens keurig is doorgerekend.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U zegt dat u het allemaal terugboekt, maar ik heb nu wel door wat de kern van uw begroting is: het zijn allemaal cadeautjes voor de rijken. Ook door de dingen die u niet wilt doen. U hebt vandaag of gisteren verteld dat u de hypotheekrente niet wilt verhogen en dat u de solidariteitsbijdrage evenmin wilt verhogen. U wilt wel de vermogensbelasting verlagen. Voor diegenen die al heel veel hebben, gaat u het dus nog gemakkelijker maken. En de overdrachtsbelasting ... Het is dus een begroting voor de rijken en die gaat ten koste van de allerarmsten in de derde wereld.

De heer **Wilders** (PVV): Nee. Ik krijg bijna tranen in mijn ogen. Dat wat u zegt, is allemaal niet waar. Onze belastingverlaging stoppen wij juist bij de lagere inkomens. Het meeste geld, namelijk 2,4 mld. van die 7 mld. die wij ombuigen, stoppen wij in de verlaging van

het tarief van de tweede schijf. Dat betreft, zoals u weet, mensen met een inkomen vanaf het minimumloon tot modaal. Volgens mij zijn dat alles behalve de mensen met de hogere inkomens. Het is de onderkant tot aan modaal. Daar leggen wij het neer en dat is zoals het hoort.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U wilt de hypotheekrente niet verhogen en de vermogensbelasting verlagen. Vindt u dat u daarmee niet meedoet met de solidariteitsbijdrage? En u gaat dat van die overdrachtsbelasting doen. Dat vertelde u net. Dat zijn toch allemaal cadeautjes voor de rijken? U moet niet alleen zeggen wat u niet doet, maar ook wat u wel doet. Wij maken hier keuzes. U zegt de hele dag: ik wil dit niet en dat niet.

De heer **Wilders** (PVV): De overdrachtsbelasting is echt niet alleen voor de rijken. Die is voor iedereen die een huis koopt. En inderdaad, wij zijn tegen het aanpakken van de hypotheekrenteaftrek. Ik zal u ook uitleggen waarom wij tegen het afpakken of het beperken van de hypotheekrenteaftrek zijn. Dat komt door politici als u, mevrouw Hamer, dus door die van de PvdA. Als je eenmaal instemt met het aanpakken van de hypotheekrenteaftrek voor mensen die een huis hebben van meer dan 1 mln. – voor sommigen lijkt dat misschien redelijk – weet ik zeker dat de politiek die grens na twee jaar zal verlagen naar 0,5 mln. Na vijf jaar zal zij die grens verlagen naar € 300.000. Uiteindelijk is de gewone man de klos. Van de hypotheekrenteaftrek blijven wij dus af, mevrouw Hamer. En hopelijk doet ook u dat.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Weet u wat het probleem van de gewone man is? Hij is voorlopig bang dat hij zijn baan kwijtraakt en dat zijn kinderen überhaupt geen huizen kunnen kopen. Dat zijn zaken waarvoor wij moeten opkomen.

De heer **Wilders** (PVV): Absoluut! Mevrouw Hamer, daarom ...

Mevrouw **Hamer** (PvdA): En niet allemaal cadeautjes aan de rijken geven.

De heer **Wilders** (PVV): Ik zeg nogmaals dat dit een onzinverhaal is. Wij geven geen enkel cadeautje aan de rijken. Ik weet dat u dat beeld graag wilt neerzetten, maar dat is echt complete onzin. U hebt uw stukken niet gelezen en weet totaal niet waar u over spreekt! Wij geven de belastingverlaging aan de tweede schijf. Dat zijn de mensen met een inkomen dat ligt tussen het minimumloon en dat van Jan Modaal. Aan die mensen geven wij dat terug. En wij hebben ook een hele hoop geld, meer dan 300 mln., gereserveerd voor iedereen die de komende tijd ... U zit te knikken, maar u hebt de stukken voor u. Het is echt te dom voor woorden wat u nu doet, want het staat hier. Het staat hier gewoon! Wij geven ook nog 300 mln. terug aan mensen die werkloos zijn geworden. Daarmee willen wij ervoor zorgen dat zij eerder aan een baan komen. Voor hen verlagen wij namelijk tijdelijk de werkgeverslasten in de marktsector. Dat kan alleen tijdelijk. Dat doen wij omdat zij dan eerder aan een baan komen.

De heer **Van Geel** (CDA): Mijnheer Wilders, bent u verbaasd over het feit dat mevrouw Hamer en ik wat

Wilders

verward zijn over de effecten van zijn beleid? Nadat u twee jaar geleden een snoeihard rechts verhaal hebt gehouden, zit er nu een behoorlijk aantal elementen in waarvan ik niet weet hoe ik dat moet plaatsen. Ik zit nog enige structuur te zoeken. Ik ben geneigd om te denken, zoals mevrouw Kant en de heer Rutte gisteren aangaven, dat er overwegend toch wat meer linkse hobby's binnenkomen. Is het overigens waar dat Raúl Castro het lidmaatschap bij u heeft gevraagd? Dat is overigens een zijlijntje. Ik wil naar een serieuze vraag toe.

De heer **Wilders** (PVV): Er lachte iemand.

De heer **Van Geel** (CDA): Ja, de vraag die nu komt, is een serieuze. Dit was gewoon een feitelijke constatering, mijnheer Wilders. U brengt ons in verwarring. Ik ga terug naar de kern. Ik begrijp heel goed dat u nog geen perspectief biedt voor de manier waarop wij met elkaar 35 mld. gaan ombuigen. Dat hoeft ook niet. Wij hebben zelf de tijd genomen om daarover met elkaar te discussiëren, dus dat neem ik u niet kwalijk. Ik stel u nu ook de vraag die ik al aan mevrouw Kant heb gesteld, namelijk of voor u het gat tussen inkomsten en uitgaven, van 35 mld., ook het uitgangspunt vormt in de komende tijd en dat wij dat moeten dichten.

De heer **Wilders** (PVV): Sterker nog, in onze tegenbegroting besteden wij 1 mld. meer aan de EMU-schuld, aan de tekortreductie, dan dit kabinet. Ook dat kunt u vinden in de stukken van het Centraal Planbureau. Wij doen nu dat nu al. In dit jaar, geven wij, hoewel wij extra geld geven aan de zorg, belastingen verlagen, het kwartje van Kok teruggeven en al die dingen die ik graag nog een keer wil noemen, meer dan 1 mld. extra. In onze begroting gaat het EMU-tekort in 2010 meer omlaag dan in die van het kabinet.

Inderdaad, structureel is het verstandig en is het nodig om tientallen miljarden te bezuinigen. Ik ken er nog wel een paar, zoals ontwikkelingshulp. Wij hebben het budget voor noodhulp verdubbeld en de rest kan er wat ons betreft af. Kijk naar de Europese Unie. De minister-president mag van mijn part zo hard gaan onderhandelen dat hij daar geen miljardje, maar miljarden mee terugkrijgt. Kijk naar het Koninklijk Huis, dat ook in onze tegenbegroting staat. Dat is meer symbolisch, want het levert niet heel veel op. Ook zij mogen echter een steentje bijdragen. Dat zit ook in onze tegenbegroting. Kijk naar de Vogelarijwijken.

De **voorzitter**: Dank u wel, mijnheer Wilders.

De heer **Wilders** (PVV): Ik mag toch wel antwoorden op de vraag?

De **voorzitter**: Het is mij zeer duidelijk dat u dat doet.

De heer **Wilders** (PVV): Waarom draait u mijn microfoon uit?

De **voorzitter**: Omdat u niet naar mij luistert. Ik heb maar één andere mogelijkheid. Het is mij zeer duidelijk dat u dat doet, maar ik vraag aan alle mensen die antwoord geven om dat zodanig te doen dat wij dit debat op een redelijke tijd kunnen afronden. Dat vraag ik dus ook aan u. Gaat u verder.

De heer **Wilders** (PVV): Voorzitter. Het bevalt mij helemaal niet dat terwijl ik een antwoord aan het geven ben, u botweg de microfoon uitdraait. Maar goed, ik kan daar niets aan doen. Ik was antwoord aan het geven, op een nette manier, voordat de voorzitter er doorheen kwam ...

De **voorzitter**: Dat accepteer ik niet. U moet niet zeggen dat ik er doorheen kom.

De heer **Wilders** (PVV): Ik gaf antwoord op een vraag, ik gaf gewoon antwoord op een vraag. Schei toch uit!

De **voorzitter**: Ik probeer het een beetje te leiden en daar gaat u ook aan meewerken. U vervolgt uw betoog.

De heer **Wilders** (PVV): Nou, dan geef ik geen antwoord.

De **voorzitter**: U gaat gewoon proberen om wat korter te antwoorden.

De heer **Wilders** (PVV): Voorzitter, ik ga over mijn eigen antwoorden. U heeft zich daar echt totaal niet mee te bemoeien.

Ik heb de vraag dan nu beantwoord, het spijt mij.

De heer **Van Geel** (CDA): Ik zal dan een conclusie trekken, dan is het wat korter. Ik ga ervan uit dat u mee blijft doen aan het debat om uiteindelijk te kijken hoe wij dat gat van 35 mln. kunnen dichten. Van die voorbeelden van u, neem ik even kennis. Tot slot wil ik nog een opmerking maken. Ik heb ook snel kunnen kijken naar uw tegenbegroting. Wat mij daarin opvalt, naast de voorbeelden die mevrouw Hamer noemde, is dat u eigenlijk ongelooflijk snijdt in alles wat te maken heeft met kennis en innovatie. U snijdt in de speur- en ontwikkelingsgelden en in de Vamil. Dat zijn allemaal regelingen die belangrijk zijn voor onze industrie om werk te maken en ervoor te zorgen dat de economische groei in de toekomst op kennis is gebaseerd. Die haalt u gewoon weg.

De heer **Wilders** (PVV): Ja, je moet keuzes maken. Wij zijn zeker voor innovatie, maar bedrijven hebben er genoeg belang bij om die innovatie zelf te financieren. Daar hebben zij ook zelf profijt van. Wat ons betreft hoeft daar niet een bak subsidie naast.

Mevrouw **Kant** (SP): Omdat de PVV ook tot inzicht is gekomen wat betreft de AOW-leeftijd, doe ik nog even een poging wat betreft de hypotheekrenteaftrek. Je weet immers nooit wat u nu kunt leren, mijnheer Wilders, en hoe u nog kunt veranderen van mening. Dit is toch wel een heel erg rechtse hobby, die u hier verdedigt. Uw redenering, namelijk blijf af van de hypotheekrenteaftrek, kan ik niet helemaal volgen. Ik kan die redenering omkeren. Laten wij de uitwassen, de heel hoge hypotheeken, aanpakken zodat je de hypotheeken voor gewone mensen, voor huizen van € 350.000 tot € 400.000, gewoon aftrekbaar kunt houden. U kunt dus juist het systeem in stand houden door de uitwassen aan te pakken. Dat moet u toch aanspreken.

De heer **Wilders** (PVV): Geen sprake van. Wij zullen nooit maar een seconde nadenken om ook maar een millimeter aan de hypotheekrente te komen. Dat kunt u echt

Wilders

vergeten. Daar zullen wij nooit over van gedachten veranderen. Onze redenering is dat als het nu begint door de SP of de PvdA met 1 mln. met het verhaal dat wij de hypotheekrenteaftrek later met rust kunnen laten, er op een gegeven moment een kabinet kan komen, misschien wel weer dit kabinet, dat weer in de economische problemen zit en dat weer opnieuw gaat kijken waar het geld kan weghalen. De grens van 1 mln. gaat dan vervolgens naar € 500.000, dan naar € 300.000 en uiteindelijk zijn de gewone mensen die een normaal huis huren dat niet extreem duur is de klos. Wij willen zekerheid op de woningmarkt. Wij willen zekerheid bij mensen thuis dat de politiek met zijn vingers van de hypotheekrenteaftrek afblijft.

Mevrouw **Kant** (SP): Die zekerheid hebt u helemaal niet als u de uitwassen in stand houdt. Bij alles wat uitwassen heeft, is het om de regeling in stand te houden, goed om de uitwassen aan te pakken. Die redenering is volgens mij veel houdbaarder. Maar ik begrijp het wel. Het worden er misschien een beetje teveel, al die sociale dingen. U wilt toch een paar rechtse hobby's houden en de hypotheekrenteaftrek is er daar een van. Ik begrijp het echter niet. Wat u daarmee doet, als u de uitwassen niet aanpakt, is subsidie op villa's in dit land in stand houden. Wij kunnen dat geld toch echt beter gebruiken. Het kabinet maakt zich op voor de grootste bezuinigingsoperatie ooit. Alle politieke taboes zijn bespreekbaar, zei Wouter Bos, de man – ik zei het al – die de banken met miljarden heeft gespekt en nu gaat zoeken hoe de gewone man de prijs kan betalen. Het financiële beleid van dit kabinet is niet te verdedigen. Vandaar natuurlijk dat de financiële woordvoerder van de Partij van de Arbeid, de heer Tang, er alles aan heeft gedaan om volgende week het debat daarover maar niet te hoeven voeren.

Ik zei het al, de heer Bos zou eens moeten beginnen met het snijden in zijn eigen linkse, taaie vlees. Afblijven van de zorg, afblijven van de politie, afblijven van het onderwijs. Het zal niet gemakkelijk zijn om de eigen achterban te pakken, maar het kan wel.

Snij in die linkse publieke omroep, minimaliseer de contributie van de Europese Unie, stop met de kunstsubsidies, stop met de ontwikkelingshulp – behalve noodhulp – stop met de JSF, laat minder asielzoekers toe en ga zo maar door. Dat zijn allemaal mogelijkheden. Ik vind het onvoorstelbaar dat het kabinet wil gaan nadenken over de manier waarop de gewone man gepakt kan worden terwijl het eigenlijk eerst in het eigen linkse, vette vlees zou moeten snijden.

Ook de misdaad in dit land moet harder worden aangepakt. Ik heb daar eerder vandaag al een interruptie-debatje over gevoerd. Nederland moet worden terugveroverd, straat voor straat, wijk voor wijk, strandfeest voor strandfeest. Agenten moeten stevig kunnen optreden in plaats van hun prioriteit te leggen – wat niet hun eigen schuld is, maar vaak van bovenaf moet – bij het uitschrijven van bonnen voor snelheidsboetes. Het tuig dat bij de kladden wordt gegrepen, moet ook echte straffen krijgen, moet langer achter de tralies. Mensen die iemand hebben verkracht, mogen niet weggelaten worden met een lage straf, een taakstraf, of een lage voorwaardelijke gevangenisstraf. Dat kan gewoon niet. Terroristen, straatterroristen moet ik zeggen, excuses, moeten worden opgepakt en moeten worden aangepakt.

In ons nieuwe Nederland, het nieuwe Nederland van de Partij voor de Vrijheid, is opsluiting in de gevangenis ook de zwaarste straf en dus niet het verpleeghuis. De verpleegsters in een verpleeghuis zijn ontzettend vriendelijk, maar het zijn er veel te weinig. Vandaar ook dat miljard extra in onze tegenbegroting dat wij aan de zorg besteden. Een 24-uursluier vervangt nu vaak het toilet. Elke dag douchen, daar is geen tijd voor. Voor een sigaretje moeten de bejaarden vaak met rolstoel en al naar buiten. Maar buiten, daar zijn ze vaak al dagen, soms weken, niet geweest. Voor het wassen van kleding moet extra worden betaald. Een koekje bij de koffie? Ook dat is in verpleeghuizen helaas vaak iets van vroeger.

Neem dan, zeg ik tegen het kabinet via u, voorzitter, de criminelen van Nederland. Zij hebben het in de gevangenis een stuk beter. Zij hebben het recht om elke dag een uur te luchten. Zij hebben het recht op recreatie en sport. Kleding en schoenen? Helemaal gratis. Cellen staan er blauw van de rook, want in een cel in Nederland mag je gewoon roken. Dat mag je in een verpleeghuis niet eens.

Per gevangene zijn er ook nog eens meer bewakers dan er verplegers zijn voor bejaarden. Ons voorstel is glashelder: ouderen moeten het veel beter hebben dan gevangenen. Nu is het andersom. Ik zou zo graag willen – ik wil hierop morgen een reactie van de minister-president – dat ouderen meer rechten kregen dan gevangenen, dat die schurken in de gevangenis het minder hebben dan ouderen. Geen spelcomputers, geen tv's, geen halalvoedsel, minder sport en recreatie. Geef dat geld dat u bespaart allemaal aan de ouderen in Nederland. Geef de ouderen het recht om elke dag te douchen. Geef ze het recht en niet alleen het recht, maar laat ook gebeuren dat zij iedere dag naar buiten kunnen en dat zij mogen roken op hun eigen kamer. Het lijkt mij niet te veel gevraagd dat de mensen die tijdens de Hongerwinter nog tulpenbollen hebben gegeten en die hebben meegewerkt aan de wederopbouw van Nederland, het toch op zijn minst een stuk beter krijgen dan inbrekers, moordenaars en verkrachters.

Vanwege dit soort wantoestanden beklimmen wij als Partij voor de Vrijheid graag de barricades. Het kabinet wordt af en toe ook hels, maar dan om andere redenen. De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties riep vlak voor de zomer op tot een heuse opstand. Een opstand van wie? Een opstand van de elite. Heeft een Nederlandse minister ooit weleens zoiets bizars gezegd? Mevrouw Ter Horst leek zich de Che Guevara te wanen van het Binnenhof: "boven-allemodalen, verenigt u, u hebt niets te verliezen dan al uw bijbanen". Het is helder: niet de PVV radicaliseert, maar de elite radicaliseert.

Ik rond af; ik zie dat ik nog maar weinig tijd heb. Nederland zou er zonder dit kabinet zo veel beter kunnen uitzien, rijker, veiliger, socialer, Nederlandser. De elite droomt haar zoete roze dromen, maar het volk is niet gek. De mensen die al decennialang belazerd worden, pikken het niet langer. Verandering hangt in de lucht. Hoop gloort aan de horizon. Je proeft het overal, er is ook geen houden meer aan. Iedereen ziet het, behalve die mensen in vak K uit dat autootje, in het holst van de nacht, midden in het bos, vastgelopen in het mulle zand. De accu is leeg, het is aardedonker en doodstil. Een hondje plast tegen het voorwiel. De heer Van der Laan eet zijn laatste broodje halal vlees. Het kan niet veel langer meer duren. De wilde dieren ruiken hun angst-zweet al. Niemand durft nog iets te zeggen. Wouter

Wilders

verbergt zijn angstige blik achter zijn gedeclareerde Ray-Banzonnebril. Ze zijn allemaal de weg kwijt. Niemand die nog iets om ze geeft. De stilte, de doodse stilte in het autootje waar u met zijn allen trillend in zit, die doodse stilte wordt alleen doorbroken door het tomtommetje dat tegen het kabinet zegt: eindpunt bereikt.

De **voorzitter**: Dank u wel.

De heer **Wilders** (PVV): Het is tijd voor nieuwe verkiezingen.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Laat ik zeggen dat ik uw betoeg van een echt treurige armoede vind zo langzamerhand. Wat ordinair wordt het ook. Het is een begroting van niks, en u probeert er nog een kunstje uit te halen met hoofddoekjes. Daar moet de pers het waarschijnlijk mee doen de komende tijd. U zegt het volk te kennen en het volk te willen vertegenwoordigen. Waarom zorgt u dan niet dat u lokaal actief bent?

De heer **Wilders** (PVV): Nou ja, wij kennen de ervaring als je te snel met politici in zee gaat. Ik noem Wijnand Duyvendak, ik noem Tara Singh Varma, en ik kan nog een tijdje doorgaan. Ik noem mensen die bij Iraans terrorisme actief zouden zijn geweest; allemaal in de krant gelezen, ik weet niet of het waar is of niet. Wat wij willen doen is iets anders dan wat GroenLinks heeft gedaan. U hebt bakken vol met mensen voor wie u zich dood zou moeten schamen: mensen die de Kamer zijn uitgegaan, of die de Eerste Kamer zijn uitgegaan, de heer Pormes; weet ik wat er allemaal speelt. Dat willen wij voorkomen. Op het moment dat wij meedoen, willen wij geen GroenLinksperikelen; je kunt ook zeggen LPF-perikelen. Dat willen wij voorkomen. Wij doen dus pas mee aan verkiezingen als wij zeker weten dat het goed gaat.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Het zijn jij-bakken. Ik kan natuurlijk niet ontkennen dat in een democratische politieke partij er dingen fout gaan. Wij hebben 100 wethouders en een aantal gedeputeerden, en natuurlijk gaat er wel eens iets mis. Er gaat iets mis als je vertrouwt op mensen. Soms wordt je vertrouwen beschaamd. Ik kan bij u vaststellen dat u wel zegt voor de bevolking op te komen, maar de bevolking niet vertrouwt, want u durft geen partij op te richten. U durft geen verantwoordelijkheid aan anderen over te geven. Alles moet onder de zweep van Geert door. Iedereen moet Geert kennen, want anders durft hij het niet aan. Uw eigen bevolking, in Zwolle, in Enschede, in Groningen, in Maastricht en zo kan ik wel even doorgaan – in Venlo, om er nog maar een te noemen – vertrouwt u niet. De mensen mogen daar niet hun eigen afdelingen starten en u gaan steunen. Dat klopt toch?

De heer **Wilders** (PVV): Nee, zelden zo veel onzin aan elkaar geregen gehoord. Er klopt echt geen ene jota van alles wat u zegt. Ik zal er één ding uit pakken, want ik kan niet op al die onzin reageren. Wij hebben volstrekt vertrouwen in de bevolking. Alleen, wij zijn geen partij die al 30, 40 of weet ik hoeveel jaar bestaat. Wij zijn geen partij die al in gemeenteraden vertegenwoordigd is. Wij zijn geen partij waar kader al jaren rondloopt. Wij zijn een nieuwe politieke partij. Wij bestaan pas een aantal

jaren. En wij bestaan niet bij de gratie van Geert, wij bestaan met zijn allen. Wij doen het met zijn allen, met alle negen leden van de fractie, en dadelijk met nog veel meer. Ik zal u zeggen dat wij op het moment dat wij klaar zijn voor de verkiezingen, meedoen. Wij doen mee aan de verkiezingen voor de provinciale staten. Wij doen mee aan de verkiezingen voor de Eerste Kamer. Wij doen mee aan de verkiezingen voor de Tweede Kamer. Dat zal u nog heugen! Wij doen mee aan de gemeenteraadsverkiezingen in twee gemeenten: Den Haag en Almere. Dat kunnen wij nu aan. Heel veel mensen in Nederland hebben daar het volste begrip voor. Gelukkig maar.

De **voorzitter**: Tot slot, mevrouw Halsema.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Heel veel mensen hebben er ook geen begrip voor, mijnheer Wilders. U hebt een grote mond en u bestaat al een aantal jaren, overigens niet als partij, maar als eenpersoonsbeweging. Het is aardig dat u uw collega's even noemt, maar u bent natuurlijk een eenpersoonsbeweging, dat is wat het is. U durft het niet aan om mensen in het land te vertrouwen. U zegt dat u het voor de mensen doet, maar dat doet u niet. U doet het alleen voor uzelf.

De heer **Wilders** (PVV): Dat is weer absoluut complete onzin. Er zijn partijen die veel langer bestaan. Als ik de kranten mag geloven, doet de partij van de heer Pechtold – een partij die al sinds 1966 bestaat – ook niet in alle gemeenten mee aan de gemeenteraadsverkiezingen. Veertig jaar nadat deze partij is opgericht, wat zeg ik: bijna 45 jaar, doet D66 geloof ik in de helft van de gemeenten niet mee. In ieder geval niet in alle gemeenten. Corrigeert u mij als het niet waar is, mijnheer Pechtold. Dat kan dus gebeuren. Wij nemen geen risico's. Wij vertrouwen de mensen. Wij zullen uiteindelijk overal meedoen en dat zal ook tot een enorm verkiezingsresultaat leiden. Dat bevalt u niet, mevrouw Halsema, en dat snap ik, maar wij gaan de verkiezingen wel winnen.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): U doet helemaal niet mee!

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Volgens mij bestaat u al wat langer hoor, mijnheer Wilders. Ik ken u nog van toen ik in de Kamer kwam. Maar dat maakt verder helemaal niets uit. Ik wil maar zeggen wat ik heb opgestoken uit uw nieuwe Nederland. Volgens mij is het "Wilders Wonderland". U wilt de grenzen dicht, de moslims eruit en de vrouwen opsluiten.

De heer **Wilders** (PVV): U kunt het hier op alle manieren proberen, van de ene fractie naar de andere, maar het is allemaal echt compleet onzin: wij willen niet de moslims het land uit. Dat heb ik nooit gezegd. Dat zult u ons ook nooit horen zeggen. Dat hebben we ook nooit gezegd. We willen niet "moslims" het land uit. We willen mensen het land uit die de wet overtreden. Die willen we het land uit, ja! En we willen een immigratiestop uit moslimlanden. Als u dus al aankomt met dat soort demagogie – het mag hoor, het is allemaal prima, het hoort erbij – houdt u zich dan wel aan de feiten en niet aan vuile leugens. Als u zegt dat wij moslims het land uit willen, nodig ik u uit om daarvan één citaat van ons te geven.

Wilders

We hebben het nooit gezegd. Het is dus een heel grote, vuile leugen, mevrouw Hamer.

De heer **Pechtold** (D66): Nee, u hebt altijd gezegd "veel". U hebt niet "alle" gezegd maar "veel". Ik ben in ieder geval blij dat meer dan 80% van de Nederlanders in maart op D66 kan stemmen, ook in Venlo. U gaf daarnet behoorlijk af op politici die declareren, zakkenvullen et cetera. In de gemeenten doet u zo meteen niet mee, maar wat vindt u ervan als politici hun primaire taak als stemmer verzaken?

De heer **Wilders** (PVV): Ik begrijp de vraag niet. Excuses.

De heer **Pechtold** (D66): U hebt meegedaan aan de Europese verkiezingen en daarbij vier zetels behaald. Afgelopen maandag waren de eerste stemmingen en welke fractie ontbrak in zijn geheel? Welke fractie vangt wel de vergoedingen? De fractie van de PVV. Zijn dat de zakkenvullers die u bedoelt?

De heer **Wilders** (PVV): Onze leden zitten er pas een paar weken. Zij behoren altijd aanwezig te zijn als zij moeten stemmen. Als dat een keer niet is gebeurd, is dat fout en zal ik hen daarop aanspreken. De bedoeling en hun intentie is echter om uiteraard altijd niet alleen aan debatten mee te doen, maar ook te stemmen. Ik verzeker u dat dit zeker goed zal komen.

De heer **Pechtold** (D66): Het waren de eerste stemmingen van het Europees Parlement. Uw fractie ontbrak volledig. Zullen we het maar groeistuijpes noemen?

De heer **Wilders** (PVV): Nogmaals, het is een beetje flauw om dit na één keer te zeggen. Als het is gebeurd, is het fout en zal het worden hersteld.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Voorzitter. Ik heb een vraag van orde. Er is een motie van wantrouwen aangekondigd. Ik stel voor dat deze meteen wordt ingediend, omdat volgens mij de heer Wilders helemaal niet is geïnteresseerd in het antwoord van de regering. Hij heeft namelijk al besloten om deze motie in te dienen. Dan kan de heer Wilders tenminste ondertussen aan het werk.

De **voorzitter**: Wij dienen moties altijd in tweede termijn in.

De heer **Wilders** (PVV): Dat lijkt mij ook.

De **voorzitter**: Maar u kunt een voorstel indienen, mevrouw Halsema.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Maar voorzitter, het is toch volstrekt waanzinnig. Komt u dan nog op andere gedachten, mijnheer Wilders?

De **voorzitter**: U deed een ordevoorstel. Er is een Kamermeerderheid nodig om dat te steunen. Ik zie die niet.

(rumoer)

De heer **Wilders** (PVV): U kunt wel een ordevoorstel doen, mevrouw Halsema, maar er valt niets te stemmen

zolang ik de motie niet indien. Zo simpel is het. En ik dien haar gewoon niet in. Dat doe ik morgen pas. Dus honderd ordevoorstellen kunnen nog niet leiden tot stemming over de motie. Jammer.

(gelach)

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): U gaat dus een beetje zitten niksen? U hebt namelijk al lang uw oordeel gevormd. U verandert ook niet meer van mening. U gaat dus een beetje onderuit hangen, zitten niksen en wachten tot u de motie mag indienen?

De heer **Wilders** (PVV): Nee hoor, wij hebben een prachtig debat. Ik heb nog heel veel vragen voor de minister-president. Op een onderdeel heb ik gezegd: ze verdienen het om naar huis te worden gestuurd, de heer Van der Laan voorop, maar de rest ook. Dat zullen we morgen doen, geen seconde eerder.

De **voorzitter**: Dank u wel.

□

De heer **Slob** (ChristenUnie): Voorzitter. Perspectief, dat heeft een land in crisis nodig. Perspectief dat de crisis bestreden kan worden en dat het beter kan gaan, als we maar de juiste maatregelen nemen. Het is aan ons politici om die weg met elkaar te zoeken en dat perspectief te bieden. Die eis moeten we aan elkaar stellen. We zitten hier niet om, zoals wel eens wordt gesuggereerd, onze zakken te vullen, maar om vanuit onze idealen en overtuigingen het goede te zoeken voor de burgers van ons land. Natuurlijk moeten we het vandaag hebben over de investeringsbegroting van volgend jaar. Ik ga daar straks verder op in. We mogen elkaar echter ook de vraag stellen wat de stip is aan de horizon waar we naartoe willen werken. Waar willen we bijvoorbeeld staan in het veelgenoemde jaar 2020?

De ChristenUnie heeft daar wel een beeld bij. Waar wij op willen koersen – ik zeg dat ook tegen de heer Wilders – is een samenleving die burgers of groepen van burgers niet uitsluit, een samenleving met de kracht om in verantwoordelijkheid om te gaan met verschillen. Waar wij op willen koersen, is een samenleving die mensen en organisaties ruimte biedt om zich op basis van hun overtuiging en idealen te verenigen en zich in te zetten voor onderwijs, welzijn, zorg en hulpverlening.

Het Nederland van 2020 waarop wij koersen, is een land dat zijn nationale schuld tot aanvaardbare proporties heeft teruggebracht, waar mensen zo veel mogelijk zelf in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien en waar mannen en vrouwen hun keuze kunnen maken om arbeid en zorg, werk en privé en baan en gezin te combineren. Maar ook een land waar collectieve voorzieningen, zoals onderwijs en zorg, van hoge kwaliteit zijn.

Ons perspectief voor 2020 is dat de fiscus het maken van schulden niet langer stimuleert, maar spaarzin bevordert en het aflossen van schulden beloont. Ons perspectief voor 2020 is een Nederland waar de minister Cramer van die tijd met een feestelijke handeling de laatste kolencentrale sluit, waar de topbankiers van die tijd hun bonussen terugstorten als de prestaties tegenvallen en waar de televisiepresentatoren van die tijd hun werkplezier bij de publieke omroep niet zoeken

Slob

in exorbitante salarissen, maar in goede cijfers en, uiteraard, bovenal een kwaliteitsproduct. Ons perspectief van 2020 is een land waar mensen die niet op eigen kracht een bestaan kunnen opbouwen, steun en bescherming krijgen, binnen of buiten onze grenzen, waar burgers oog voor elkaar hebben en zich verantwoordelijk voelen voor hun leefomgeving, voor hun eigen en andermans veiligheid. Kortom, een land met een sociale en duurzame economie en een stabiele en betrokken samenleving.

Als ik dit beeld schets, besef ik heel goed dat dit perspectief in veel opzichten nog ver voor ons ligt. We hebben nu te maken met de grootste groeivertraging sinds de jaren dertig en het vooruitzicht van meer dan 600.000 werklozen volgend jaar. Het aantal bedrijfsfaillissementen neemt toe, net zoals het aantal particulieren dat diep in de schulden zit. Na het bedrijfsleven en de overheid zullen ook burgers steeds meer gaan merken van de crisis. We zijn in zwaar weer terechtgekomen.

De ChristenUnie constateert dat het kabinet niet lijdzaam aan de kant staat. Er is, met name in het afgelopen jaar, leiderschap getoond, zoals je dat ook mag verwachten van bestuurders die verantwoordelijkheid dragen.

De heer **Pechtold** (D66): U zei: de ChristenUnie vindt dat. Ik heb voor mij een interview van uw vicepremier, de heer Rouvoet. Die heeft in juli gezegd: tot dusverre heeft het kabinet te weinig waargemaakt.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Ik sta hier namens mijn fractie, maar ik heb dat interview uiteraard ook gelezen. Ik heb het interview zo begrepen, dat het kabinet in de afgelopen jaren al heel veel opgepakt heeft, maar dat het, ook gelet naar reacties die gegeven worden, ook de afgelopen dagen weer, nog een behoorlijke inspanning zou moeten verrichten om in de komende twee jaar verder te werken aan het uitvoeren van de plannen waar we met elkaar afspraken over hebben gemaakt. Dat lijkt me goed, moet u ook eens doen: een stukje zelfreflectie, vooruit kijken en proberen tot het uiterste te gaan om datgene te bereiken wat je graag wilt.

De heer **Pechtold** (D66): Iedere avond en iedere ochtend doe ik dat. Daar heb ik u niet voor nodig. U had het over: de ChristenUnie vindt. Uw politiek leider zit in vak K en zegt: tot dusverre te weinig heeft waargemaakt. Ik citeer verder: er echt een paar tanden bij moeten. Noemt u al die procesafspraken die nu kennelijk voor ons liggen een paar tanden erbij of waren dit ook gewoon holle frases van een wat overmoedige vicepremier in een grote krant?

De heer **Slob** (ChristenUnie): Nee, ik denk dat hij groot gelijk heeft. Ik denk dat dit iets is wat we in deze Kamer allemaal hardop zouden moeten zeggen. Ja, er moeten tandjes bij. De opgaven zijn groot geworden. Zelfs nog veel groter dan we een aantal maanden geleden met elkaar konden veronderstellen, toen we hier bijvoorbeeld een vrij intensief debat hebben gevoerd over het crisisakkoord. Dan moet alles uit de kast gehaald worden. Laat iedereen dat maar zeggen. Ik hoop dat de heer Pechtold dat straks ook in zijn bijdrage gaat doen.

De heer **Pechtold** (D66): De kiezer van de ChristenUnie las in oktober 2006 in het interview met minister

Rouvoet: we gaan de abortuswet terugdraaien, we gaan euthanasie terugdraaien. Dat schiet allemaal nog niet op. Ik ben er reuze blij mee, maar moeten daar nog een paar tandjes bij? Op die medisch-ethische kwesties bent u in drie jaar toch geen stap verder gekomen, gelukkig?

De heer **Slob** (ChristenUnie): Ja, we hebben daar net voor de zomervakantie ook nog even met elkaar over gedebatteerd. Ik kijk naar de afspraken die we op dat punt met elkaar gemaakt hebben en ik zie waar het kabinet mee bezig is. Ik geef een voorbeeld. Ik zie in de begroting van VWS die deze week aan de Kamer gepresenteerd is, dat wat rond palliatieve zorg is afgesproken nu wordt opgepakt en dat daar geld voor beschikbaar komt. Daar ben ik blij om. Ik weet ook dat het niet ons eindideaal is, maar de afspraken die we gemaakt hebben, worden uitgevoerd. Nogmaals, zo hoort het ook als je met elkaar in een coalitie zit. De heer Pechtold heeft daar wat andere ervaringen mee, dat weet ik. Wij hebben dat tot zo ver gelukkig niet meegemaakt en het is ook niet de bedoeling dat dit zal gebeuren.

De heer **Pechtold** (D66): Dat is nakende, vertel ik u.

Ik denk dat de heer Van der Vlies minder blij is dan ik als het gaat om de aanpak die u allemaal hebt voorspeld en opgeschreven, want ik zie er nog helemaal niets van, en wat mij betreft: daar ook geen tandjes bij.

De heer **Slob** (ChristenUnie): De heer Van der Vlies is niet verantwoordelijk voor de inzet van de ChristenUnie en voor het bijhouden van de afspraken die zijn gemaakt. Ik heb tegen de heer Van der Vlies ook wel eens gezegd: ik ken u ook als een man die zijn zegeningen een voor een telt. Hij zal er dan ook niet een paar overslaan, als hij ziet wat er nu gebeurt in het perspectief van de afgelopen 25, 30 jaar.

Voorzitter. Verantwoordelijkheid nemen. Wij kunnen ons echter geen terugval veroorloven. Wij moeten elkaar voortdurend scherp houden. Ik dring daarom ook aan op onverwijld uitvoering van het crisisakkoord dat voor de zomer is gesloten. Daar is al het een en ander van in gang gezet, maar nog niet alles. Wat is de laatste stand van zaken? Hoe staat het bijvoorbeeld met de uitvoering van de morele agenda, waarvan het aanvullend beleidsakkoord rept? Niet omdat dit zo mooi klinkt, maar omdat die morele agenda de basis moet leggen voor structurele veranderingen die nodig zijn zoals maatschappelijk verantwoord ondernemen, goed ondernemingsbestuur, versterkt toezicht en een afgewogen beloningsbeleid. Veranderingen die nodig zijn om werkelijk van een sociale en duurzame economie te kunnen spreken.

Wij zijn teleurgesteld in bankiers die denken, en helaas zien wij dat in deze tijd toch weer gebeuren, dat zij weer kunnen terugvallen in oud gedrag. Wij waren dus ook echt teleurgesteld in de uitkomst van de discussie over beloningsbeleid tijdens de financiële top van de G20 in Londen, ruim een week geleden. Maar ik zeg er gelijk bij: complimenten aan minister Bos, omdat hij in Nederland met dit kabinet wel vooruitgang weet te boeken. Maar het is nog maar een eerste begin. Dat convenant moet verder in wetgeving worden verankerd en er zijn meer dingen mogelijk. Hij heeft zelf de bankbelasting genoemd, maar ik denk bijvoorbeeld ook aan het invoeren van persoonlijke aansprakelijkheid voor topbestuurders van banken of een grens stellen aan het

Slob

eigen aandelenbezit van topbestuurders, zodat het najagen van oneigenlijke persoonlijke belangen wordt voorkomen. Kortom, laten wij het denken op dit punt niet stilzetten, ook al zien wij vooruitgang.

Als ik het over banken heb, permitteer ik mij toch nog even één vraag, omdat die deze week wel actueel is: de voortgang van de integratie van ABN AMRO en Fortis. Wij weten dat vrijdag het ultimatum verloopt om te komen tot de noodzakelijke verkoop van een ABN-onderdeel aan de Deutsche Bank. Dat is spannend, want dat heeft gevolgen. Als het lukt, is dat mooi. Als het niet lukt, zit daar ook weer een aantal risico's aan vast. Hoe worden die kansen ingeschat? Nogmaals, deze week is in dat opzicht heel spannend voor de voortgang die wij met elkaar ook zo belangrijk vinden.

Al ruim een jaar roepen we dat we het moment van crisis moeten gebruiken om lessen te trekken, en daar we hebben met elkaar volkomen gelijk in. Ik herinner me een uitermate intrigerend en boeiend artikel uit maart van dit jaar van onze minister-president en zijn Duitse collega Merkel, met de titel "Op naar duurzame globalisering". Papier is echter geduldig. Hoe staat het met de uitwerking van deze Duits-Nederlandse gedachten op internationaal niveau? Aan de zijde van de machtigste vrouw ter wereld moet er toch iets heel moois tot stand kunnen komen? Ik vraag dat ook omdat onze premier volgende week bij de G20-top in Pittsburgh aanwezig zal zijn. Het is prachtig dat hij daar bij mag zitten. Hoe schat hij de kansen in van deze top, ook vanuit het perspectief dat hij heeft geschetst over nieuwe normen voor banken, armoedebestrijding, klimaat-beheersing en nieuwe energiebronnen?

Internationaal meedoen is prachtig, maar laten we het nationale niveau niet vergeten. Dat is onze basis en daar hebben we ook meer invloed op. Ook wij moeten lessen trekken en werken aan een economisch stelsel dat is gericht op een sociale en evenwichtige duurzame groei. Dat kan de overheid niet alleen. Hoe betreft zij de samenleving daarbij? De Tweede Kamer heeft het kabinet op initiatief van de ChristenUnie gevraagd om de samenleving in de breedte te betrekken bij het proces van het trekken van lessen uit de crisis, en bij noodzakelijke hervormingen. Dat is om meer dan één reden belangrijk. Zo zullen burgers en instellingen meegenomen moeten worden bij het maken van de lastige, maar ook uitdagende afwegingen die voor ons liggen. Denk alleen al aan wat er voor ons ligt in de vorm van een nog te verwachten nadere reactie op de motie van de heer Schuurman, mijn collega in de Eerste Kamer, die steun kreeg van alle fracties in de senaat.

Er moeten toekomstverkenningen komen over de aanpak van de financiële crisis, maar ook over de aanpak van de voedsel-, water-, energie- en grondstoffen crises. Dat kan niet alleen ambtelijk gebeuren. We moeten de discussie met de samenleving aangaan, want niet alleen raakt de schaarste aan voedsel, energie en grondstoffen de burger, diezelfde burger kan daar ook op inspelen. Hoe maakt de regering op dit punt haar ambitie waar om de positie van het maatschappelijk middenveld te versterken? Er zit ontzettend veel denk- en wilskracht in de samenleving. Ik denk bijvoorbeeld aan een manifest dat mij recentelijk werd aangeboden door een aantal zeer betrokken jongeren, verenigd in de organisatie Aid & Trade Gilde, die zich zeer verantwoordelijk voelen voor de toekomst van ons land en de wereld, en die ons aansporen om wat zij noemen "het momentum van de

economische crisis" aan te grijpen voor ingrijpende structuurwijzigingen. Ik zal ervoor zorgen dat dit manifest vandaag nog wordt verspreid onder de verschillende fracties. Ook het kabinet kan een exemplaar krijgen.

In het manifest vragen de jongeren onder meer aandacht voor de belangrijke klimaattop die in december in Kopenhagen wordt gehouden. Daar moet in de strijd tegen klimaatproblemen resultaat worden geboekt. Ik moet zeggen dat de aanloop naar deze top er zorgelijk uitziet, mede gelet op de financiële inzet van de Europese Commissie en op de manier waarop men er in Amerika mee bezig is. Die is beter dan ooit, maar toch. Het zou een geweldig brevet van onvermogen zijn als deze top mislukt. Wat gaat Nederland vanuit zijn verantwoordelijkheid doen om een zeperd te voorkomen? Dat vraag ik de minister-president.

We hebben vorige week kennis genomen van de recente tocht langs bouwputten in Nederland van de minister-president, een aantal keren in gezelschap van de minister van Verkeer en Waterstaat. Ik zag een prachtige fotoshoot bij de A4 Midden Delfland, waarover vandaag ook al over is gesproken. Wat ons betreft, reist de minister-president door, in december met minister Cramer naar Kopenhagen. Omdat het daar "voor het echie" gaat, zoals oud-minister Winsemius terecht heeft opgemerkt. Beter kunnen we vanuit Nederland de noodzaak niet onderstrepen van het slagen van deze top. Ik heb in dat opzicht trouwens nog een financiële meevaller voor de minister-president. We kwamen in de gang vertegenwoordigers van Greenpeace tegen, die voor hem al een treinticket naar Kopenhagen hadden gekocht. Ik heb gezegd dat ik dat ticket gelijk wel even wilde overhandigen. Mocht de minister-president zelf van ander vervoer gebruikmaken, dan is er altijd wel een ambtenaar die met de trein wil. Dat scheelt ook weer in de declaratiekosten. Ik zal zorgen dat de minister-president dit kaartje via de voorzitter krijgt.

De internationale inzet van Nederland is belangrijk, maar ook op milieugebied geldt: wat doen we op nationaal niveau? Welke conclusies trekt het kabinet uit de constatering van de Milieubalans dat we wel op koers liggen als we naar 2011 kijken, maar dat de doelen voor 2020 niet worden gehaald als we zo doorgaan? Die doelen hebben we wel in ons akkoord gezet. Wat betekent dit bijvoorbeeld voor de budgetten van de meer duurzame vormen van vervoer, zoals die voor spoor- en vaarwegen? In het afgelopen jaar bleek er een grote onderbesteding te zijn van budgetten voor het spoor. Ik heb daar voor de zomer aandacht voor gevraagd bij het verantwoordingsdebat. Geld voor bielzen en rails bleef op de plank liggen. Het ging om 600 mln.; geen klein geld. Het kabinet is nu met een versnellingspakket gekomen van 140 mln. Dat is prima, maar is die onderbesteding nu weg? Juist tijdens deze kredietcrisis moet het beschikbare geld worden geïnvesteerd en moet voorkomen worden dat gespecialiseerde spoorbouwwerkers worden ontslagen. Graag krijg ik hier morgen een reactie op, voor de zomer bleef die namelijk uit op mijn vraag over de onderbesteding.

Het doet ons goed te lezen dat het kabinet verantwoordelijkheid voelt en wil nemen voor de jaren tussen nu en 2020. Het crisisakkoord liet dat ook al zien. Er zat onder andere een houdbaarheidsopgave van 1,8% in. Als je dat omrekent in euro's kom je op 10 mld. Hoezo, er is niet vooruitgedacht? Het kabinet wil nu reeds, over de kortetermijnperikelen heen, kijken naar een heroverwe-

Slob

ging en die opmaken voor de langere termijn. De ChristenUniefactie geeft het kabinet graag de ruimte daarmee aan de slag te gaan. Het zou ook met de cijfers die nu naar ons toekomen, een weglopen voor onze verantwoordelijkheid zijn als dit niet wordt opgepakt. Mijn fractie vraagt echter wel om zorgvuldigheid in dit proces. Laten wij waken voor een te simpele aanpak. Wij moeten niet alleen maar met het rode potlood door de boeken. Deze exercitie moet ook niet verlamdend gaan werken. Het land moet niet op slot, want er liggen nog opgaven genoeg, ook in de regio's.

De eerste invulling van de heroverweging zou, wat ons betreft, in 2011 al kunnen beginnen. Dat heeft onze voorkeur. Wij weten dat er al een pakket van 1,8 mld. aan bezuinigingen ingevuld op de plank ligt. Dat is ook een voorbeeld van het feit dat er niet wordt stilgezeten, maar dat er vooruitgewerkt wordt. Ik zeg er wel bij: alles onder restrictie van de stand van de economie van dat moment. Het laatste wat wij moeten doen, is wat de VVD-fractie doet met haar tegenbegroting: flink bezuinigen in een tijd van economische recessie. De VVD-fractie stelt zelfs 5 mld. in het komende jaar voor. Dan heb je de lessen niet geleerd van de jaren dertig van de vorige eeuw en van eind jaren negentig in Japan. Zo verleng en verdiep je de crisis alleen maar. Die restrictie stellen wij dus voor de heroverweging in 2011. Wij moeten niet langer wachten dan noodzakelijk is, maar wij moeten het wel op een verantwoorde manier doen.

De heer **Rutte** (VVD): En als de crisis nu onverhoopt langer duurt, bijvoorbeeld tot 2012 of 2013, wacht u dan net zo lang? Komt er dan ieder jaar 35 mld. aan schuld bij?

De heer **Slob** (ChristenUnie): Ik heb het net aangegeven. Als de crisis voortduurt – het komende jaar is zo'n jaar – is bezuinigen het laatste wat je moet doen. Dan verdiep je de crisis alleen maar. Dat kan elke econoom u uitleggen. Ik hoop dat de economie weer zal gaan aantrekken. Ik heb geen glazen bol in dit opzicht, maar er zijn prognoses over, al lopen die wat meer uiteen dan vorig jaar rond deze tijd. Als de economie weer aantrekt, zullen wij de weg naar boven weer moeten inslaan. Daarover hebben wij vrij harde afspraken gemaakt. Wij zullen dan bezuinigingen moeten gaan uitzetten. Wat ons betreft kan dat ook rechtvaardige lastenverzwaring zijn, maar daar kom ik straks nog op terug. Met de opgave die er nu ligt, moeten wij aan de slag zodra er meer mogelijk is. Wij moeten het doen als het kan en dan ook niet langer wachten.

De heer **Rutte** (VVD): Als u niets doet, neemt de schuld ieder jaar met 35 mld. toe. U zegt dat u wacht tot de economie aantrekt en dat dit hopelijk in 2011 het geval is. Wat als het 2012 of 2013 wordt? Hebt u in dat geval al die jaren nodig om niets te doen en daarmee de schuld met 70 mld. of 100 mld. te laten oplopen?

De heer **Slob** (ChristenUnie): Men zegt wel eens dat een mens het meest lijdt door het lijden dat hij vreest.

De heer **Rutte** (VVD): Geef u nu eens antwoord. U bent meestal veel duidelijker, mijnheer Slob. Wat een vaag verhaal.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Ik ben bezig. Wij weten niet

hoe de economie zich ontwikkelt. Als de recessie zich voortzet, is het volslagen onverantwoord om te bezuinigen. Dat gaan wij dus ook niet doen. U maakt nu wel even mooie sier: "Kijk ons eens als VVD. Wij bezuinigen 5 mld. Kijk ons eens even stevig zijn" en "wij halen wat van het bbp-tekort af". De uiteindelijke effecten daarvan zullen op de lange termijn heel erg schadelijk zijn.

De heer **Rutte** (VVD): Wat wij op korte termijn doen, is niet schadelijk voor de economie. Het is nog steeds klein bier, dat realiseer ik me. Grote bedragen moeten komen uit de structurele hervormingen. Daarom gaan die twintig commissies aan het werk. Ik stel mijn vraag voor de laatste keer, al geeft u blijkbaar geen antwoord. Wat als de recessie langer duurt, tot in 2011, 2012 of 2013? Accepteert u dat de staatsschuld ieder jaar met 35 mld. toeneemt en dat wij de rekening doorschuiven? Accepteert u dat die baby straks geen schuld van € 160.000 heeft, maar van het vier- of vijfvoudige daarvan?

De heer **Slob** (ChristenUnie): Als onze economie nog steeds in een recessie zit, moet je gewoon niet bezuinigen maar moet je stimuleren. Dat dat in de toekomst misschien van een wat andere orde zal zijn als nu in deze twee jaren, dat zie je ook al aan de hoeveelheid geld die voor 2011 gereserveerd is om te gaan investeren als dat noodzakelijk is. Maar laten wij hopen dat dat niet het geval is.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik begrijp het verhaal van collega Slob, maar ik vraag mij wel af of je niet moet parallel schakelen. Immers, als die twintig commissies met voorstellen komen en de politiek daarover beslissingen neemt, dan zullen dat grote hervormingen zijn die uit de aard der zaak altijd een paar jaar aanlooptijd vergen om tot uitvoering te worden gebracht, laat staan tot effect te komen. Ik vind het geen kwestie van "eerst dit, wachten tot er groen licht komt en dan dat". Nee, je moet het in de voorbereiding gelijk opzetten. Daar hoor ik de heer Slob te weinig over.

De heer **Slob** (ChristenUnie): U moet wel luisteren, mijnheer Van der Vlies. Zo ken ik u niet. U wordt namelijk al in de afgelopen maanden op uw wenken bediend. Wat is er gebeurd? Er is voor 2009 en 2010 een heel stevig investeringspakket neergezet. Aan dat grote bedrag hebben de lagere overheden ook nog het een en ander toegevoegd. Fantastisch. Dat moet nu ook effect gaan krijgen. Ondertussen is er voor 1,8% een houdbaarheidsopgave ingevuld. Omgerekend gaat het om ongeveer 10 mld. Daarnaast is er al voor de zomer 1,8 mld. heel concreet ingevuld aan bezuinigingen voor het moment dat de crisis weer wat voorbij is en in 2011 de economie weer wat aantrekt. Dat moet dan uitgevoerd worden. Niemand kan met droge ogen volhouden dat het kabinet op zijn handen heeft gezeten en in de afgelopen maanden al niet voorbereidingen heeft getroffen voor het moment dat die crisis weer wat voorbij is en de overheidsfinanciën weer verder op orde moeten worden gebracht. Die opgave is natuurlijk zo groot, dat wij er nog wel wat jaren mee bezig zijn. Vandaar die heroverweging om de noodzakelijke voorstellen eruit te kunnen halen. Politiek gezien moeten die uiteraard worden opgepakt. Misschien kan het zelfs al

Slob

deze kabinetsperiode een eerste invulling krijgen. Dat zou mijn voorkeur hebben.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Uw collega's uit de coalitie hebben zich daartoe in de loop van dit debat verplicht. Dat doet u neem ik aan ook wel. Ik ontken natuurlijk niet dat die 10 mld. of daaromtrent – het is uw rekenom – op de plank liggen of onderweg zijn. Maar het gaat om 35 mld. Er moet dus nog een heleboel gebeuren. Wij moeten er op tijd bij zijn en het tij niet laten verlopen. Dat is eigenlijk mijn pleidooi. Ik heb u zo begrepen dat u zegt: volgend voorjaar gaan wij hierover de concrete politieke beslissingen nemen, hoe het dan ook staat met het economische tij.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Mijnheer Van der Vlies, u hebt mij uitstekend begrepen. Hartelijk dank voor de samenvatting.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): U vroeg terecht aan de heer Balkenende of hij naar Kopenhagen gaat. Ik ben het volstrekt met u eens dat hij daar moet zijn. Ik zou wel iets meer duidelijkheid willen hebben over uw eigen opvatting over klimaat, met name over de kolencentrales. Als u daar nog passages aan gaat wijden, dan wacht ik daarop.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Ik meen dat u toen even weg was, maar aan het begin van mijn termijn heb ik het perspectief geschetst richting 2020. Ik heb aangegeven dat ons perspectief is dat de minister Cramer van die tijd de laatste kolencentrale met een officiële handeling sluit. Want wij maken ons ook zorgen over die ontwikkeling. Ik weet dat het een heel lastige opgave zal worden, maar je moet iets hebben waar je naar wilt streven. In een interruptiedebat met mijn collega Van Geel heb ik al aangegeven dat er wel mogelijkheden voor zijn. De komende periode gaan wij verder spreken over het referentiekader. U weet dat het in dat referentiekader lastig is om duurzaam echt voorrang te geven. Je bent verplicht om alle aansluitingen te accepteren. Als wij die verplichting weg zouden kunnen krijgen, hebben wij meer mogelijkheden om duurzaam echt voorrang te geven. Wat ons betreft is dat absoluut noodzakelijk. Wat ook van belang is, is dat wij gaan nadenken over een verplichte CCS, een verplichte CO₂-opslag. Als je dat te vrijblijvend houdt, kom je er met elkaar ook niet. Dat zijn wat ons betreft echt vrij stevige voorstellen om te kijken of wij verder kunnen komen. Het is niet acceptabel dat de kolencentrales zomaar door kunnen gaan. Dat brengt ons veel verder af van die prachtige doelstelling die wij hadden geformuleerd. Na 2011 komt die wel in beeld, maar 2020 willen wij ook halen.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Wat betreft CO₂-opslag zijn wij het met elkaar eens. Wij vinden dat ook een noodzakelijk ontwikkeling. Wij willen die steunen, zij het niet in Barendrecht. U weet echter ook dat CO₂-opslag er pas zal zijn als u de laatste kolencentrale wilt sluiten. Daar zit een groot probleem. U moet in ieder geval nu hier uitspreken dat vier nieuwe kolencentrales ongewenst zijn. Dan kunnen wij vervolgens zoeken naar de manier om dat te verhinderen. Wij doen voorstellen voor een kolenbelasting en voor het stellen van hogere uitstootnormen. Die uitspraak moet u dan doen, want anders geeft u ruim baan aan kolencentrales.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Het is best een gewaagde uitspraak als ik er een jaar aan vast plak, want dat zal misschien een heel moeilijke opgave worden, maar als ik aangeef dat ons perspectief is dat de laatste kolencentrale gesloten moet worden, dan zeg ik daarmee toch dat kolencentrales wat ons betreft ongewenst zijn? Wij willen ze dicht hebben. Laten wij zoeken naar mogelijkheden.

Voorzitter. De ambitie van het kabinet is slim, schoon, sterk, solidair en solide. Dat is een prachtige volzin. Ik zeg in eigen woorden dat de heroverwegingen moeten bijdragen aan, wat ik dan maar noem, rechtvaardige economische verhoudingen. De sterkste schouders moeten de zwaarste lasten dragen en de rekening mag niet alleen bij de jongere generatie worden neergelegd. Er moeten mogelijkheden voor iedereen zijn om zelf inkomen te verwerven; wij moeten mensen niet te snel afschrijven. Wij moeten zorgen voor degenen die dat zowel in eigen land als daarbuiten echt niet zelf kunnen. De overheid dient als schild voor de zwakken en er moet absolute voorrang zijn voor duurzame investeringen. Dat betekent concreet, als je dan nadenkt over wat er allemaal moet gaan gebeuren, en ik doe maar willekeurig een greep, dat nogal wat onderwerpen wat ons betreft gewoon bespreekbaar zijn. Wij kennen geen taboes. Ik weet dat het misschien een cliché is, maar ik zie oppositiepartijen die wel taboes hebben. Er zijn er in ieder geval heel wat langsgekomen. Je moet het echter wel kunnen hebben over zo'n hypotheekrenteaftrek. Die moet in het totaal worden meegenomen, om te beginnen misschien de aflossingsvrije hypotheek. Ik geef aan de heer Rutte mee om daarover eens na te denken. Niet het zo hoog mogelijk houden van de aftrekbare rente, maar het aflossen van de schuld verdient ondersteuning. Volgens mij zouden liberalen daar ook best vol voor kunnen gaan. Ik denk ook aan de rijksdienst zoals die is genoemd; er mag zeker gekeken worden wat daar mogelijk is, al moeten wij de kwaliteit wel hoog houden. Ik denk aan de samenvoeging van ministeries.

Bij de herziening van het belastingstelsel zou ik het kabinet willen meegeven om toch nog eens even naar onze oosterburen te kijken. De Duitsers hebben, omdat zij daarvoor een duidelijk doel hadden, een Duitse eenheidsbelasting gekend. Misschien moeten wij voor de toekomst, als de schuld echt zo groot is, eens denken aan een crisis- en hersteltaks in die geest. Dat is ook solidariteit naar de toekomst toe.

Wat ons betreft mag ook gekeken worden naar een sanering van de enorme wirwar van innovatiesubsidies bij zowel OCW als EZ., want daar kom je echt niet meer uit. Een vereenvoudiging van het toeslagendoolhof, al moeten wij daarbij dan het kind niet met het badwater weggoeien. Kijk ook nog eens even naar de WW-premie voor werknemers, die nu structureel op nul in de boeken staat. Misschien mag je in 2011 ook van hen iets vragen om de WW-potten te vullen, als het aantal werklozen nog steeds zo hoog is. Ik denk ook aan de waarborging van het stelselmatig vervangen van vuile door dure energie. Er zou nog veel meer te noemen zijn, maar dat doe ik in verband met mijn spreektijd niet. Al deze keuzes moeten echter in het teken staan van onze doelstelling om te komen tot een sociale en duurzame economie. Ik zou het plezierig vinden om van de minister-president te horen hoe hij in de komende tijd de Tweede Kamer bij dit ingrijpende proces wil betrekken.

Een stabiel en betrokken Nederland zal moeten blijven bijdragen aan rechtvaardige verhoudingen wereldwijd,

Slob

via ontwikkelingssamenwerking, via initiatieven zoals het Mensenrechtenfonds, dat wat ons betreft ook wordt ingezet ter vermindering van het religieuze geweld in landen als Indonesië en India, maar ook via vredesmissies, zoals nu in Uruzgan. Nederland neemt hier verantwoordelijkheid. Wij hebben diep respect en grote waardering voor de inzet van onze mannen en vrouwen in dat gebied. Wij realiseren ons in deze dagen eens te meer dat hun inzet niet zonder gevaar is. Onze internationale inzet is van belang. Ook ons welzijn en onze veiligheid zijn daarmee gediend.

Dat brengt mij tot een aantal opmerkingen over de veiligheid in ons eigen land. Vorige week kwam het goede nieuws dat het kabinet de overlast van coffeeshops en drugswinkels verder gaat aanpakken. Chapeau ook aan een gemeente zoals Rozendaal. Wij willen echter ook graag voortgang zien – dat is nog niet overal het geval – in het aanpakken van coffeeshops in de nabijheid van scholen, zoals wij hebben afgesproken. Er zijn toch een paar gemeenten die daarbij, op zijn zachtst gezegd, niet zo'n haast maken. Veiligheid is ook alleen mogelijk als een overheid kan steunen op betrokken burgers en als burgers zich gesteund weten door politie en justitie. Daarom is het zo belangrijk dat ook in een tijd van bezuinigingen de politie operationeel op sterkte blijft en wij blijven investeren in de buurten om overlast en verloedering tegen te gaan. Daarom is het ook belangrijk dat het door de ChristenUnie gepropageerde burgersnet een succes is geworden, in ieder geval in de gemeenten waar wij er nu mee geëxperimenteerd hebben. Wij zouden heel graag een landelijke invoering tegemoet zien. De ambitie mag best iets hoger dan de 50 gemeenten die nu voor volgend jaar zijn voorzien.

De recente gebeurtenissen op het strand bij Hoek van Holland stellen ons voor veel vragen. Is het normaal dat er ME nodig is om veiligheid te creëren tijdens iets wat als een feest bedoeld is? Is het normaal dat wij kennelijk wel weten wie de herrieschoppers en rotzooitrapers zijn maar dat ze toch hun gang kunnen gaan? Ik vraag het kabinet in te gaan op wat voor ons toch wel een kernvraag is: moet zo'n feest nou per se doorgaan als het zonder ME-cordon niet gezellig blijft?

En dan moet mij nog iets van het hart. Dat heeft te maken met een klimaatverandering die ik in ons land waarneem, niet meteorologisch maar sociaal-cultureel. Wij kregen daar volgens mij al een beetje een voorbeeld van in de bijdrage van de heer Wilders zo-even. Ons land heeft een verleden om trots op te zijn als het gaat om de omgang met religieuze en etnische verscheidenheid. Wij hebben daarin een traditie die teruggaat tot de zestiende eeuw, naar verdragen als de Pacificatie van Gent en de Unie van Utrecht. Andersdenkenden en vervolgd vonden door de geschiedenis heen steeds een veilig onderkomen in ons land. Kijkend naar die geschiedenis is het schrijnend dat er in onze tijd serieus voorstellen worden gedaan die erop neerkomen dat wij onze langgekoesterde grondrechten aan bepaalde bevolkingsgroepen ontzeggen. Het conservatisme is niet in alles mijn geloofsrichting maar deze breuk met de geschiedenis gaat mij zeer aan het hart. Ik vraag het kabinet om daar voortdurend stelling tegen te nemen.

De heer **Pechtold** (D66): Is één van die grondrechten ook dat je als homo's gewoon samen kunt leven, samen kunt trouwen en net kunt doen zoals man en vrouw?

De heer **Slob** (ChristenUnie): Zij mogen hun eigen keuzes maken, inderdaad.

De heer **Pechtold** (D66): Dus u vindt dat acceptatieplicht op scholen gewoon ook daarbij past en dat dit niet een enkel feit kan zijn om iemand te ontslaan?

De heer **Slob** (ChristenUnie): In onze Nederlandse traditie is het zo dat wij mensen de ruimte geven om eigen persoonlijke keuzes te maken, maar wat er ook bij hoort, is dat je ook het recht hebt om je te organiseren vanuit een bepaalde overtuiging en ook om eisen te stellen aan je personeelsbeleid. Dat kan breed. Dat geldt voor politieke partijen, voor scholen, voor iedereen. Wij hebben altijd ook de veerkracht gehad in Nederland – ik vind het jammer om die wat te zien verdwijnen – dat wij om konden gaan met die verschillen, dat wij daar ook naar elkaar toe respect voor hadden, al waren wij het misschien inhoudelijk hartgrondig met elkaar oneens.

De heer **Pechtold** (D66): Dat juich ik ook van harte toe. Ik hoop dat u ook gemerkt hebt dat ik al jarenlang verkondig dat ik een scheiding van kerk en staat wil maar geen scheiding van kerk en straat, dat ik het juist toejuich als mensen vanuit een bepaald ideaal of geloof zich inzetten voor de maatschappij, zich organiseren of wat dan ook. Maar ik vind het wel een beetje met twee maten meten als u enerzijds aangeeft dat iets ziet opkomen terwijl u anderzijds in een regering zit waar u zelfs zaken probeert tegen te houden. Dat is bijvoorbeeld dat je als homo ook kunt praktiseren datgene waar je je seksueel toe aangetrokken voelt en dat je als homo ook gewoon docent kunt zijn en dat je daarom niet ontslagen kunt worden. Ik vind dat u daar altijd een beetje met meel in de mond over praat.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Nee, ik praat daar niet met meel in de mond over. Ik vind dat iemand het recht heeft om keuzes te maken als het gaat om zijn persoonlijke levensomstandigheden, maar ik vind ook dat een school het recht moet hebben om een eigen personeelsbeleid te voeren en om dat vanuit zijn eigen overtuiging te doen. Als dat personeelsbeleid niet in de haak is, dan zal de rechter zich daarover moeten uitspreken. Zo hebben wij dat in ons land geregeld. Maar er is ruimte, ook voor organisaties, om vanuit de eigen grondslag eisen te stellen aan het eigen personeel. Ik ben wel blij met het feit dat u een breuk heeft hersteld ten opzichte van waar D66 in de vorige periode voor stond. Want toen heb ik er toch heel weinig van gemerkt dat men mensen ruimte wilde geven om vanuit hun eigen geloofsovertuiging in Nederland hun keuzes te maken. U weet hoe bijvoorbeeld uw voorganger daarover in deze Kamer een aantal keren heeft gesproken. Dus chapeau dat u op dat punt een wat andere richting inslaat.

De heer **Pechtold** (D66): Dank voor het compliment. Daar viste ik niet naar, maar als vrijzinnig liberaal ben ik hier zelfs bereid om de islam te verdedigen als het gaat om vrijheden. Als u dit zo agendeert – als ik het goed aanvoel agendeert u artikel 23 van de Grondwet inzake vrijheid van onderwijs – dan wijs ik u – dat is toch ook niet voor niets een volgorde – op artikel 1 van de Grondwet dat onder andere zegt dat op geaardheid nooit discriminatie van toepassing kan zijn. Ik zou heel blij zijn als u dat in het kabinet verder bepleitte.

Slob

De heer **Slob** (ChristenUnie): Ik zie dit als een aansporing of iets dergelijks. Zo zal het bedoeld zijn. Ik ga altijd uit van de goede bedoelingen van de heer Pechtold, tot het tegendeel blijkt.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Komt u ook op voor de grondrechten van vrouwen die iedere avond worden uitgemaakt voor "hoer"?

De heer **Slob** (ChristenUnie): Zeker. Dat is niet acceptabel. Als mensen op die wijze bejegend worden, moet er gewoon opgetreden worden. Zo hoort dat in onze rechtsstaat.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): U wilt heel goed wie ik bedoel, namelijk de Marokkaanse overlastplegers, die dat constant doen.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Aanpakken!

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Oké. Komt u ook op voor de grondrechten van homo's die op straat in elkaar worden geslagen?

De heer **Slob** (ChristenUnie): Zeker. Dat is voor ons reden geweest om er bij de kabinetsonderhandelingen zeer op aan te dringen dat daarvoor aanvullende maatregelen genomen worden. Dat zit in het kabinetsbeleid. Ik ben zeer blij met de wijze waarop de heer Pechtold als minister dat onderdeel oppakt. Sorry, de heer Plasterk; neem me niet kwalijk. Die man duikt overal op. Dat is zo lastig. Het ene moment staat hij daar en dan staat hij weer daar.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): We hebben een verantwoordingsdebat gehad. U weet nog hoe dat ging: het kabinet gaf zichzelf een groen vakje of een rood vakje. Bij rood ging het helemaal niet goed en was het kabinet zeer ontevreden over de eigen prestaties. Weet u nog wat de kleur van het vakje was met betrekking tot Marokkaanse overlastplegers? En welke concrete resultaten moet dit kabinet volgens u wél laten zien?

De heer **Slob** (ChristenUnie): Ik heb de indruk dat u het antwoord zelf al weet. Als u mij iets vraagt wat u zelf al weet, is dat eigenlijk een beetje een zinloze bezigheids-therapie.

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Het vakje was rood. Het kabinet was dus niet tevreden over de eigen inspanningen. Misschien was u dat vergeten, maar wat verwacht u dat het kabinet nu wél gaat doen om de grondrechten van vrouwen en homo's in Nederland te waarborgen?

De heer **Slob** (ChristenUnie): U wilt via mij uw spreektijd verlengen. Dat vind ik geen enkel probleem. Ik wil dit best doorgeleiden. Dat moet gewoon aangepakt worden. Als dat niet gebeurt – dat moet op lokaal niveau gebeuren – moeten wij lokale overheden erop aanspreken dat zij de rechtsmiddelen die zij in handen hebben, gebruiken om dat soort misstanden te laten verdwijnen.

Ook de opbouw van veel van onze collectieve voorzieningen, bijvoorbeeld het onderwijs, de gezondheidszorg en de reclassering, heeft wortels in een rijke geschiedenis. Zij komen niet alleen maar wel vaak voort uit activiteiten van kerken die hun maatschappelijke taak

serieus namen. Ik vind het eerlijk gezegd triest dat nu in steden als Amsterdam en Haarlem, helaas door partijen als de SP en de VVD, herrie gemaakt wordt over christelijke organisaties die een jaren- en jarenlange traditie hebben op het gebied van hulpverlening, zoals het Scharlaken Koord, Youth for Christ, het Leger des Heils of De Hoop. Ze liggen onder vuur, alleen omdat ze vasthouden aan de identiteitsgebonden basis van waaruit ze altijd gewerkt hebben. Ook de onverdraagzaamheid jegens deze organisaties is een breuk met de geschiedenis. Daarom vraag ik het kabinet om daar stelling tegen te nemen. Misschien kan het kabinet die lokale en – als die er zijn – landelijke politici verwijzen naar een prachtige publicatie van de VNG: Tweeluik religie en publiek domein. Daarin staat hierover heel heldere maar ook volstrekt redelijke taal. Ik zeg het nog maar eens in deze zaal: individuele vrijheidsrechten stellen niets voor als zij niet ook als groep beleefd kunnen worden.

Tot slot: uit alles wat hier en ook gisteren is gezegd, is duidelijk dat we in velerlei opzicht een heel zwaar politiek jaar ingaan. Ik wens het kabinet en ons allen Gods onmisbare zegen toe bij het uitoefenen van onze verantwoordelijkheden in deze tijd.

Mevrouw **Kant** (SP): Uw collega in de Eerste Kamer, de heer Schuurman, heeft voorgesteld om tijdelijk een crisisbelasting in te voeren. Is dat ook een van de dingen die in het rijtje "te doen" gaat komen?

De heer **Slob** (ChristenUnie): U bent even de zaal uit geweest. Dat kan ik mij voorstellen, want je moet af en toe ook even een sanitaire stop hebben. Ik heb dat genoemd. Ik heb als voorbeeld een crisis- en hersteltaks genoemd, analoog aan de Duitse eenheidsbelasting. Misschien niet in die omvang, want dan gaat het om 5%. Dat is al heel wat, maar dit is wat ons betreft een van de onderwerpen die moeten worden meegenomen in de heroverweging. Het gaat niet alleen om bezuinigen. We moeten ook bekijken of er rechtvaardige lastenverhogingen bij kunnen, als dat te rechtvaardigen is en geen effecten heeft die wij met elkaar niet beogen. Dus leest u het stenogram nog een keer door.

□

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Voorzitter. Nederland dreigt te overstromen: de werkloosheid verdubbelt in een jaar, de staatsschuld stijgt en de economie krimpt. En waar is de premier? Die zit met zijn vinger in de dijk van de Hedwigepolder, en dan ook nog eens aan de verkeerde kant.

Dit is niet alleen een economische crisis. Het is een morele crisis, zegt Herman Wijffels, grondlegger van dit kabinet. Het is een waardecrisis. Bankiers hebben in hun tomeloze hebzucht naar bonussen onverantwoorde risico's genomen. Een feest van egotripperij dat miljoenen mensen elders op de wereld aan de bedelstaf heeft geholpen. Die bankiers staan symbool voor een economie met een extreem korte horizon, gericht op eigen winstbejag. Zonder schaamte, zoals Rijkman Groenink die een falend ABN AMRO met 23 mln. in de zak verliet.

Deze cultuur van zelfverrijking is ook overgeslagen naar de publieke sector. Om de generationaliseerde bank Fortis-ABN AMRO uit het slop te halen moet aan

Halsema

politieke toppers als VVD'er Gerrit Zalm en CDA'er Joop Wijn een ton of zes, zeven worden betaald. Medisch specialisten worden woest als ze iets minder dan vijf ton dreigen te gaan verdienen. Rik Felderhof, in dienst van de publieke omroep, omzeilt trots de Balkenendenorm en zegt daarbij: omdat ik het waard ben. Wat denken ze eigenlijk wel, al die veelverdieners? Zijn al die leraren en verpleger met hun modale salarissen dan minder waard? Het zijn uitingen van hebberigheid en van een gebrek aan publieke dienstbaarheid.

Deze kleine voorbeelden van de waardecrisis hebben grote gevolgen. Opgehitst door materieel gewin leven we op een veel te grote ecologische voet. We putten onze aarde uit ten koste van miljoenen armen, branden onze bossen af, jagen ons grondstoffen er in een noodgang doorheen en zadelen ons nageslacht op met schulden en een onleefbare wereld. Achter de kredietcrisis, de klimaatcrisis, de energiecrisis en de voedselcrisis gaat deze waardecrisis schuil. Ik spreek van een hebberige en kortademiige cultuur, waarin de jacht op materieel gewin allesbepalend lijkt te zijn geworden en hyperconsumptie als het hoogste geluk wordt beschouwd. Die cultuur is het meest zichtbaar en schrijnend bij de topverdieners binnen en buiten Nederland.

De premier heeft zichzelf benoemd tot "chef normen en waarden", ook al heb ik daar de laatste twee jaar eigenlijk niets meer over gehoord. Ik zou denken dat dit het moment is, voor echte normen en waarden en niet alleen een campagne tegen hondenpoep. Waar is de premier? Wat is zijn oordeel over deze waardecrisis? Wat is zijn oordeel over de beloningen in de financiële sector? In de bancaire code zitten allerlei gaten, zodat er toch weer bonussen worden gerechtvaardigd. Gaat de premier daarmee eigenlijk akkoord? Stelt hij een norm?

Wie de waardecrisis wil beantwoorden en de toekomst van Nederland veilig wil stellen, zal leiderschap moeten tonen. Dat vraagt om heldere publieke normen en politiek die zich uitspreken voor de waarden die zij verdedigen en voorleven: medemenselijkheid, solidariteit, rechtvaardigheid en duurzaamheid. Dat gebeurt niet. Vicepremier Bos deed – eerlijk is eerlijk – gisteren een aardige poging in zijn republikeinse troonrede. Overigens drong daarbij zich bij mij wel de vraag op waarom de koningin die tekst niet een uur eerder mocht voorlezen. Dat was ook voor haar een stuk aardiger geweest.

Politici zijn bang voor impopulaire beslissingen. De neoliberale revolutie heeft haar sporen nagelaten, de publieke zaak verzwakt en uitgeleverd aan managers en adviseurs. Niemand regeert, zegt journalist Marc Chavannes. Het openbaar bestuur is vermarkt en de politiek is geprivatiseerd; dat is het probleem. Zo kan het gebeuren bij de Westerschelde en de Hedwigepolder dat de regering na een halfjaar nadenken besluit om een commissie van deskundigen in te stellen die het werk moet gaan overdoen van een commissie van deskundigen die een halfjaar eerder een duidelijk advies heeft gegeven. Enzovoort, enzovoort.

Als er één moment is waarop de politiek haar macht en politieke primaat moet teruggrijpen, dan is dat wel nu. De markt heeft opzichtig gefaald en de samenleving vraagt om publiek en politiek leiderschap, om duidelijk te maken welke koers ingeslagen wordt. Waar is de premier? Wij kampen met een onzichtbare premier. Natuurlijk, hij zoekt zijn momenten van zichtbaarheid, licht verteerbaar en electoraal sexy: in een raceauto en

zwaaiend met een sms van Jan Smit. Maar tijdens de wekelijkse persconferenties en in het wekelijkse gesprek grossiert de premier in nietszeggendheid. Geen premier die een onzeker land toespreekt, geen visie op een toekomstige duurzame economie, sociale rechtvaardigheid en emancipatie en geen visie op het versterken van mensen.

Wij beschouwen de premier ook in de eerste plaats als verantwoordelijk voor deze Miljoenennota die elke visie en elke richting ontbeert. Minister Bos maakte zich twee jaar geleden nog hard voor een breed welvaartsbegrip, namelijk "bruto nationaal geluk". Nu gaat het uitsluitend over geld, de olopemde staatsschuld. President Sarkozy heeft aangekondigd om welzijn en geluk op te nemen als economische meeteenheden waardoor bij aanstaande bezuinigingen niet alleen de effecten op de financiën en de economie worden gemeten, maar ook de gevolgen voor onze samenleving, die voor ons milieu en voor onze kwaliteit van leven. Ik verzoek het kabinet om op zeer korte termijn een reactie te geven op het rapport van de Nobelprijswinnaars Joseph Stiglitz en Amartya Sen, waarop Sarkozy zijn nieuwe beleid baseert.

Het kabinet maakt omstandig duidelijk hoe moeizaam de toestand van de schatkist is, maar het doet daar verder niets aan. Het komt niet verder dan het instellen van twintig ambtelijke werkgroepen. De enige vraag aan deze werkgroepen is om met een bezuiniging van 20% te komen. Er moet 35 mld. bezuinigd worden en ambtenaren mogen uitzoeken hoe dat moet. Waar is het kabinet en waar is de premier? Waarom selecteert en prioriteert de premier met zijn kabinet niet de terreinen waarop hij wil ingrijpen met het oog op solide overheidsfinanciën in de toekomst? Heeft het kabinet geen enkel idee wie moet opdraaien voor de olopemde tekorten? Het zou zich in ieder geval moeten wagen aan de uitspraak dat de mensen met de smalste beurs en de minste kansen gespaard dienen te blijven. Waarom moet elke werkgroep een bezuiniging van 20% realiseren? Wat is dat voor kaasschaaf of beter, welke botte bijl is dat? Bij de hypotheekrenteaftrek kan dat percentage fors hoger zijn. Dat geef ik direct toe. Maar bij onderwijs is dat percentage absurd. In onderwijs moet juist geïnvesteerd worden, evenals in de studenten die nu gekort dreigen te worden op hun beurs.

Waarom gaan alle gelden voor milieu, natuur en duurzame energie op de schop zonder dat daarbij de spijkerharde voorwaarde wordt gesteld dat het kabinet hoe dan ook klimaatdoelstellingen gaat realiseren en dat het zelfs een grotere inspanning gaat leveren? Of mag de nationale milieuschuld de komende jaren weer oplopen ten gunste van de staatsschuld? Waarom wordt niet de harde randvoorwaarde gesteld dat bij alle heroverwegingen de solidariteit tussen de generaties daadwerkelijk versterkt wordt? Waarom speculeerde minister Bos bij de aanbidding van de Miljoenennota weer over de mogelijkheid dat investeringen voor veiligheidsoperaties en het klimaat wel uit het bestaande budget voor Ontwikkelingssamenwerking worden gefinancierd? Het kan toch niet zo zijn dat de prijs van onze crisis bij de allerarmste landen wordt gelegd? Deze vraag stel ik ook aan de premier.

Premier, waar zijn uw keuzes? Waar wilt u uitkomen? De Raad van State is terecht uitermate kritisch over de twintig werkgroepen. Het politieke karakter van deze heroverweging kan niet ontlopen worden, aldus de raad. En zo is het. Premier, u moet zelf aan het werk. Natuurlijk

Halsema

moeten de overheidsfinanciën op de langere termijn op orde komen, maar daaraan moeten wij werken in het volle besef dat wij ons op een keerpunt, een kantelpunt, in de geschiedenis bevinden. Hoe gaan wij het vertrouwen van burgers herstellen?

Premier, u kent de opvattingen van de GroenLinksfractie over een duurzame economie waarin de vervuiler betaalt en arbeid goedkoper is. U kent onze wens om grote investeringen te doen in onderwijs en in de zorg. U kent ook onze opvatting die inhoudt dat internationale solidariteit juist nu geldt. Waar staat u? De eerste toets voor geïnspireerd en overtuigend leiderschap is de wijze waarop wij omgaan met de wereld om ons heen. Het eerste bewijs van het falen daarvan is onze omgang met Afghanistan, een missie zonder missie. De missie is bijna afgelopen, of gaat het kabinet er nog eens twee jaar achteraan plakken? Het land verkeert in een miserabele staat. Terecht klaagt de militaire vakbond over de corruptie en het gebrek aan goed bestuur. Ik zou het kabinet willen verzoeken om de Kamer voor 1 januari een militaire exitstrategie en een politieke strategie voor de periode daarna te zenden.

De grootste internationale gebeurtenis voor dit najaar is zonder twijfel de top in Kopenhagen waarop een nieuw en ambitieus klimaatakkoord moet worden gesloten. Wij hopen dat de Verenigde Staten mee gaat doen en wij moeten landen als Rusland, China en de ontwikkelingslanden erbij weten te houden. Wij moeten er samen voor zorgen dat verdere opwarming van de aarde wordt tegengehouden. Kopenhagen is het moment om internationale effectieve doelen en maatregelen af te spreken. Het is bovendien een politieke kans, een kans om de burgers van de wereld te laten zien dat de wereldleiders hun particuliere en nationale belangen niet belangrijker achten dan onze gezamenlijke toekomst.

Vorige week kondigde de Europese Commissie aan in Kopenhagen minder geld aan arme landen te beloven dan op Bali is afgesproken: 2 mld. tot 15 mld. terwijl de EU minimaal met 35 mld. moet komen. Elk akkoord mislukt namelijk als arme landen zelf de kosten van klimaatverandering moeten gaan dragen. Laten wij wel wezen: de rijke landen hebben de kredietcrisis veroorzaakt en de rijke landen hebben tientallen jaren veel te veel CO₂ de lucht in geblazen. Op hen, op ons, rust een zware verantwoordelijkheid. Hoe hard zijn dan de ambities van het kabinet? Wie gaat die verdedigen in Kopenhagen? Is dat alleen minister Cramer of gaat de premier ook? Ik doe een appel – ik sluit mij graag aan bij de fractie van de ChristenUnie – op de premier om daar te zijn en zich in te zetten.

Waar het kabinet nalaat om met een duidelijk vergezicht te komen, doet GroenLinks dat wel in zijn tegenbegroting voor 2010, Groen werkt! Deze is een vervolg op de twee green deals die wij de afgelopen anderhalf jaar hebben ingediend. Er staan ambitieuze voorstellen in die ook de schatkist van Nederland op de lange termijn te helpen vullen. Wij willen graag een serieuze reactie van de premier. Wij bepleiten een doorbraak in duurzame energie. Die is nodig. In plaats van te investeren in wind- en zonne-energie, bouwen de energiebedrijven nu vier nieuwe kolencentrales. Nederland is een achterblijver in Europa. Minister Cramer maakt zich daarover terechte zorgen. Ondertussen doet zij echter niets anders dan wachten op een evaluatie die ergens medio volgend jaar moet komen, terwijl wij allemaal weten dat de doelen niet worden

gehaald. Haar eigen onafhankelijke bureau heeft dat net weer berekend. Ook de 2% energiebesparing wordt niet gehaald.

Wat vindt de premier, moeten er kolencentrales komen? GroenLinks vindt van niet. Wij willen met een extra kolenbelasting de bouw van centrales ontmoedigen of anders een verplichte uitstootnorm voor energiecentrales vaststellen. Wat wil het kabinet? En wat vindt de premier? Wat vindt de premier eigenlijk van elektrische auto's? Gaat hij zich inzetten? Gaat hij naar Japan om daar te onderhandelen om ervoor te zorgen dat de 1500 banen bij NedCar kunnen worden behouden? Gaat hij zich inzetten voor windenergie op zee? Gaat hij zich inzetten voor een campagne voor een vleesloze dag?

De kilometerheffing is weer uitgesteld. Minister Eurlings heeft inmiddels een dagtaak aan het drinken van champagne, met dank aan de crisis- en asfaltwet. Hij is echter muis- en muisstil over de enige maatregel die echt helpt tegen files. Waar blijft dit wetsvoorstel? Of zou ik de premier mogen vragen: wanneer valt sint-juttemis dit jaar?

Dat het kabinet geen visie of richting heeft, geen politieke randvoorwaarden formuleert, wreekt zich ogenblikkelijk bij die ene keuze die het kabinet wel maakt of misschien maakt, namelijk de AOW. Daar gaat het gelijk fout. De AOW gaat niet alleen over bezuinigen. De AOW gaat over veranderende levenspatronen. Wij leven langer, studeren langer voor wij gaan werken, wisselen vaker van baan en onderbreken die voor zorgtaken. Ik zeg het nog maar eens, mevrouw Kant: vrouwen doen veel te weinig mee op de arbeidsmarkt. Dat zijn heel goede redenen om naar oude regelingen te kijken. We leven gelukkig niet meer in de jaren vijftig van de vorige eeuw. Aanpassing van de AOW is niet alleen een financiële aangelegenheid, het is een kwestie van solidariteit. Met ons AOW-voorstel moet de SER gemakkelijk tot overeenstemming kunnen komen. Na veertig jaar werken mag je met 63 met pensioen. Het levert op de lange termijn een houdbaarheidswinst op van 1,1% van het bruto binnenlands product. Dat is ruim 6 mld. in euro's.

De arbeidsmarkt en de sociale zekerheid doen ook niet waarvoor ze bedoeld zijn. De crisis bewijst dat. Wie worden er de dupe? Laagopgeleiden, allochtonen, 50-plussers en 25-minners, flexwerkers en kleine zelfstandigen die met een eigen bedrijfje proberen rond te komen. In onze tegenbegroting geven we kleine zelfstandigen een lastenverlichting van een half miljard. Door het milieu zwaarder te belasten kunnen wij de lasten aan de onderkant van de arbeidsmarkt verlichten. Dat levert kansen en werkgelegenheid op voor mensen die nu de crisis betalen.

Minister Rouvoet bezigt sinds heel kort stoere taal richting provincies en gemeenten. Laat hij nu zelf eens zorgen dat de capaciteit in de jeugdzorg omhoog gaat, zodat de wachtlijsten verdwijnen.

Het rommelt maar door en dat doet het al jaren lang. GroenLinks pleit al heel lang met heel brede Kamersteun voor een parlementair onderzoek. Wij weten dat er grote onvrede bij de Partij van de Arbeid bestaat. Mijn vraag is: mevrouw Hamer, kunnen wij op uw steun rekenen?

Ja, de crisis laat ons met een forse financiële schuld achter. Hervormingen en lastenverzwaringen moeten die wegwerken. De crisis geeft ons ook de kans om Nederland beter te maken en om de allang bestaande groene en sociale schuld weg te werken. In de oude

Halsema

economie werd er door taboebeleid vooral en eenzijdig gezorgd voor mensen die al een baan hebben, een huis bezitten, pensioen genieten, bonusregelingen incasseren en zo veel mogelijk in een auto willen rijden. GroenLinks staat andere politiek voor, nieuwe verdelingspolitiek. Onze waarden zijn: kansen voor outsiders op de arbeidsmarkt, meer geld voor mensen die hard werken met lage inkomens, het beste onderwijs voor ieders talent, huizen voor jongeren en een groene wereld voor onze kinderen. Wij willen politiek die zorgt voor eerlijk delen, voor evenwichtige, groene economische groei. Wij willen politiek die steun verleent aan het engagement en de gemeenschapszin van burgers, politiek die kansen biedt aan mensen en mensen als individuen benadert in plaats van enkel op basis van groepskenmerken. Mensen willen niet enkel gezien worden als allochtoon. Daar worden ze ook schandelijk mee tekortgedaan. Een allochtoon is ook een student, een moeder, een AOW'er, een Ajacied, een ondernemer. Teveel politici sluiten al die mensen in een wedstrijdige retorisch verplassen op in een groep. Er wordt geroepen dat "ze" vernederd mogen worden, het land uitgezet mogen worden of dat er met scherp op hun benen geschoten mag worden.

Natuurlijk, het is volkomen terecht dat er gedebatteerd wordt over de intolerantie van sommige conservatieve moslims ten aanzien van vrouwen, homoseksuelen en andersdenkenden. Het is ook uiterst noodzakelijk dat er debatten plaatsvinden over overlast en criminaliteit, veroorzaakt door Marokkaanse of Turkse Nederlanders. Maar nog belangrijker is dat wij spreken over onderwijs, selectie en toegang tot de arbeidsmarkt van al die jonge mensen die individuele ambities hebben. Daar ligt de sleutel voor succesvolle integratie en het voorkomen van ellende later. Daarin ligt ook de toekomst van een solidair land. Er is nieuwe politieke correctheid ontstaan waarbij mensen enkel nog op culturele en etnische groepskenmerken worden beoordeeld. Wij beschouwen als bij uitstek de taak van de premier om daar tegenwicht tegen te bieden, om minderheden actief en zichtbaar te verdedigen tegen vooroordelen en kwetsuur, om ruimte af te dwingen voor de individualiteit van mensen. Voorzitter, ik zie de premier niet.

De enige reden dat dit kabinet tot stand kon komen, is door zaken voor zich uit te schuiven. Dat zijn niet mijn woorden, dat zijn de woorden van de fractievoorzitter van de Partij van de Arbeid. Premier, ik spreek u daar deze keer veel persoonlijker op aan dan bij vorige beschouwingen. U bent niet alleen de premier van de Hedwigepolder. Als u al leiding en sturing geeft, is dat onzichtbaar. U maakt niet duidelijk waar u heen wilt en u gedraagt zich als een beheerder. Ik verwacht dat u morgen – en dat vind ik rijkelijk laat – leiding neemt, een heldere visie geeft, duidelijke normen stelt. Doet u dat niet, dan wordt het wellicht eens tijd om die Europese sollicitatiebrief af te schrijven.

□

De heer **Pechtold** (D66): Voorzitter ...

De heer **Wilders** (PVV): Voorzitter. Voordat de heer Pechtold begint, zou ik graag een ding recht willen zetten.

Wij bestrijden elkaar te vuur en te zwaard, maar het moet wel om de waarheid gaan. Ik heb even geïnformeerd over wat u zei over de stemmingen.

De heer **Pechtold** (D66): Maandag.

De heer **Wilders** (PVV): Ze waren er alle vier, al onze leden. Dat is ook gezien. Ik geloof dat sommigen ook zijn geregistreerd. Bij anderen was er iets met de machines. Maar ze waren er alle vier, en ik zou het op prijs stellen als u dit uit de wereld zou willen helpen, want dit moet niet blijven hangen.

De heer **Pechtold** (D66): Als u uw bronnen controleert bij de roll call, zoals dat zo mooi heet in Europa, waren er vier van u afwezig. Dat is wat ik van de week al heb aangegeven. Mocht ik weer fout zitten, zal ik net zo ruiterslijk zijn als u zojuist.

De heer **Wilders** (PVV): Ze waren alle vier aanwezig, mijnheer Pechtold, en ze hebben alle vier ook gestemd.

De heer **Pechtold** (D66): We zullen het nagaan en ik zal er net zo ruiterslijk op terugkomen. Maar dit was het minste van alles waar ik u zojuist op aanviel.

Voorzitter. Wat een afgang, wat een deceptie. Een zwaar bevochten embargoregeling, en om wat onder embargo te houden? Niets! Het enige beleid is de embargoregeling zelf. Een menukaart zonder gerechten, een spoorboek zonder bestemming. Uw zogenaamde doorkijkje over hoe het verder moet na 2010, met veel bravoure aangekondigd, is een gênante vertoning. De onmacht regeert. Keuzes worden ontweken. Telkens weer een nieuwe variant van uitstel: eerst de 100 dagen snuffelstage, toen de commissies van uit- en afstel en daarna uw crisis over het crisispakket. En nu weer de ambtenaren, de vierde macht als vluchtheuvel. Alles om maar niet te regeren.

U wilt een brede maatschappelijke discussie, een debat, en ik zeg u hier en nu: daar doe ik niet meer aan mee. Als u de vraag bij de bevolking wilt neerleggen, prima, maar dan maar bij verkiezingen. Dan hebben wij een verkiezingsdebat. Ik ben er klaar voor, want ik ben er klaar mee.

Deze beleidsloze begroting bevestigt de gespletenheid van deze coalitie en gaat voorbij aan de fundamentele vraag: hoe voorkomen wij dat onze maatschappij door stuur- en visieloosheid in tweeën uiteenvalt?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik wil even weten wat u daarmee bedoelt. Gaat u ook weglopen, of wat moet ik me voorstellen?

De heer **Pechtold** (D66): Waar?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Nou, hier.

De heer **Pechtold** (D66): Ik sta.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U zei: ik doe niet meer mee.

De heer **Pechtold** (D66): O, ik doe niet meer mee aan het maatschappelijk debat dat wij in het land gaan houden. Er komt kennelijk weer zo'n nieuwe 100 dagentour. Ik zei: daar doe ik niet meer aan mee.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Hebt u de vorige keer meegedaan dan?

De heer **Pechtold** (D66): Nou, getracht het te volgen.

Pechtold

Mevrouw **Hamer** (PvdA): O, u ging achter het kabinet aan!

De heer **Pechtold** (D66): Net zoals die Floris Wouterlood en al die anderen die voor 3 mln. naar de Utrechtse hallen werden gehaald. U weet wel, van de prospectus. Weet u nog, dat mooie kleurending?

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dat moet ergens in mijn geheugen zitten. Maar ik schrok even. Ik dacht dat u bedoelde dat u stopte met uw Kamerwerk de komende tijd, maar dat is niet zo?

De heer **Pechtold** (D66): Nee.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): O gelukkig!

De heer **Pechtold** (D66): Voorzitter. Ik zie nog steeds een Nederland, vitaler en internationaler dan ooit, tegenover een Nederland dat in angst leeft voor de onbekende ander, het abstracte Europa, de onzekere toekomst. Ouderen, gevangen in hun baan, tegenover jongeren zonder baan: 11% en stijgend. Autochtonen, somberend over hun buurt, tegenover nieuwkomers die zich keer op keer moeten bewijzen. Mannen, veroordeeld tot het kostwinnersmodel, tegenover vrouwen, aangemoedigd om thuis te blijven. Ik zie een kansrijk tegenover een kansarm Nederland. Ik verzet mij tegen dat angstbeeld, dat doemdenken, want als ik om mij heen kijk, zie ik wat wij gemeenschappelijk hebben. Ik hoor hetzelfde verhaal. We hebben als Nederlanders allen dezelfde wensen: een baan, een huis en opleiding, een gezonde leefomgeving en een betrouwbare overheid. Zo simpel is het. Dat kan ons binden.

Ik kijk om mij heen en vraag mij af: waar is die betrouwbare overheid? Waar zit die daadkrachtige regering? Het kabinet zit gevangen in de eigen coalitie en in de polder: zeven verloren jaren, tussen 2006, de laatste echte begroting, en dadelijk de begroting voor 2013, de eerste mogelijkheid om de bladzijde Balkenende-Bos om te slaan. Zeven verloren jaren, daar ligt u niet wakker van, want uitstel is u op het lijf geschreven. Uw motto behoeft bijstelling: stilstaan, vooruitschuiven, maar nog wel samen, tot over uw politieke graf heen. Dit kabinet heeft zijn eigen bescherm-heilige, Sint Juttemis.

Ik spreek de minister-president vandaag aan op zijn verantwoordelijkheid. Minister-president, ik heb zo langzamerhand drie problemen met u. U agendeert thema's zonder deze uit te voeren. Ik noem de Kennis-agenda. U bent toch voorzitter van het Innovatie-platform? Een ander voorbeeld is het klimaat. Dat was toch uw missie, na Al Gore? Ik noem zelfs de normen en waarden. Het noemen is leuk, maar wat doen we eraan? Mijn tweede probleem is dat u verantwoordelijkheden oppakt zonder deze aan te kunnen. Ik noem de oorlog in Irak, de Westerschelde en de crisiswet. Mijn derde probleem is dat u een ministeriële en collegiale verantwoordelijkheid hebt zonder die in te vullen. Ik noem het Koningshuis, van Mozambique tot Guernsey. Ik noem ministers, van Verdonk tot Vogelaaar. Ik noem ambtenaren, de Catshuisbrand. Als het erop aankomt, bestempelt u een ander als onzorgvuldig, onjuist en onvolledig maar de enige vraag die na dat debat blijft hangen is: welk oordeel past uzelf?

Ik pak er vier thema's uit: kennis, klimaat, arbeidsmarkt en crisiswet. Ik zie u duiken bij de Kennisinvesterings-agenda. Vroeger was dit een doel en nu – ik lees het in de antwoorden – een "inspiratiebron". Ik noem de Lissabonagenda die op de schroothoop ligt. Er wordt vastgehouden aan de zes-mintraditie en we zakken af tot de OESO-norm. Dat betekent dat onze leerlingen op het gebied van rekenen in dezelfde categorie vallen als Slovenië. Achteruitgang verkopen als ambitie, dat is de lamlendigheid van het kabinet. Als camouflage voor het gebrek aan visie komt er na tweeënhalve jaar een commissie voor het hoger onderwijs uit de hoed.

Ik zie u ploeteren met de AOW, ik zie u lijdzaam toekijken hoe vakbonden en werkgevers de verhoging naar 67 jaar met vaste hand naar de afgrond duwen. Ik zie u zweten met natuur- en klimaatbeleid. Uw doelen verdampen. U verschuilt zich achter de energiebedrijven en u roept op tot meer productie van duurzame energie. Uw oproep blijft echter een zwakgebod. Hier bent u als overheid aan zet. Als het bedrijfsleven zijn verantwoordelijkheid niet neemt, moet u als overheid ingrijpen.

Ik zie u spartelen met de crisiswet, uw zogenaamde pièce de résistance, een wet die onze rechtsbescherming overboord gooit, een wet waarvan het economische effect overigens omstreden is. Een wet die, last but not least, onvoldoende werk oplevert. Kortom, het is een wet die zijn doel voorbijschiet. Paars deed het zo slecht nog niet, met die deltaxwet, vindt u niet? Ik zie dat u het niet aankunt en dat geldt ook voor degenen die naast u zitten en toekijken.

We willen tolerant zijn, maar in plaats van spanningen te verminderen of conflicten op te lossen, rakelt de politiek tegenstellingen op, versterkt ze en drijft ons verder uit elkaar. Al jaren gebeurt dit als het gaat om nieuwkomers, maar dadelijk zal het ook gebeuren tussen de generaties. We weten dat onze strijd tegen het internationaal terrorisme zowel een bewapende strijd is als een strijd om ideeën. Toch beperken wij Afghanistan tot een discussie die slechts draait om weggaan of blijven. Toch drijft onze buitenlandpolitiek tussen het opgestoken vingertje en de uitgestoken hand met geld. We merken dat onze democratie verouderd, achterhaald en beschadigd is. We merken dat onze structuur niet meer is toegerust voor deze tijd en dat onze cultuur een gebrek aan private moraal hindert. In Noord-Holland werden miljoenen verkwanseld, maar men bleef gewoon zitten. Hier, in het hart van onze democratie, worden parlementaire mores en elementair staatsrecht achteloos terzijde geschoven en weigert de premier verantwoordelijkheid af te leggen over de inval in Irak. Hoe lang houden we nog vast aan een politiek stelsel uit 1848?

Ik zie ook een lichtpuntje. De minister van Economische Zaken bestuurt op afstand, trotseert het coalitie-akkoord over de winkeltijden en geeft ook op zondag de economie de ruimte. Chapeau! De wijsheid komt uit het oosten, het Verre Oosten ditmaal.

Ik gebruik ferme woorden. Ik weet ook dat er geen gemakkelijke antwoorden zijn. Nuance is geboden om de complexiteit van onze uitdagingen recht te doen. Al erken ik het risico dat een gebalanceerde boodschap wordt overschreeuwd, ik ben ervan overtuigd dat waar we overdrijven, demoniseren of aandikken, we uiteindelijk zullen verliezen en dat als we het politiek debat simplificeren, we de beste oplossingen laten liggen. Wat nu nodig is, is een optimistische visie, een vernieuwings-agenda met als uitgangspunt gelijke kansen voor insiders

Pechtold

en outsiders, voor alleenstaanden en koppels, voor jong en oud, voor man en vrouw en voor huidige en toekomstige generaties, en vanuit een duidelijk perspectief, namelijk keuzes.

Ik kies voor één Nederland. Daarvoor definieer niet op de millimeter wat Nederlands is en wat niet. Ik stel onze gezamenlijke toekomst centraal en niet onze diverse afkomst. Niet voor niets komt in Nederland het beste van de wereld samen: de ambitie van New York, de handelsgeest van Rotterdam, maar ook de levendigheid van Istanboel en de nuchterheid, nou vooruit, van Zeeland.

In deze verscheidenheid zijn we elkaars gelijken en daarom ook gelijke behandeling. Overlast en geweld in trams, in scholen en in straten wordt niet geaccepteerd als cultuurverschil, maar aangepakt door politie en justitie, zonder onderscheid. Bovendien kent deze bruisende smeltkroes één duidelijke grens: wij zullen niet toestaan dat onze vrijheden in het gedrang komen.

Mijn samenleving kiest voor vernieuwing, voor een AOW die mensen aan het werk houdt, omdat ze straks weer hard nodig zijn. In 2040 komt Nederland 700.000 mensen tekort op de arbeidsmarkt. We koppelen een later pensioen echter aan een leven lang leren – dat werkt – met aantrekkelijke deelopleidingen, de instelling van een wettelijk collegegeld en een universeel recht op studiefinanciering, ongeacht leeftijd, want juist mensen met zware beroepen zullen hier rond hun veertigste gebruik van willen maken. Vernieuwing betekent ook: van baanzekerheid naar werkzekerheid. Daarbij hoort ook een modern ontslagrecht dat ouderen bevrijdt uit hun gouden kooien en jongeren perspectief biedt. Om te voorkomen dat mensen buiten de boot vallen, kiezen we ook een kortere maar hogere uitkering bij werkloosheid die mensen van baan naar baan helpt. Kortom, van verzorgingsstaat naar participatiestaat.

Tegen het kabinet zeg ik: u hoort wel dat dit heel wat anders is dan dat boekhouden van u.

De **voorzitter**: Ik was even afgeleid. Mevrouw Halsema wil interrumpen.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Alleen als de heer Pechtold klaar is met zijn toekomstvisie.

De heer **Pechtold** (D66): Nee, dat gaat nog even door.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik stel een vraag over de arbeidsmarkt waarover u spreekt. Er zijn een heleboel voorstellen die me aanspreken en die ik ook in mijn termijn heb genoemd. Ik weet alleen niet of we het op het punt van de uitwerking helemaal met elkaar eens zijn. U zegt: ouderen bevrijden uit hun kooi?

De heer **Pechtold** (D66): Ja, uit een gouden kooi. We hebben een arbeidsmarktbeleid dat een verworvenheid is van de vorige eeuw, maar dat ook past bij de vorige keer als je kijkt naar de arbeidsmarkt van toen, waar mensen 40 jaar bij eenzelfde werkgever zaten en man en vrouw niet samen verdienden. Dat moet je moderniseren. Daar hoort voor mij bij arbeidsparticipatie, langer doorwerken, AOW-leeftijd verhogen, ontslagrecht, kijken naar de collectiviteit van cao's, de WW-duur en -hoogte en ga zo maar door.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Weet u hoe het gesteld is op de arbeidsmarkt met veel mensen van 55 jaar?

De heer **Pechtold** (D66): Ja.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Noemt u dat een gouden kooi? Als zij ontslagen worden, komen ze bijna niet meer aan de bak.

De heer **Pechtold** (D66): Het gaat mij om de gouden kooi van insiders en outsiders. Jongeren, die nu aan de kant staan, die vaak als eerste ontslagen worden en ouderen, die door het ontslagrecht worden vastgehouden in banen die soms niet meer bestaan, bijvoorbeeld door de deeltijd-WW. Ik denk dat die een soort nieuwe VUT dreigt te worden, wat verborgen werkloosheid met zich mee kan brengen. Daar moeten wij in een totaal aan arbeidsmarktdenken over durven praten. Ik heb het prachtige rapport van de commissie-Bakker, waarin dat wordt beschreven, daarom bovenop gelegd. Het beschrijft ook het tekort van 700.000 banen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Het beschrijft ook een wereld in de toekomst, maar wij leven nu. Wij weten nu dat de positie van ouderen op de arbeidsmarkt buitengewoon kwetsbaar is. Uw beeld dat de jongeren er het eerst uitgaan, is soms waar, maar lang niet altijd. U wilt in deze onzekere tijden mensen rechten, die al beperkt zijn, want er is al veel versoepeld, verder ontnemen. Zo moet ik u verstaan?

De heer **Pechtold** (D66): U kijkt niet goed naar de cijfers.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik kijk heel goed naar de cijfers, maar ik luister ook heel goed naar de verhalen van mensen.

De heer **Pechtold** (D66): Want het is natuurlijk niet zo. De gemiddelde werkloosheid in Nederland, ouderen en jongeren door elkaar, is 5%, maar u weet ook dat die van jongeren op dit moment 11,3% is. Het zijn dus de jongeren die op dit moment in de problemen zitten. Zij worden ook als eerste ontslagen. Uw argument is om te praten over een brede visie op de arbeidsmarkt. Het gekke is dat ik twee, drie jaar geleden van u hoorde: nu is het niet nodig, want het gaat goed met de economie. Nu hoor ik van u: het is niet nodig, want het gaat slecht met de economie. Daarmee probeer ik nu juist dat moment bij u te vinden wanneer u zegt: dit is het moment. Maar kennelijk heb ik dat net even gemist.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ja, en u heeft ook gemist dat het op de arbeidsmarkt op het ogenblik anders gaat. De gegevens die u noemt over jongeren, kloppen. Dat percentage is hoger. Wij weten ook dat gelukkig door alles wat er nu gedaan wordt ter bestrijding van de jeugdwerkloosheid, jongeren nog steeds sneller aan de bak komen dan een oudere die er eenmaal uit is. Ik maak bezwaar tegen uw beeld van de gouden kooi van ouderen op de arbeidsmarkt.

De heer **Pechtold** (D66): Ik heb het niet over de arbeidsmarkt, maar over de arbeid. Ik heb het over een loonmodel – dat is aan de ene kant te prijzen, maar aan de andere kant een belemmering – dat in Nederland nog steeds een rechte lijn omhoog kent, waardoor de jongere

Pechtold

veel goedkoper is dan de oudere. In het totale denken over arbeidsmarktvisie moet je erover durven te praten of, als wij naar de 67 jaar gaan, de oudere werknemer, met al zijn extra rechten aan vrije dagen en noem maar op, vervolgens nog zo veel meer moet blijven verdienen. Dat is een visie op een toekomst die ik hier neerleg. Het stelt mij teleur dat u alleen kijkt naar de zeer korte-termijnbelangen. U bent voor de volgende generatie een groot probleem aan het maken, nu al.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): U legt mij nu allerlei dingen in de mond, wat ik zou vinden, maar u zegt dat de ouderen op de arbeidsmarkt in een gouden kooi zitten. Daar had u een jaar geleden misschien gelijk in, maar er is een crisis aan de gang, waardoor veel ouderen dreigen, er als eerste uit te gaan, terwijl zij dat helemaal nog niet willen. Ik vraag u om afstand te nemen van het beeld van een gouden kooi. Dat is het enige wat ik u vraag.

De heer **Pechtold** (D66): Ik heb die beeldspraak bewust gekozen. De jongeren die buiten blijven, de outsiders, de insiders, de bescherming die daardoor als een gouden kooi kan dienen. Dat is wat ik neerzet. U moet daar niet letterlijk het woord "goud" in zien, ik weet niet waar u op aansloeg. Ik heb het over het beschermingsmodel. Ik noem ook het ambtenarenrecht. In het verkiezingsprogramma van het CDA laat men dat helemaal varen. Dat zijn beschermingsmodellen. U zegt dat de ouderen er als eerste uitgaan. Nee, de jongeren gaan er vaak als eerste uit.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik sla erop aan dat u altijd generaties tegen elkaar opzet. Ik wil een arbeidsmarkt waarop oud en jong mee kunnen doen, waar rechten zijn en waar flexibiliteit is. Daar zijn wij naar op zoek.

De heer **Pechtold** (D66): Voorzitter. Dit laatste kunt u niet waarmaken. Het tegenover elkaar zetten van generaties is wat het door u gesteunde kabinet aan het doen is. In het gehele interview bent u alleen maar trots op wat u niet doet, niet doet en niet doet; u lijkt de SP wel. U zorgt ervoor dat er dadelijk niet alleen een staatsschuld, maar ook een klimaatprobleem en andere naar volgende generaties worden doorgeschoven. Daar komt nog bij dat u het onderwijs op dit moment in de steek laat en dat is pas een probleem voor de volgende generatie.

Mevrouw **Kant** (SP): Misschien wilt u ons even buiten deze ruzie laten, als u het goed vindt.

De heer **Pechtold** (D66): Ik vond het wel gezellig.

Mevrouw **Kant** (SP): Maar misschien mag ik u gelijk een vraag stellen. Ik heb uw tegenbegroting gelezen en ik kan mij nog een debatje bij Pauw & Witteman maandag herinneren, toen wij het hadden over de hypotheek-renteaftrek. U bent daar voor. U dacht mij toen links in te halen, maar ik zie daar in uw tegenbegroting niets van terug.

De heer **Pechtold** (D66): Dat kun je niet voor 2010 inboeken. Ik heb dat bij het Centraal Planbureau aangemeld. De hypotheekrenteaftrek staat voor de langere termijn. Ook de gratis schoolboeken kunnen niet per 2010 worden teruggedraaid, maar pas per 2011. Bij mij werd die maatregel althans geweigerd als bezuini-

ging voor 2010. Zo is ook de hypotheekrenteaftrek er een die er bij mij wel instaat, alleen voor de langere termijn.

Mevrouw **Kant** (SP): Nee hoor, het kan prima. Aftoppen van hypotheekrente boven het 1 mln. om te beginnen. Het is precies wat ik bij Pauw & Witteman zei en waarvan u zei: ooooo, dat vind ik veel te weinig! Dat vind ik ook.

De heer **Pechtold** (D66): Mevrouw Kant, luisteren ... Het gaat erom of het CPB de maatregel goedkeurt als bezuiniging voor een tegenbegroting. Daarom staat hij er bij ons bij de langetermijndoorkeringen bij, maar voor de korte termijn, voor volgend jaar, kun je er niets mee. Er moeten nog wetten komen.

Mevrouw **Kant** (SP): Mijnheer Pechtold, luisteren ...

De heer **Pechtold** (D66): Ja?

Mevrouw **Kant** (SP): En lezen ... In onze tegenbegroting staat wel dat we beginnen met het afbouwen van de hypotheekrenteaftrek boven 1 mln. Het kan dus wel.

De heer **Pechtold** (D66): Dan heb ik straks nog meer geld! Ik had namelijk boven 0,5 mln. Ik heb u alweer links ingehaald!

Mevrouw **Kant** (SP): Dat wilt u dus ook.

De heer **Pechtold** (D66): Het staat zelfs in mijn verkiezingsprogramma!

De **voorzitter**: Dames en heren ...

Mevrouw **Kant** (SP): Waarom beticht u dan een andere partij van niksdoen? Ik vind het een beetje flauw om dat even in een bijzin te zeggen. We zijn het over sommige dingen eens en over sommige dingen oneens.

De heer **Pechtold** (D66): Het was niet over niksdoen. Het is ergens tegen zijn en dat was weer met de petjes en de hoedjes en de kaartjes met "Nee 67". Dat is in de stijl van het actievoeren.

Mevrouw **Kant** (SP): O, nu u het toelicht, mag u het van mij zo vaak zeggen als u wilt!

De **voorzitter**: Nee mevrouw Kant, ik geef het woord aan de heer Slob.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Ik hoorde de heer Pechtold iets zeggen over het onderwijs. Als hij echter de stukken en de cijfers kent, weet hij dat in deze periode 2 mld. meer in onderwijs wordt geïnvesteerd. Dat is vele malen meer dan D66 ooit in vorige kabinetten is gelukt.

De heer **Pechtold** (D66): Onzin.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Ik heb echter een vraag uit zijn interessante ... ik noem het ook maar prospectus. Ik mis de plaatjes, maar voor de rest lijkt het een beetje op wat we al eens eerder hebben gehad.

De heer **Pechtold** (D66): Dat is het nu net met een prospectus. Daar zitten plaatjes in.

De heer **Slob** (ChristenUnie)

© M. Sablerolle – Gouda

De heer **Slob** (ChristenUnie): U wilt een behoorlijk bedrag binnenhalen op de individualisering van de zorgtoeslag.

De heer **Pechtold** (D66): Ja.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Betekent dit dat meerpersoonshuishoudens voortaan worden gezien als twee eenverdieners, als twee eenpersoonsinkomens?

De heer **Pechtold** (D66): Als twee keer één, ja. Wij komen op voor de alleenstaanden, bijvoorbeeld bij de zorgtoeslag. Daarmee is het overigens gierend uit de hand aan het lopen, want 70% van Nederland maakt er op dit moment gebruik van. Het is absurd dat iemand die alleen is niet de helft krijgt van het bedrag dat mensen krijgen die met zijn tweeën zijn, maar minder. Dat willen we gelijktrekken en dat levert een behoorlijke besparing op.

De heer **Slob** (ChristenUnie): U zegt dus dat u een meerpersoonshuishouding voortaan behandelt als waren er twee eenpersoonsinkomens.

De heer **Pechtold** (D66): Ja.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Zo gaat u het doen.

De heer **Pechtold** (D66): Ja.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Dat is goed nieuws voor de hoge inkomens. Als mensen in een meerpersoonshuishouden bijvoorbeeld allebei twee keer € 25.000 hebben, krijgen ze nu geen zorgtoeslag. Als je een eenpersoonsinkomen van € 25.000 hebt, krijg je wél een zorgtoeslag. Dat betekent dus voortaan voor de hogere inkomens dat ze – ik heb eens even zitten rekenen – een bedrag van zo'n € 800 à € 900 zouden krijgen dat ze nu niet krijgen. Voor hen is dat goed nieuws, maar het betekent dat u uw bezuiniging niet haalt en u dus misschien nog even moet kijken naar de cijfertjes.

De heer **Pechtold** (D66): Nee, ik haal mijn bezuiniging wel. Het CPB zegt het: bij elkaar 1,2 mld. voor de

zorgtoeslag samenwonenden. Als u daar nog een correctie op wilt voor de hoge inkomens, kunt u die krijgen. Het gaat mij erom dat we terugdringen dat 70% van Nederland op dit moment een zorgtoeslag krijgt en dat daar nog een oneerlijk model inzit waardoor de alleenstaanden minder krijgen dan de samenwonenden. Dat is die gezinspolitiek van u.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Nee, toch even scherp.

De heer **Pechtold** (D66): Ja, ik ben scherp.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Er wordt nu gekeken naar het huishoudinkomen.

De heer **Pechtold** (D66): Ja.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Als dat huishoudinkomen hoog is – als je met zijn tweeën verdient, kan het aardig oplopen – krijg je gewoon geen zorgtoeslag. Eén persoon met één inkomen van bijvoorbeeld € 25.000 krijgt wel een zorgtoeslag. Heeft hij nog een partner die ook dat bedrag verdient, dan krijgen ze allebei niets. Als deze twee mensen straks als individu worden gezien, krijgen ze dus elk een bedrag waar ze in gezamenlijkheid in de huidige regeling geen recht op hebben. Als dat uw bedoeling is, kan dat ...

De heer **Pechtold** (D66): Nee, dat is natuurlijk niet de bedoeling.

De heer **Slob** (ChristenUnie): U zegt dat net. Maar dan komt u nooit aan uw bedrag.

De heer **Pechtold** (D66): Nee, ik zeg dat ik de regeling zo maak, dat de zorgtoeslag niet voor echtparen meer is dan voor alleenstaanden. Daarom kan ik er ook volgens het CPB op bezuinigen.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Dat betekent dat de toelichting die u hier nu geeft kant nog wal raakt, maar als het uw bedoeling is om dit te gaan aanpakken, is de kans heel groot dat gezinnen met een minimuminkomen of een modaal inkomen kei- en keihard in de portemonnee geraakt zullen worden. Dat kan hoor, maar dan moet u daar wel helder over zijn.

De heer **Pechtold** (D66): Ik ben heel helder over het feit dat ik duidelijke keuzes maak. Nogmaals, ik vind 70% van Nederland met een zorgtoeslag niet meer normaal en ik geef aan waarom ik dat wil aanpakken.

Mevrouw Halsema had het over de stip aan de horizon. Daar ga ik op verder. Ik sprak over integratie en over werk en nu kan ook de omslag worden gemaakt op de huizenmarkt. Als het aan ons ligt kan de twintiger van vandaag over een jaar of tien een driekamerappartement kopen en betalen, omdat wij ons uitgewoonde systeem van verstarring, scheefhuur, belasting en subsidies hebben vernieuwd. Geen taboes over de beleidsmiddelen, maar tastbare doelen. De samenleving waar ik voor sta, is ambitieus en behoort tot de top vijf van de kenniseconomieën ter wereld. Wij kennen daarbij dan geen voortijdige schooluitval, wij hebben gemotiveerde en gekwalificeerde leerkrachten voor elke klas en onze universiteiten zijn van wereldklasse. In onze tegenbegroting maken wij die echte keuzes. Wij trekken 1 mld.

Pechtold

extra uit voor het onderwijs en onderzoek, want dat is een van de best renderende investeringen die deze maatschappij kan doen. Die samenleving vertrouwt op de eigen kracht van mensen. Dat is het recept voor een goed werkende collectieve sector. Reken scholen af op de kwaliteit van de scholieren die ze afleveren, niet op het aantal schooluren. Reken ziekenhuizen af op de kwaliteit en toegankelijkheid van de zorg, niet op de ingevulde formulieren. Reken politiekorpsen af op opgeloste misdaden, niet op het uitschrijven van bonnen. Regels moeten namelijk sturen en niet verstikken.

De heer **Rutte** (VVD): De heer Pechtold heeft het over zijn ambities voor Nederland. Als ik naar zijn tegenbegroting kijk, zie ik dat bijna alle onderwijsintensivering naar bijzaken gaan. Het zijn wel belangrijke zaken, maar zij raken niet het hart van het onderwijsproces: conciërges, lerarsalarissen en de ov-jaarkaart.

De heer **Pechtold** (D66): En het onderzoek.

De heer **Rutte** (VVD): Ik praat over het onderwijs. U bezuinigt op de aanleg van wegen. U heft in totaal 1,7 mld. op de land- en tuinbouw. Bovendien leidt uw tegenbegroting tot een lastenverzwaring voor het bedrijfsleven van 300 mln. Dat is toch geen fraai plaatje voor een partij die zegt te willen intensiveren en te willen investeren in de kracht van Nederland.

De heer **Pechtold** (D66): Alle voordelen op het gebied van de land- en tuinbouw heeft collega Van der Ham nog eens voor mij op een rijtje gezet. Het CDA heeft dat jaren beschermd. U hoort daar overigens ook steeds meer bij.

De heer **Rutte** (VVD): U helpt de sector op deze manier natuurlijk om zeep.

De heer **Pechtold** (D66): U bent ook steeds meer bezig om die bedrijfstakken met alle mogelijke overheids-subsidies te bevoordelen. Jawel, mijnheer Rutte. Wij hadden net een debatje over de keuzes. Dat miljard voor het onderwijs van mij staat er gelijk dit jaar. Dat miljard van u zien wij ergens ver aan de horizon tegen de tijd dat wij die 40 mld. echt moeten hebben omgebogen. Ik wil wel eens zien waarmee het onderwijs beter af is. U noemt de salarissen, de uitval en het onderzoek "bijzaken". Op dat laatste bezuinigt het kabinet zelfs nog.

De heer **Rutte** (VVD): Het CPB zegt dat de opsomming die ik net gaf, uiteindelijk leidt tot een lastenverzwaring van 300 mln. voor het bedrijfsleven. U kunt een heel mooi verhaal houden en zeggen dat het om de kracht van Nederland en om de toekomst gaat, maar de feiten en de cijfers laten een heel ander beeld zien. Uw intensiveringen voor het onderwijs gaan naar andere zaken dan waar ze werkelijk naartoe zouden moeten gaan. Met 1,7 mld. besparen op de land- en tuinbouw helpt u de hele sector om zeep. Dat is slecht voor het bedrijfsleven, zeker in een tijd waarin Nederland het al zo zwaar heeft.

De heer **Pechtold** (D66): Mijnheer Rutte zou moeten zien dat het totaalplaatje van belastingverlaging en -verhoging van D66 in totaal 1,2 mld. lastenverlaging laat zien.

De heer **Rutte** (VVD): Op pagina vier van het CPB-document staat dat er voor de bedrijven sprake is van een lastenverzwaring van 300 mln.

De heer **Pechtold** (D66): Vooral vanwege de vergoedingsmaatregelen. Daar was u altijd tegen, maar u was groenrechts, toch?

De heer **Rutte** (VVD): U doet nu een beetje alsof ... Ik maak hier bezwaar tegen. U houdt een prachtig verhaal over de toekomst. Dat plaatje van die fietsende Pechtold erbij: schitterend. U bent echt bezig die dijk te bewaken. Dan moet u ook boter bij de vis geven. U kunt geen lastenverzwaring van 300 mln. doorvoeren en in het onderwijs de verkeerde intensiveringen doen.

De heer **Pechtold** (D66): Ik loop niet weg voor lastenverzwaring waar dat hoort. De land- en tuinbouw is een prima voorbeeld. Ik geef aan dat het totaalplaatje van lastenverzwaring en -verlichting bij mij positief op 1,2 mld. uitkomt. U zegt dat het verhogen van de lerarsalarissen, 100 mln. voor het vmbo en 200 mln. voor onderzoek peanuts is, maar dat is de kenniseconomie, mijnheer Rutte. Dat is de toekomst, niet de land- en tuinbouw.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Het belangrijkste is de kwaliteit van het onderwijs, maar dat terzijde.

De heer **Pechtold** (D66): Ik hoor wat gerommel van de minister van LNV. Zij zit zo dichtbij.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Volgens mij gaat ze niet slaan. Ik wil het over iets anders hebben. Uw belangrijkste bezuiniging raakt de sociale zekerheid. Die raakt de mensen die nu in de WAO zitten, die de armoedebestrijding nodig hebben, die in de bijstand zitten en de loonkostensubsidie. Het zijn allemaal punten die optellen tot 3,5 mld. Dat betekent dat u net als mijnheer Rutte kiest voor minder sociale zekerheid in een tijd dat mensen die het hardste nodig hebben.

De heer **Pechtold** (D66): U noemt wat algemene begrippen, maar onder zorg zat die zorgtoeslag. Dat heeft niets te maken met de kwaliteit van zorg, maar bijvoorbeeld wel met het beperken van het basispakket. Als je nu in het ziekenhuis ...

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik vroeg niet naar de zorg.

De heer **Pechtold** (D66): Ik geef u een voorbeeld.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Gaat u nou eens op mijn punt in.

De heer **Pechtold** (D66): Noemt u dan eens iets. U gaf wat algemene termen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik heb mijn bril niet bij me en het zijn heel kleine lettertjes.

De heer **Pechtold** (D66): Die zat vorig jaar ook nog in het pakket.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Er staat hier: schrappen WAO, de WIA-brugbanenvelop, armoedebestrijding,

Pechtold

loonkostensubsidie, participatieplaatsen, bijstand ...
Allemaal dat soort dingen tot 3,5 mld.

De heer **Pechtold** (D66): Ja, dat kent u, die WIA-brugbanen. Die re-integratiesubsidies staan al jaren ...

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Nee, de WAO staat er ook bij. Er zijn mensen die in de WAO zitten en niet meer kunnen werken. Mensen die in armoede zitten, kunnen ook vaak niet meer werken.

De heer **Pechtold** (D66): Toen u hier met mijnheer Bos riep dat u die hele hervorming van de WAO niet zou meemaken, zeiden wij: die herkeuringen zijn belangrijk om diegenen die kunnen werken, ook te laten werken maar uiteindelijk ook een hogere uitkering te laten krijgen. Dat zou u allemaal terugdraaien, dat waren allemaal hervormingen van Balkenende II. Dat hebt u allemaal niet gedaan. Wij bezuinigen niet alles op die re-integratietrajecten, maar er zit een hoop inefficiëntie in. U noemde terecht die gesubsidieerde banen. Daar kwam u zojuist ook weer mee. U hebt het over werk, maar ik heb het over écht werk. Met al die PvdA-wethouders bent u trots op die gesubsidieerde arbeid, maar mij gaat het om het creëren van echt, blijvend werk.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Die discussie hebben wij al eens gehad. Voor mensen is werk: gewoon ergens zijn en je werk doen. Hoe het heet en waar het door betaald wordt, dat is voor die mensen echt vers twee. Zij willen iets verdienen en zij willen nuttig zijn. Maar dit is mijn punt helemaal niet. Die reparatie zat in die envelop en die haalt u nu weg. Waarom moet voor de mensen die armoedebestrijding nodig hebben, waarvoor wij geknokt hebben in het crisispakket, die armoedebestrijding er nu uit?

De heer **Pechtold** (D66): Ik geef aan dat ik heldere keuzes maak. Ik loop daar niet voor weg.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Dus u laat de mensen met het minste stikken.

De heer **Pechtold** (D66): Nee, ik kies er juist voor dat mensen aan echt werk komen. Ik kies ervoor dat mensen in de onderste belastingschijven verlaging krijgen. U wilt verhogen, maar ik wil belastingverlaging in de onderste schijven. Dat is hartstikke belangrijk, ook voor de categorieën die u noemt.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Mijnheer Pechtold, u bent voor de hoge inkomens, voor de mensen die het leuk kunnen hebben in het leven. De mensen die het moeilijk hebben, laat u zitten. Ik heb het u al eens eerder gevraagd, maar u bent een rechtse man.

De heer **Pechtold** (D66): Zegt u dit nu serieus? Ik probeer de hypotheekrenteaftrek boven de € 500.000 stop te zetten, terwijl u het kabinet niet eens zover krijgt. Dat zou u morgen moeten doen. Ik durf dat te zeggen. Ik durf te zeggen: doorwerken tot 67 jaar. Dat zijn dingen waar ook de hoge inkomens, zeker bij de hypotheekrenteaftrek, last van hebben.

De heer **Van Geel** (CDA): Mij bekruipt een bijzonder

gevoel nu ik de begroting zie en de voorstellen van de heer Pechtold en de discussie hoor. Het voorstel van het kabinet, dat wij omarmen, om belangrijke en moeilijke keuzes integraal in samenhang te bekijken, ook op de effecten, is nog niet zo'n slecht voorstel. Ik zal twee voorbeelden noemen. U wilt de uitgaven aan landbouw beperken. Dan denk ik: ja maar landbouw is een van de meest productieve sectoren in onze economie. Bovendien hebben wij een landbouwkennis die uniek in de wereld is en die een bijdrage levert aan het beperken van de voedselcrisis. Wat is nu de gedachte achter het beperken van die uitgaven? Dan kijk ik naar uw voorstellen voor de zorgsector en voor gezinnen met kinderen. U hebt ongekend veel bezuinigingen op die terreinen. U beperkt de toeslag, enz. Wat is daar het verhaal achter? U maakt wel keuzes, maar volgens mij weet u niet wat de gevolgen van die keuzes zijn. Daarom is het maar goed dat wij het proces van de komende maanden opzetten. Keuzes maken is stoer, maar keuzes maken zonder de effecten in samenhang te doordenken, is buitengewoon slecht.

De heer **Pechtold** (D66): Bezuinigingen die wij al jaren in onze tegenbegroting zetten vallen nu de heer Van Geel op. Die zorg heb ik zojuist met mevrouw Hamer besproken, maar nu het punt van de landbouw. Kijk, u wilt de boer subsidiëren. Ik zou graag de kennis subsidiëren. Dat betekent dat je het geld niet weghaalt bij kennis, maar dat je Wageningen Universiteit – ik kan er uit ervaring over meepraten – de ruimte geeft. Dat is die 200 mln. Ik haal dus graag geld weg bij die over-subsidie voor de individuele ondernemers, waarvan ik zeg: in een groter wordend Europa moeten wij überhaupt eens over al die landbouwsubsidies praten. Ik stop het echter liever in de kennis, die bijvoorbeeld voor een Afrikaans land inderdaad van veel groter belang is, dan hier een beetje concurrentie overeind te houden die op wereldschaal sowieso niet vol te houden is.

De heer **Van Geel** (CDA): De discussie over het Europees landbouwbeleid komt nog wel.

De heer **Pechtold** (D66): Ja, die komt ook nog wel.

De heer **Van Geel** (CDA): Ja, die komt ook nog wel, na 2013. Ik constateer nu dat budgetten die wij inzetten voor landbouw, naast kennis en innovatie, in hoge mate betrekking hebben op het duurzaam maken van een heel belangrijke, productieve landbouw, met onze moderne, warme producerende kassen. U ontnemt elk draagvlak en elke mogelijkheid voor een groot aantal innovaties op het gebied van landbouw. U weet toch dat kennis en innovatie bij een universiteit moet worden omgezet in de praktijk? Die moeten gewoon toegepast worden door alle tuinders en landbouwers die een duurzamer land- en tuinbouw in ons land mogelijk maken.

U praat snel over de zorg heen, maar dat punt is natuurlijk wel wezenlijk. U weet niet wat u daar aanricht. U hebt geen samenhangend beeld van wat het voor een gezin met kinderen betekent. Dat willen wij wel weten. Als er zulke keuzen worden gemaakt, met miljarden ombuigingen in de zorg in één jaar tijd, dan wil ik weten wat dat betekent. Dat weten wij niet. Daarom is het voorstel van het kabinet om het zo te doen en die fundamentele keuzes te maken. Zij moeten goed

Pechtold

doordacht worden. In samenhang is het nog niet zo slecht, mijnheer Pechtold.

De heer **Pechtold** (D66): Het is een leuk verhaal om het af- en uitstel te onderbouwen. Maar ik ga nog even in op het laatste punt. Zojuist vroeg ik u, na drie jaar dezelfde vraag te hebben gesteld, naar de effecten voor de alleenstaanden en u zegt: het interesseert mij niet. Het enige waarin u kennelijk geïnteresseerd bent, is die gezinspolitiek van u.

De **voorzitter**: Dank u wel. Ik geef het woord aan mevrouw Halsema.

De heer **Pechtold** (D66): Ik was nog niet klaar met mijn visie.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Dat geloof ik graag, maar ik moet zeggen dat ik nu toch wel geïntrigeerd begin te raken, nu u een coming-out hebt als VVD-light. U bezuinigt namelijk 5 mld. Dat komt vooral terecht bij de onderkant van de arbeidsmarkt. Eigenlijk haalt u er nog wat vanaf bij de mensen die in de komende jaren het kwetsbaarste zijn voor werkloosheid, of op de laagste inkomens zitten. U trekt 3,5 mld. uit de economie. Ik kan geen werkgelegenheidsmaatregel vinden. Als ik dit bij elkaar optel, dan zie ik dat de maatschappelijke en sociale tegenstellingen in de komende paar jaar veel groter worden, terwijl de werkloosheid, als wij uw zin doen als VVD-light, groter wordt.

De heer **Pechtold** (D66): Mevrouw Halsema, kunt u zich 2006 nog herinneren, en de doorrekening van het CPB? D66 scoorde met deze zelfde plannen toen al het beste op het punt van de werkgelegenheid, en van de instandhouding van de economie. U kwam daar twee, drie stappen achter. Dat is één. Op diezelfde filosofie gaan we door. Wij zijn vandaag, mevrouw Halsema, niet alleen aan het begroten voor 2010, wij zijn ook aan het hervormen voor de toekomst. Ik ben bezig met een plaatje waar je de komende tien jaar arbeidsmarkt en woningmarkt – ik zei het zojuist tegen mevrouw Kant: dat zijn zaken op de langere termijn – hervormt. Ik bezuinig inderdaad als het gaat om subsidiëring en het in stand houden van delen van de arbeidsmarkt die de concurrentie niet overleven in deze economie. Aan de andere kant creëer ik juist arbeid, door het weghalen van de structuren, zoals de collectiviteit van cao's die knellen, en door het kritisch kijken naar de deeltijd-WW. Ik hoor u nog niet zeggen dat dat dadelijk een nieuwe VUT kan worden. Daarmee creëer ik juist arbeid, echte arbeid, mevrouw Halsema. Want anders bent u SP-strong.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Uw grote voorbeeld, Frits Bolkestein, zei altijd: liever de warmte van een baan dan de kilte van een uitkering. Over hervormingsmaatregelen voor de langere termijn kunnen wij het ten dele eens zijn, behalve waar u toch iets te veel rechtsaf slaat. Maar daarmee hebben wij geen problemen. Dat uw maatregelen op de langere termijn werkgelegenheid sorteren, bestrijd ik ook niet. Maar waar het om gaat, is dat we een snel oplopende werkloosheid hebben, en dat wij voor dit en komend jaar maatregelen nodig hebben die daarvoor een oplossing zijn. Wat ik zie – laat ik er dan maar eens een heel andere term tegenaan gooien – is dat u eerst wat Verelendung wilt, en dan hoopt dat het in

de loop van de tijd beter wordt. We zitten in een crisis, mijnheer Pechtold, mensen gaan nu de straat op. Wat u tegen ze zegt, is: weet u wat, over 20 jaar wordt het beter.

De heer **Pechtold** (D66): Nee, mevrouw Halsema, karikatuur; karikatuur, bent u sterk in. Nee. Waar het om gaat, is dat je zoals ik zonet al zei niet alleen begroot voor het komend jaar, maar dat je de hervormingen nu inzet die drie jaar geleden zijn geformuleerd. Ik zou bijna zeggen: de taboes van deze regering zijn de idealen van D66. Als je die inzet, creëer je een andere arbeidsmarkt en een andere woningmarkt, en echt werk. Dat zal hard nodig zijn in een open Europa, waar de Polen werken en al die andere dingen die bijvoorbeeld de heer Wilders zo erg vindt. Natuurlijk, ik steun het kabinet erin dat bijvoorbeeld kinderen op het vmbo en het mbo langer kunnen blijven. Ik trek er zelfs 100 mln. extra voor uit om te zorgen dat dit soort zaken er is. Ik juich het toe dat er op dit moment meer mensen naar het hoger onderwijs gaan. Ik trek er geld voor uit om te zorgen dat ze dus nog steviger op de arbeidsmarkt komen.

De **voorzitter**: Mijnheer Pechtold, ik wil proberen mevrouw Halsema te laten afronden.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Met die hele opsomming, mijnheer Pechtold, heeft u nog niets gedaan aan de vergroting van de armoede aan de onderkant de komende tijd. Er zijn partijen die de toekomst niet aandurven. Dat zijn er een heleboel op dit moment. En GroenLinks hoort daar niet bij. Wij hebben allerlei plannen en maatregelen voor de toekomst. Er zijn ook partijen die het heden niet aankunnen. Daar hoort u bij. Wat u namelijk zegt is: dit jaar en volgend jaar laten wij de werkloosheid oplopen aan de onderkant, ze zoeken het maar uit, maar over 20 jaar zullen wij het beter maken.

De heer **Pechtold** (D66): Je reinste kul, zeker wanneer je ook nog in acht neemt dat wij inderdaad wat meer bezuinigen. En dat zijn niet die 35 mld. die gisteren in de Troonrede zijn genoemd, want dat zou onverantwoord zijn. Maar we buigen wel op dit moment al om. Elk miljard dat je nu ombuigt voor de generatie waar u zo bevreesd voor bent, betekent dat ze er nu al minder rente over betaalt, dit jaar al. Dat was ook de discussie die ik met mevrouw Kant had. Maar wat dat betreft lijkt u veel op elkaar.

Voorzitter. Mijn samenleving staat midden in de wereld, omdat wij ons brood steeds meer in en dankzij het buitenland verdienen. Maar wij kiezen wel een rol voor ons die ons past. Onze invloed in Europa komt voort uit onze rol als bruggenbouwer. Onze invloed in de wereld danken wij aan onze hightech kennis op het gebied van water en energie. Onze invloed in internationale instellingen hangt samen met onze bijdragen aan vredesmissies en onze ontwikkelingssamenwerking is doelgericht en met een duidelijke focus.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Het prachtige toekomstperspectief van u komt nu uit op iets waar ik al een tijd naar uit heb gezien, en dat is ontwikkelingssamenwerking. Werkelijk, dit had ik echt niet verwacht. Het is vaak moeilijk om de verschillen te zien met de VVD maar ik dacht altijd dat als het om de internationale

Pechtold

solidariteit gaat, D66 bij ons zou staan. In deze tijd waar de crisis vooral neerslaat op allerarmsten bezuinigt u 300 mln. op ontwikkelingssamenwerking, bovenop de 500 mln. die er toch al afgaat. Hoe kan dat?

De heer **Pechtold** (D66): De vergelijking met de VVD met 2,5 mld. slaat nergens op, en daarom uw gespeelde verontwaardiging ook niet. Het enige wat u hebt kunnen lezen, is dat waar sprake is van crisisbeheersingsoperaties – u bent ook in Afghanistan geweest – en Defensie en Ontwikkelingssamenwerking steeds vaker in de 3D-oplossing gaan, wij meedenken. Dat is modern denken over ontwikkelingssamenwerkingsgeld, waarbij wij zien dat er 300 mln. om te buigen valt.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Dit is gewoon geen verhaal. U haalt het gewoon af van het budget voor ontwikkelingssamenwerking, bovenop de 500 mln. die er ook al af moest. Dus uw toekomstperspectief is een perspectief waarmee u zich losmaakt van de wereld en van de allerarmsten op dit moment. U kiest voor Nederland.

De heer **Pechtold** (D66): Wederom gespeelde verontwaardiging. In 2008 schreven wij dit ook in onze tegenbegroting. Toen zag ik mevrouw Halsema niet, maar er moet kennelijk wat meer profilering op dit punt komen. Ik noemde alleen de 3D-benadering waarin de onderscheiden steeds minder zijn en verder sta ik voor de totale ontwikkelingssamenwerkingsbudgetten die inderdaad voor dit land heel hoog liggen en die nu door de een volledig worden wegbezuinigd en door de ander voor de helft worden wegbezuinigd, terwijl die door ons slechts voor een klein deel efficiënter worden ingezet.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): U bent fantastisch in het debat. Daar wordt u ook om gewaardeerd. Alleen, als u inhoudelijke argumenten krijgt, moet u niet persoonlijk gaan katten. Dat is echt een zwakgebod.

De heer **Pechtold** (D66): Van wie zou ik dat geleerd kunnen hebben. Wat was dan persoonlijk katten?

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Ja, dat deed u net. Geef u nou maar eens een argument waarom u er nu voor kiest om te bezuinigen op ontwikkelingssamenwerking. Het is een ongelofelijk zwakgebod. En dat voor een partij die zegt internationale ambities te hebben, die altijd zegt voor Europa te zijn, voor de internationale gemeenschap. En wat doet u als het erop aankomt? U haalt het weg bij de begroting voor Ontwikkelingssamenwerking. Dat is gewoon een zwakgebod. U heeft geen antwoord.

De heer **Pechtold** (D66): Ik had dit in 2009, in 2008 en in 2007. Over de inhoud van 3D en de ODA-gelden heb ik u zojuist verteld.

De **voorzitter**: U vervolgt uw betoog.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Wat is dat voor verdediging? Zeggen dat u verkeerde maatregelen ...

De **voorzitter**: Nee mevrouw Halsema, u had echt het woord niet. De heer Pechtold vervolgt zijn betoog.

De heer **Pechtold** (D66): Mijn samenleving kent meer vrijheid, niet minder, maar dan wel een vrijheid die niet in de eerste plaats draait om de ikpersoon, maar om de ander. Een vrijheid die mensen ertoe uitnodigt om over het eigen belang heen te stappen en om de ander toe te staan wat hun zelf misschien niet aanstaat, zoals winkelen op zondag of de gelijkheid van homo's. Een vrijheid die garandeert dat de moeilijke keuzes, zoals voor abortus of euthanasie, niet in schaamte of zelfs in illegaliteit gemaakt hoeven te worden. Een vrijheid om je leven in te richten naar eigen smaak, voorkeur, overtuiging of geloof. Een vrijheid met maar één beperking: geweld en aanzetten tot haat. Dat is mijn perspectief: een land met gelijke kansen voor ieder individu, voor mensen die hun eigen belangen verbonden zien met de belangen van anderen.

In tegenstelling tot het kabinet hoeven wij niet meer te studeren. Echte keuzes kenmerken onze vernieuwingsagenda, die Nederland slim, schoon en solide maakt. Wat komt de trits uit de Miljoenennota mij bekend voor! Maar ja, beter goed gestolen. De vernieuwingsagenda kan morgen in de steigers. Voor mij is de vraag niet meer wat er moet gebeuren. De vraag is alleen nog wie het gaat doen.

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Ik heb vorige week met veel interesse gekeken naar het debat tussen de oppositiepartijen. Daar zei u dat u de taart ging vergroten. Dat leek mij in een tijd van crisis al erg moeilijk, maar uw tegenbegroting leidt mij tot een conclusie die ik aan u voorleg, ook al heb ik die conclusie zelf al getrokken: u gaat de taart wel vergroten, maar degenen die al weinig taart hadden, krijgen nog minder. Dat geldt voor de mensen die hier aan de armoedegrens zitten of geen werk hebben – want er komt door u geen baan bij – en helemaal voor de mensen in de derdewereldlanden. Dus geen stukje taart voor wie dat al niet had.

De heer **Pechtold** (D66): Tegenover geen keuzes staan echte keuzes, die leiden tot hervorming van de arbeidsmarkt en de woningmarkt, tot investeringen in onderwijs en kennis en tot kiezen bij klimaat en energie. Ik weet dat dit niet allemaal makkelijk is en dat er in de toekomst 35 mld. moet worden omgebogen voordat we überhaupt kunnen beginnen aan het ombuigen van 350 mld. staatsschuld, maar ik ben daartoe nu al bereid. U houdt dit al tweeënhalft jaar tegen. U bent van plan om dit nog eens tweeënhalft jaar tegen te houden. Dat is pas een groot probleem. Daar lopen de miljarden door weg. Ik kies nu voor onderwijs en kennis. We moeten proberen om de OESO-norm, waarover u en ik vragen hebben gesteld, niet los te laten. We zijn er vandaag achtergekomen dat de ambitie betekent dat dingen naar beneden worden bijgesteld, dat het Kennisplatform gewoon zielloos op de grond ligt en dat de kennis-investeringsagenda niet beheerd wordt.

De **voorzitter**: Dank u wel, mijnheer Pechtold.

De heer **Pechtold** (D66): Dat is wel degelijk de economie verbeteren. Dat is mensen emanciperen en uit hun mogelijkheden omhoog trekken en ieder kind de beste kans voor zichzelf geven.

De **voorzitter**: Kort, mevrouw Hamer.

Pechtold

Mevrouw **Hamer** (PvdA): Over het algemeen is "vergroten van een stukje taart" een andere term voor "ik kan niet kiezen". Bij u is het nog erger, want u gaat de taart vergroten voor wie het al heeft. U laat het zitten voor degene die het niet heeft. U had ook zo'n mooi NRC-interview. Daarin zei u: "Gun me nog even tijd". Die tijd hebben wij u gegeven. U gunt een ander die tijd niet, maar u wilt die zelf wel. Dat geldt ook voor uw begroting. Ik zei al dat het een rechtse begroting is die ongelooflijk veel pijn doet voor de mensen die het minst hebben. U valt mij vies tegen.

De heer **Pechtold** (D66): Tegenover de nee's van mevrouw Hamer – de ene nee na de andere nee – en de trots op wat zij het afgelopen jaar allemaal heeft tegengehouden, staat voor mij het verlagen van de onderste belastingschijven. Daar hebben de mensen met de laagste inkomens iets aan. Dat zie ik u nog niet doen.

□

Mevrouw **Thieme** (PvdD): Voorzitter. Het gaat niet goed met Nederland, zo blijkt uit stukken die door collega Tang zaterdag zijn afgeleverd bij Frits Wester. De mensen die het minst betrokken zijn bij het veroorzaken van de kredietcrisis, zullen weer de hardste klappen moeten opvangen. De staatsschuld loopt op tot 328 mld. Een gezin met drie kinderen staat voor een overheidsschuld van ruim € 100.000, en daar komen dan de hypothecaire schulden en persoonlijke leningen of geleasede aandelen nog bij. Gezinnen zullen in onoplosbare problemen komen doordat mensen hun baan verliezen, doordat ze zijn aangemoedigd onverantwoord hoge hypotheek en verzekeringspolissen af te sluiten. Bij een sterk dalende huizenprijs zal de waarde van hun onderpand niet dekkend meer zijn. En als ze de pech hebben ook nog een beleggingshypotheek te hebben afgesloten, zal het leed niet te overzien zijn. De eigenaar van de bank die een van de grootste veroorzakers is van problemen als deze, werd door de minister-president recent nog uitbundig geprezen voor "de geweldige rol die hij speelde in de financiële sector".

Alle waarschuwingssignalen staan op rood, van de AFM tot de Raad van State, van het Planbureau voor de Leefomgeving tot aan het Centraal Planbureau. We halen de klimaatdoelstellingen niet en we zullen de koers drastisch moeten wijzigen. En wat doet het kabinet? Dat herrangschikt de dekstoelen op de Titanic. Niks pompen of verzuipen, niks koers wijzigen. Hoe kon het gebeuren dat een van de rijkste landen ter wereld zich diep in de schulden moest steken om de bankensector overeind te houden, terwijl er slechts kleingeld beschikbaar is voor duurzame oplossingen?

Never waste a good crisis! We mogen de kans om deze crisis in ons voordeel aan te wenden als keerpunt, niet missen. We staan aan de rand van de afgrond en de enige veilige stap die je kunt maken in een situatie als deze, is een stap terug, weg van die afgrond. De bomen groeien niet tot in de hemel, maar worden in hoog tempo gekapt om te voorzien in onze ongebreidelde hebzucht. Geen woorden maar daden, om de financiële crisis in ons voordeel om te buigen.

Het kabinet lijdt aan een ernstige vorm van procrastinatie. De eerste 100 dagen niets doen, hebben niets opgeleverd en nu zijn er alweer twintig werkgroepen gevormd die moeten gaan brainstormen over "brede

heroverwegingen". Er wordt alleen gesproken over bezuinigingen, maar er wordt niets gedaan om burgers met enthousiasme hun portemonnee te laten trekken om te investeren in duurzaamheid. De voedselcrisis, de klimaatcrisis, de biodiversiteitscrisis, de dierziektecrisis, de grondstoffencrisis kunnen niet wachten "totdat er weer genoeg geld verdiend is om daarmee aan de slag te gaan". De lijst van bedreigde dieren- en plantensoorten is de afgelopen jaren met 9,5% gegroeid. De aanpak van de versnippering van de natuur, van de inrichting, van de verdroging en van de milieukwaliteit loopt ver achter op schema.

De Nederlandse bio-industrie steekt haar kop in het zand voor de problemen die zij creëert, en dit kabinet met haar. Om de problemen op te lossen is een actieve en sturende overheid nodig, niet een overheid die alles inzet op ronde tafels en polderen. Nederland als meest veedichte land ter wereld speelt een belangrijke rol in de wereldgraanhandel. Bijna de helft van alle graan wereldwijd wordt opgeslokt door de vlees- en zuivelsector. Daarnaast bevinden zich grote voorraden graan in onze Europese graanschuren. We hebben inmiddels 1,5 miljard kilo graan interventievoorraad in onze silo's liggen. Er sterven 3,5 miljoen kinderen per jaar aan ondervoeding. Verbijsterend dat we deze voorraden normaal vinden terwijl 400 kinderen per uur slachtoffer worden van onze blinde hebzucht.

Mestoverschotten, melkoverschotten, schadelijke methaanuitstoot, diervoederschandalen, ontbossing, verspilling van water, plantaardige eiwitten en brandstoffen, Q-koorts, MRSA, salmonellavergiftigingen, varkensgriep, vogelgriep. Kortom, een ontwrichte samenleving als gevolg van de melk- en vleesindustrie. De directeur Benelux van Unilever gaf afgelopen week aan dat de productie van zuivel een ramp voor het milieu is. Niet dat Unilever ervoor kiest om minder zuivel te gaan gebruiken: het wil de koeien gaan opsluiten in potdichte stallen met luchtwassers.

Die schijn duurzaamheid wordt ook gekozen door het kabinet; symptoombestrijding dus. Ze lost de problemen niet op, maar laat het aan de sector zelf over. En terwijl het kabinet op dat punt kiest voor zelfregulering, wordt tegelijk de persoonlijke vrijheid van burgers en bedrijven ingeperkt met voorstellen om de winkels op zondag verplicht te laten sluiten en vrachtwagens te verbieden op zondag te rijden. Levensbeschouwelijke betutteling in plaats van rentmeesterschap. Het Planbureau voor de Leefomgeving geeft aan dat in 2020 vrijwel geen van de gestelde milieudoelen gehaald zullen worden en dat het onvermijdelijk is dat we drastisch minder vlees, vis en zuivel consumeren om iets van die doelen dichterbij te brengen. Het kabinet lijkt echter horende doof en ziende blind voor zulke adviezen.

Volgens de Vrije Universiteit van Amsterdam zouden alle klimaatdoelstellingen van dit kabinet voor huishoudens in één klap gerealiseerd worden als wij één dag per week geen vlees aten. De minister van LNV verkrampst al bij het idee dat er ooit een vlees- of zuivelbelasting komt. Dat gaan we niet doen, zegt de minister. Waarom eigenlijk niet? We hebben accijnzen op alcohol, tabak, diesel en benzine. We vinden dat de vervuiler moet betalen. Waarom moet de consumptie van vlees en zuivel dan koste wat kost belastingvrij blijven?

Het gaat er natuurlijk niet om of je de producent of de consument laat betalen. Dat is lood om oud ijzer. Het punt is dat de maatschappelijke kosten integraal

Thieme

onderdeel van de kostprijs zullen vormen en dat die niet langer gesubsidieerd worden. Als vervuilende producten een prijs krijgen, neemt de vraag vanzelf af. Een simpele rekensom leert dat we in Nederland 3 mld. per jaar aan accijnzen zouden binnenhalen als we elke kilo vlees met € 2 vleestaks zouden belasten. Voor kaas, ook zeer milieubelastend, geldt dat, als wij € 2 zouden heffen op elke kilo, dit een accijnsopbrengst oplevert van meer dan 0,5 mld. De kaasschaafmethode zou eindelijk ingezet moeten worden om de consumptie van vlees, vis en zuivel af te romen.

Als er al lage btw-tarieven gehanteerd moeten worden, dient dat natuurlijk niet te worden gedaan voor milieuvriendelijke luxeproducten, zoals snijbloemen. Dat zou logischerwijs juist voor producten moeten worden gedaan uit de biologische sector. Graag wil ik een antwoord van het kabinet op de vraag waarom het wel de rode diesel en de snijbloemen spotgoedkoop houdt en waarom het niets doet met het doel om vleesvervangers en biologische producten aantrekkelijker te prijzen.

Het kabinet zal moeten snijden in eigen vlees als het hem ernst is met het realiseren van de met de mond beleden duurzaamheidsdoelstellingen. Het budget dat vrijgemaakt is voor de transitie naar meer plantaardige eiwitten is kleiner dan de jaarlijkse kosten van het regeringsvliegtuig. De lijn is helder. De zeven ambities van het kabinet worden op geen enkele manier waargemaakt. We kunnen niet al onze kaarten zetten op het op orde brengen van de oude financiële sector.

Het budget voor dierenwelzijn wordt in 2011 gehalveerd, terwijl het kabinet de suggestie doet om volop te investeren in vergroening. Veetransporten gaan door onder dieronterende omstandigheden. Biggen worden nog steeds gecastreerd, kippen zakken door hun poten omdat ze te snel groeien en kalfjes hebben nog steeds bloedarmoede ten behoeve van de industrie voor blank vlees. Tegelijkertijd wordt er bezuinigd op de VWA. De rechten van dieren worden nog minder gewaarborgd en de producten van de bio-industrie worden gepromoot met belastinggeld. Op controle en handhaving wordt bezuinigd, terwijl de inspectiediensten nu al achter de feiten aan lopen. Het beleid op het gebied van duurzaam ondernemen in de landbouw wordt niet concreet gemaakt, of je moet denken aan de subsidie van 20 mln. voor luchtwassers: symptoombestrijding waarvoor de stallen potdicht moeten en de dieren daarbinnen aan hun lot worden overgelaten.

We kunnen niet volstaan met de constatering dat het kabinet zijn doelstellingen op het gebied van woningbouw niet gaat realiseren, maar we zullen mensen in het landelijk gebied moeten toestaan om aanleunwoningen te bouwen voor hun ouders en kinderen. Dat is goed voor de volkshuisvesting, voor de revitalisering van het platteland en voor de mantelzorg. Als honderdduizend bewoners van het platteland toestemming krijgen om een aanleunwoning te bouwen van € 200.000, te financieren uit ontpotting, levert dat een impuls voor de bouwsector op van 20 mld., zonder dat dit de overheid een cent kost. Dat zijn louter voordelen die op dit moment stranden op onwil en gebrek aan creativiteit.

We kunnen niet volstaan met de constatering dat de subsidiepot voor zonne-energie leeg is. Laat de burgers uit eigen middelen zonnepanelen kopen, desnoods zonder subsidie. Bied de burgers echter wel de mogelijk-

heid voor gegarandeerde teruglevering aan het elektriciteitsnet. Waarom niet?

We kunnen de werkloosheid niet bestrijden en de arbeid niet verduurzamen zonder de belasting op arbeid te verlagen en die op milieubelastende producten te verhogen.

We kunnen het bestuur en het beloningsbeleid van de publieke sector niet verbeteren wanneer vanuit het kabinet en de ambtelijke top voortdurend het verkeerde voorbeeld gegeven wordt. Wij kunnen niet volhouden dat we voluit inzetten op innovaties wanneer we onderzoek en onderwijs uitkleden. Onderzoeksinstituut DLO moet nota bene 10 mln. inleveren op het gebied van onderzoek naar duurzaam ondernemen in de landbouw. Mijnheer Van Geel, u betichtte de heer Pechtold er net van dat hij bezuinigt op de kennisontwikkeling in de landbouw, maar dat doet dit kabinet en wel met uw steun.

Herman Wijffels, de formateur van dit kabinet, spreekt van een ernstige morele crisis die moet worden aangepakt. Dat gaat niet over abortusboten, koopzondagen of embryoselectie, maar over het duurzaam mogelijk maken van overleven op deze kleine en kwetsbare planeet. Ook hij spreekt over noodzaak om de vleesconsumptie te verminderen. Hef belasting op vlees en zuivel en compenseer de koopkrachtdaling die deze belastingheffing met zich mee zal brengen door op milieuvriendelijke alternatieven een btw-tarief van 0% te heffen. Investeer als overheid niet in bredere files, maar in groene energie, groene landbouw en groene innovaties van het bedrijfsleven. Laat Nederland zich profileren als een sterk en groen land. Maak ons minder afhankelijk van de wereldmarkt.

Schaf het ministerie van LNV af. Een departement voor de leefomgeving is logischer dan een overheids-promotiebureau voor de bio-industrie.

Concreet wil ik graag van het kabinet weten wat het gaat bereiken op de volgende onderwerpen in het komende jaar. Wat gaat het doen aan schonere lucht, water en bodem, een rijke biodiversiteit en het niet uitputten van eindige natuurlijke hulpbronnen, als het naast profit ook nog even denkt aan people en planet? Wat gaat het doen om grote aaneengesloten natuurgebieden te realiseren? Wat gaat het doen aan extra bescherming voor de Europese topnatuur binnen de EHS? Wat gaat het doen voor de bescherming van de mariene biodiversiteit door het instellen van zee-reservaten? Hoeveel van de voorgenomen investeringen komen nu daadwerkelijk terecht bij innovaties in schone technologieën, waaronder wind-, water- en zonne-energie? Wanneer gaat het kabinet serieus werk maken van een krimp van de veestapel? Waarom staat de bio-industrie onder speciale bescherming van dit kabinet? Welke belangen worden daarmee gediend? Waarom krijgen landbouwers nog steeds een inkomensvrijstelling van 285 mln., zelfs als ze de meest vervuilende activiteiten aan de dag leggen die denkbaar zijn?

De markt is prachtig, voor concurrerende producten. Maar niet voor ziek zijn, politie, onderwijs, waterbeheer, ruimtelijke ordening, voedselveiligheid en dierenwelzijn. Ethiek zal van buitenaf moeten worden opgelegd. De plannen van dit kabinet lijken daarin ernstig tekort te schieten.

En voorts ben ik van mening dat er een einde moet komen aan de bio-industrie.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Voorzitter. Het kan verkeren. Hadden wij vorig jaar een positief getoonzette begroting, nu kreunen wij onder de last van de toegeslagen economische crisis. Wij zouden wel tegen een stootje kunnen, heette het toen. Een paar weken later was het echter goed raak. De miljarden vlogen over tafel om nog te redden wat te redden viel. Wij zitten nu diep in het rood. Wij hebben een staatsschuld die oploopt tot 381 mld. in 2010 en een begrotingstekort dat uitkomt op 6,2%. Er valt niet aan te ontkomen dat er diep wordt gesneden in de uitgaven. Maar nu nog even niet, om het broze herstel van de economie niet te frustreren. De doortastendheid echter die met name premier Balkenendes tweede kabinet kenmerkte, ontbreekt nu. De SGP-fractie roept de premier daarom op om een voorbeeld te nemen aan zichzelf.

De SGP wil het kabinet eerlijk beoordelen en mee laten wegen dat de situatie uitzonderlijk is. Makkelijke kritiek is goedkoop. Maar nadat de ene coalitiefractievoorzitter twee jaar geleden het kabinet nog "niksig" vond en de andere verklaart dat het kabinet alleen tot stand kon komen door moeilijke besluiten uit te stellen, kan de SGP er, gelet op wat er nu gepresenteerd is, niet omheen dat het kabinet nog de kracht mist om de nodige pijnlijke keuzes te maken. Nu vraag ik de minister-president maar klip-en-klaar om de toezegging dat er per 1 mei aanstaande concrete voorstellen voorliggen die een substantieel deel van het gat van die 35 mld. gaan beantwoorden met beleid. Graag een heldere toezegging op dat punt.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Ik had hierover al een interruptiedebatje met de heer Van der Vlies. Wat voor een daadkracht had hij op dit moment nog van het kabinet verwacht? Wij zitten nog midden in een crisis en het kabinet heeft wel al invulling gegeven aan een houdbaarheidsopgave van 1,8%, ongeveer 10 mld. en heeft ook al 1,8 mld. aan bezuinigingen ingevuld voor het geval de economie aantrekt en die kunnen worden toegepast. Wat had hij daar op dit moment, bij deze begroting voor 2010 nog aan toegevoegd willen zien?

De heer **Van der Vlies** (SGP): Wij hebben zojuist in een interruptiedebatje geconstateerd dat van – ik ga maar even naar de grotere bedragen toe en ik rond daarmee af – de 35 mld. er daaromtrent in 10 mld. zou zijn voorzien. Resteren nog 20 mld. à 30 mld. De voorbereiding op de grotere thema's: AOW-leeftijd, hypotheekrenteaftrek en fiscalisering AOW, zouden wat ons betreft nu al ingestoken moeten gaan worden, in de wetenschap dat als je daar nu politiek toe besluit, je de burgers een eerlijk beeld geeft van wat komen gaat en je nog jaren nodig hebt om het te implementeren. Dan schiet je wel over de crisis heen, mogen we hopen. Dat is de redenering die ik heb.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Dus de heer Van der Vlies had graag gezien dat het kabinet nu, los van de 1,8%, dus die 10 mld. en die 1,8 mld. ook al de overige 25 mld. had ingevuld en dat dit deze kabinetsperiode al had zijn uitgezet als dat maar even kon? Ik begrijp het toch niet helemaal, vandaar deze verduidelijkende vraag.

De heer **Van der Vlies** (SGP): U suggereert nu als zou ik

voorstellen dat de ombuigingsresultaten van die maatregelen ook al in de begroting 2010 zouden neerslaan. Dat is in mijn beeld inderdaad ook niet het geval, want dan zou de poging om de economische crisis te herstellen, gefrustreerd raken. Dat heb ik net ook gezegd.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Tot slot vraag ik de heer Van der Vlies voor de duidelijkheid: u had nu dus graag een aanvulling bij de kabinetsstukken willen hebben waarin wel al was gezegd hoe die 20 mld. aanvullend op wat er al ligt, moest worden ingevuld? Mist u dat? Dat kan.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ja, in welke richting dat gaat, inderdaad. Die discussie krijgen wij nu over een goed halfjaar.

De heer **Slob** (ChristenUnie): Maar dan ben ik benieuwd, mevrouw de Voorzitter – hier sluit ik mee af – hoe de heer Van der Vlies zelf, namens de SGP-fractie dan dergelijke bedragen invult. Ik zal zijn betoog verder met belangstelling volgen.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik kom nog niet aan die 20 mld. die ik nodig heb, dat erken ik. Ik zal er wel gewoon heel concreet over bezig gaan, dat beloof ik.

Het wordt steeds duidelijker dat de verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd van 65 naar 67 jaar nodig is, maar bij lange na niet genoeg is om de negatieve effecten van de vergrijzing op te vangen. Het is opvallend dat zowel jongeren als ouderen blijkens onderzoeken aangeven, met die verhoging te kunnen leven. Laten wij daarover dan in elk geval dit najaar een definitief besluit nemen. Daarmee is op termijn zo'n 6 mld. gemoeid. Dat weet de heer Slob als geen ander. Een definitief besluit dus, want er moet toch wel een wondertje gebeuren wil de SER op tijd met een houdbaar alternatief komen. Uiteraard moet bevorderd worden dat mensen die dat kunnen in elk geval tot hun 65ste levensjaar werken en dat er iets gevonden wordt voor de zware beroepen, maar aan een geleidelijke verhoging tot 65 jaar valt niet te ontkomen. Dan zijn wij er nog lang niet. Jaren volgehouden loonmatiging is ook geboden. Daar zit ook iets van wat we nodig hebben: aftopping van de aftrek van de hypotheekrente op vier à vijf ton. Dat kan wat ons betreft niet buiten beeld blijven, net zo min als de fiscalisering van de AOW op termijn. Dat zijn onze concrete suggesties.

De burger heeft recht op een eerlijk beeld dat uitstijgt boven de horizon van deze kabinetsperiode. Ik krijg op dit punt graag een reactie.

Wij begrijpen dat iedereen pas op de plaats moet maken. Iedereen levert aan koopkracht in. De sterkste schouders dienen de zwaarste lasten te dragen. In dit verband valt het ons op dat alleenverdieners met kinderen er in overigens volstrekt vergelijkbare omstandigheden beduidend slechter aan toe zijn dan tweeverdieners. De eersten betalen soms ruim anderhalf keer – het kan oplopen tot 1,8 keer – zoveel belasting als de tweede categorie. Ook het koopkrachtbeeld voor 2010 staat voor hen vergelijkenderwijs in de min: twee keer zoveel inleveren. Bij onverhoopt baanverlies is het al helemaal mis. Het gaat om gezinnen die toch al getroffen worden door het geleidelijk terugnemen van de overdraagbare heffingskorting. Deskundigen van naam

Van der Vlies

aarzelen niet hierin een voorbeeld te zien van ongerechtvaardigde ongelijke behandeling. De vraag is dus gerechtigd wat de regering hieraan gaat doen voor de alleenverdieners.

De WRR wijst in het rapport *Vertrouwen in de school* op de cruciale rol van een stabiel gezin. We moeten zorgen voor een optimaal opvoedingsklimaat en ervoor zorgen dat zo weinig mogelijk gezinssituaties en huwelijken worden ontwricht. Opvoedingsondersteuning, begeleiding door professionals, verplichte mediation, voorafgaand aan echtscheiding in de hoop die te kunnen voorkomen, en dergelijke: waarom grijpen we deze kansen niet? Ook de RMO pleit voor een steviger sociaal netwerk, dat begint bij de ouders en zo nodig de familie en buurt. Het beroep op de jeugdzorg groeit maar door, en de wachtlijsten ook. De overheid wordt overvraagd. Die trend moet worden omgebogen. Veel jongeren missen in toenemende mate persoonlijke binding en contact, niet in de laatste plaats omdat ouders thuis vaak de grote afwezige zijn, en als ze thuis zijn, zo moe zijn van hun betaalde baan dat ze geen fut en tijd meer hebben om zich te verdiepen in de problemen van en rond hun kinderen. Dat is, aldus de socioloog Spangenberg, de prijs van de huidige individualisering.

De SGP-fractie vindt dat dit tot actie moet leiden. Ouders zijn geroepen om hun gezin serieus te nemen en moeten daartoe maximaal in staat worden gesteld. In landen als Duitsland, Australië en Canada heerst daarom een vriendelijk belastingklimaat voor ouders die bewust minder gaan werken. In Nederland gebeurt dus het tegendeel, en dat verbaast mijn fractie. Het is toch logisch om aan de kinderopvang te denken? Dit budget loopt op tot bijna 3 mld. per jaar. Het eigen aandeel van ouders in deze kosten is beperkt tot minder dan een kwart. In de huidige economische situatie is deze subsidiestroom niet houdbaar. Het overheidsdeel, nu ruim 50%, moet en kan omlaag tot het een derde deel dat aanvankelijk in beeld was. Gaat het kabinet dit overwegen?

Tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw was men het er in grote lijnen over eens hoe men kinderen moest opvoeden. Er was een gedeelde moraal. Daarna werden de consequenties van de Verlichting gaandeweg doorgetrokken. Het is nu allemaal autonomie wat de klok slaat. Dat valt goed tegen! De Verlichting predikt een vast vertrouwen in vooruitgang. Twee eeuwen emancipatie heeft de burger bevrijd, maar die vrijheid heeft de moderne burger volledig op zichzelf teruggeworpen. Daarenboven ervaart dezelfde burger in zijn omgeving steeds meer onvrijheid. Dat levert ontarding en vervreemding op, een voedingsbodemp voor wantrouwen jegens de politiek. De filosoof Verbrugge stelde het onlangs scherp: "En zo komen we uit op een situatie van gedemocratiseerde verhoudingen aan de ene kant, met inderdaad vrijheden, maar tegelijk een afwezigheid van bindingen aan groepen en het ontbreken van een gedeeld cultureel vormingsideaal. De chaotische anarchie waar deze subjectivering op uitloopt, wordt bestreden door uitwendige controle, zoals de beveiligingscamera's bij uitgaanscentra enzovoort." Maar deze correctie schiet niet echt op als niet de omslag wordt gemaakt naar vertrouwen, verbondenheid en wederkerigheid onder burgers, ook in hun relatie tot de overheid en de politiek. Voor zo'n omslag pleiten wij. Daarin ligt een grote uitdaging en opdracht.

Na een periode van ontkerkelijking en de marginalisatie van religie in het publieke domein, lijkt religie terug te komen van weggeweest. Trendsettende denkers kondigen de komst van de postseculiere samenleving aan. Het is inderdaad dwaasheid gebleken om te denken dat religie vanzelf verdwijnt als je haar maar lang genoeg bestrijdt. Zo maken bijvoorbeeld de geradicaliseerde islamitische ambities dat een onpartijdige godsdienstloze overheid achterhaald is. Deze ambities beperken zich niet tot het privé-domein, maar opteren voor doorwerking in het publieke leven. In de politiek gaat het over het aanzien van de samenleving. Naar Bijbels getuigenis is de overheid Gods dienaar en zij staat daarom niet neutraal tussen waarheid en leugen, tussen goed en kwaad. Hier krijgt onze roeping in de politiek een warme, tegelijk niet vrijblijvend, kleur.

Er wordt door ons, met pijn in het hart, iets merkwaardigs in onze samenleving geconstateerd. Dat is wat ik nu maar even noem "de seculiere klopjacht" op alles wat orthodox is. Orthodoxe christenen maken sinds jaar en dag vreedzaam deel uit van onze samenleving. De vraag wordt steeds luider opgeworpen – zie bijvoorbeeld James Kennedy een tijdje geleden in *Trouw* – of zij daartoe de ruimte zullen behouden. Veel mensen lijken voor zichzelf het recht te claimen om een rol te spelen als seculiere missionaris, maar dat recht te ontzeggen aan anderen. Er is sprake van een dubbele moraal als geapplaudisseerd wordt voor bewindslieden die aanwezig zijn bij de Gay Pride in Amsterdam, maar ergernis uitgestort wordt over een minister die vanuit persoonlijke en functionele betrokkenheid bij het thema gezin een openingswoord wil spreken op een internationaal congres daarover.

We leven in een herdenkingsjaar van de reformator Calvin. Laat ik hem citeren uit een brief aan keizer Karel V. Hij schrijft: "De kern bestaat daarin, dat wij God erkennen als de enige Bron van alle kracht, recht, heiligheid, wijsheid, waarheid, macht, goedheid, barmhartigheid, ja van alle heil en leven (...). Dat wij bij Hem alleen alles zoeken en daarom ook in alle nood tot Hem opzien." Inderdaad, dat is de kern: eenvoudig knielen voor God! Aan te bevelen! Welk een kracht daarin ligt, hebben we allemaal onlangs op ontroerende wijze in Kampen gezien. Alleen zo wordt het kwaad in de mens getemd, dat door het optimistische mensbeeld van de Verlichting maar niet aan banden te krijgen blijkt te zijn. Tot zegen voor land en volk.

Mijn fractie spreekt haar waardering uit voor al onze militairen die waar ook ter wereld gevaarlijke missies volbrengen. Wij spreken de vurige wens uit dat er resultaten mogen worden geboekt en dat er geen slachtoffers meer vallen. Het komende jaar wordt uiteraard belangrijk, immers, daarin valt het einde van onze huidige missie in Afghanistan.

Het Midden-Oosten blijft een regio die constant de aandacht van de wereld gevangen houdt. De vraag is echter of de juiste fronten in het oog worden gehouden. Zolang bijvoorbeeld niet wordt erkend dat het Arabisch-Israëliëse conflict over Palestina in feite een islamitisch-Joods conflict is, blijven oplossingen steken aan de oppervlakte. De "moeder van alle mythes" blijft dan in stand. Intussen werkt Iran al vele jaren stug door aan een nucleaire bom, vrijwel ongestoord tot nu toe. Dat feit levert een groot gevaar op voor het Westen en vooral ook voor Israël. De internationale gemeenschap zal snel en eensgezind moeten optreden tegen Iran, met

Van der Vlies

effectieve sancties. Wil de regering dit waar mogelijk bevorderen?

Over de traagheid bij de vervolging van het in toenemende mate de kop opstekende antisemitisme stelden we twee weken geleden al Kamervragen. Eén aanbeveling van het CIDI willen we hier naar voren halen. "De steeds verder 'algemeniserende' wijze waarop 4 mei wordt herdacht, werkt Holocaustvergelijkingen in de hand en moet opnieuw worden bezien." Is het kabinet bereid te bevorderen dat de herdenking gericht blijft op de gruwelen van de Tweede Wereldoorlog, zodat verbreding van het thema geen verwatering oplevert?

Vorige week kwam er een "vreugdeloos akkoord" tot stand over de bezuinigingen op de politie. Er is veel over te doen geweest, omdat niet duidelijk is wat de gevolgen precies zijn voor de politiecapaciteit op straat. Hoe dat zij, door de forse bezuinigingen worden er steeds meer politiestations gesloten. Aan deze kaalslag moet een halt worden toegeroepen. Vooral op het platteland zien burgers vrijwel geen agent meer. Wij vinden dat ongewenst. Burgers hebben niets aan op papier kloppende redeneringen, zij willen veiligheid. Onze veiligheid is het waard om in te investeren. In stad én regio, ook op het platteland.

Er blijkt ook geen ruimte te zijn om extra in te zetten op belangrijke thema's als de aanpak van bijvoorbeeld kinderporno. Dat is een slechte zaak. De SGP-fractie zal er zich voor inzetten dat het aantal rechercheurs omhoog gaat. Graag een toezegging op dit vitale, ons allen aansprekende punt.

Op het terrein van ons aan het hart liggende zwaarwegende ethische thema's moet in de komende tijd nogal wat gebeuren. Er komt een kabinetsstandpunt over de zogeheten enkelefeitconstructie in de Algemene wet gelijke behandeling. Wij nemen zonder meer aan dat het CDA en de ChristenUnie ervoor zullen waken dat er via dit dossier geen inbreuk ontstaat op de grondwettelijke vrijheid van onderwijs.

Onze fractie verwacht ook een serieuze reactie op de VN-kritiek op ons euthanasiebeleid. Vooral de aanbeveling om de toetsing of voldaan is aan de eisen van de wet vooraf plaats te laten vinden – dat is iets wat wij altijd hebben bepleit – is levensbelangrijk. Wanneer hoort de Kamer hierover meer?

We zien ook nog maar weinig concrete stappen om de abortuspraktijk in te snoeren. Om niet meer te noemen, het wordt hoog tijd dat de Winkeltijdenwet onder het mes komt om het oneigenlijke gebruik van de toerismebepaling en het regime van de avondwinkel aan te pakken. Geen uitsteloperaties, nu de verrommeling rondom deze wet alleen maar ernstig toeneemt. Ik wijs op de discussie in Amsterdam en de vlucht van dagwinkels naar de constructie van de avondwinkel op zondag. Dat kunnen we toch allemaal niet laten gebeuren! Dat moet voor de coalitie toch ook een aangelegen punt zijn?

De interim-voorzitter van het CNV voert een pleidooi om voortaan uit te gaan van een veel breder welvaartsbegrip, waarin ook het milieu, het onderwijs, onze gezondheid en arbeidsethos worden meegewogen. Juist het intermezzo waartoe de economische crisis ons dwingt, biedt daarvoor nieuwe kansen. Opvallend is in dit kader de uitspraak van Alan Greenspan: "Alle crises zijn anders, maar ze hebben één ding gemeen: het onstuimbare talent van mensen om in tijden van voorspoed te denken dat die voorspoed nooit voorbij zal

gaan. We zullen dus meer crises zien, tenzij iemand weet hoe we de menselijke natuur moeten veranderen."

De menselijke natuur veranderen, dat redden ook wij niet, maar dat is gelukkig niet ons laatste woord. De wereld zoekt naar welvaart en geluk. Het ware geluk lijkt echter steeds weer onbereikbaar. Het is elke keer weer wat. Laten we tot ons laten doordringen dat het ware geluk alleen is te vinden in Christus, die ons in de Bijbel wordt aangewezen als de weg, de waarheid en het leven. Ik wens vanuit dat perspectief het kabinet sterkte toe bij het klaren van de klus waarvoor het staat. Die is niet gering.

□

Mevrouw **Verdonk** (Verdonk): Voorzitter. Ik dank het kabinet voor het presenteren van deze miljardennota.

Vorig jaar riep het kabinet nog dat ons in deze crisis niet veel kon gebeuren. Bijna 100 mld. extra staatsschuld in een jaar tijd bewijst dat dit kabinet toen nog in sprookjes geloofde. De koek is op, de wereld is in hoog tempo veranderd en het landsbelang vereist nu dat er keuzes worden gemaakt, nu en niet volgend jaar. Of we volgen de koers van dit kabinet of we gaan eindelijk aan de slag. Anders dan dit kabinet kies ik voor het laatste. Onze burgers, onze kinderen en onze kleinkinderen hebben daar recht op.

Miljarden euro's belastinggeld ging naar de banken en daar moeten de burgers straks voor bloeden, maar de beloofde 25 mld. aan extra kredietverlening door de met ons geld overeind gehouden ING-bank heb ik niet teruggezien. Wanneer kunnen we die 25 mld. eindelijk verwachten?

Met extreem veel belastinggeld zijn vooral de banken gered, maar ik vrees dat daarmee alleen maar tijd is gekocht. Mijn grote zorg is, dat zodra de stimuleringsmaatregelen van de overheid zijn uitgewerkt, zal blijken dat de economie nog niet op eigen benen kan staan, want kredietverlening droogt op of wordt moeilijk en grootschalig protectionisme begint de kop op te steken. Als die trend wereldwijd niet wordt gestopt, begint deel twee van de crisis, met als mogelijk gevolg het verder inzakken van de wereldhandel.

De overheid is heel goed in het rondpompen en uitgeven van andermans geld. Met dat geld speelt de overheid het aloude spel van verdeel en heers. "Polderen" noemen we dat in Nederland. Miljoenen Nederlanders zijn hierdoor direct of indirect afhankelijk van overheidsgeld, via subsidies, zorgtoeslag, huurtoeslag, uitkeringen, enzovoorts. Dat maakt onze overheid inefficiënt en duur.

Met nieuwe staatsleningen worden leningen overgenomen van de banken, maar een kredietcrisis los je niet alleen op met nog meer kredieten. Dat is gokken. Eigenlijk is dat een soort piramidespel. Zorg voor kleinere banken die internationaal opereren, maar niet zo groot zijn dat ze ons hele stelsel meesleuren als het misgaat. Dat is pas belangrijk. Graag hoor ik de visie van het kabinet hierop.

Er moeten eindelijk echte keuzes worden gemaakt. Blijven wij voor veel geld in Afghanistan of bouwen wij wegen in eigen land? Blijven wij nooit rendabele windmolens bouwen of zetten wij drie kerncentrales zonder CO₂-uitstoot neer? Blijven wij gelukzoekers binnenhalen of gebruiken wij dat geld om de AOW op 65 jaar te houden? Saneren wij de overheid tot een

Verdonk

efficiënte overheid of blijven wij steeds maar doorlenen om de tekorten aan te vullen?

Vaak moeten burgers als eerste bezuinigen, maar dat is afgelopen als het aan Trots Op Nederland ligt. Voor er bij de burgers wordt aangeklopt, zal de overheid eerst zelf flink in haar eigen vlees moeten snijden. Geen lastenverzwaring, maar echt saneren. De overheid moet kleiner en terug naar haar kerntaken, concreet: het aantal ministeries en ambtenaren moet worden gehalveerd. Veel regels kunnen meteen de vuilnisbak in.

Alleen lagere belastingen geven onze economie een goede stimulans. Dat houdt de koopkracht en onze concurrentiepositie op peil. Burgers en ondernemers hebben echt de PvdA en het CDA niet nodig om hun geld uit te geven. De maakbare samenleving van de huidige politieke elite kan meteen bij het grofvuil, samen met het baantjesircuit.

Om de economie op gang te brengen, moet een vlaktaks met een laag tarief worden ingevoerd. Dan wordt hard werken weer lonend. Ambtenarensalarissen en uitkeringen moeten worden bevroren en onze 22 mld. grote subsidiepotten kunnen om te beginnen gehalveerd worden. Europa en ontwikkelingshulp worden met miljarden gekort en in 2010 verlaat ons leger Afghanistan, in welke vorm dan ook.

Wij zijn een exportland, maar van de export van Nederlands belastinggeld voor onze naïeve wereldbeelden en politieke stokpaardjes; daar hebben onze burgers hun buik van vol. Het vrijgekomen geld kan onder andere worden gebruikt om de AOW gewoon op 65 jaar te houden en mensen moeten na 40 jaar werken, kunnen stoppen, als zij dat willen.

De komende tijd is er maar één ding belangrijk: werk, werk, werk en nog eens werk. Werk is nu belangrijker dan allerlei wetenschappelijk betwistbare milieudoelstellingen. Die luxe kunnen wij ons niet permitteren. De CO₂-belasting moet worden afgeschaft en alle onzinnige milieumaatregelen, bijvoorbeeld die voor fijnstof, moeten worden bevroren zo lang de crisis duurt. Dat geeft tijd voor onderzoek naar een nuchter en zinvol milieubeleid. De prioriteit moet liggen bij werkgelegenheid en de opbouw van ons land.

Wij hebben meer problemen in Nederland. De aanhoudende stroom kansarmen uit cultureel zeer afwijkende werelddelen drukt op onze samenleving en op onze begroting. Dat moet stoppen. We dweilen al te lang met de kraan open. Het geld is nu nodig voor onze eigen burgers. Nieuwkomers hebben de eerste tien jaar geen recht op uitkeringen uit ons sociale stelsel. Zij moeten eerst hun eigen broek ophouden en wie dat niet kan, moet vertrekken.

En dan onze veiligheid. Burgers in ons land hebben recht op veiligheid, maar toch wil dit kabinet bezuinigen op de overbelaste politiekorpsen. Dat is schandelijk en onaanvaardbaar. Veiligheid is de kerntaak van de overheid. De politie moet op sterkte worden gebracht en beter worden betaald. Een salarisverhoging van 20% is redelijk voor het werk dat die mannen en vrouwen moeten doen. Aan een veilige samenleving hangt een prijskaartje.

Tot slot. Het tekort loopt op met 100 mln. per dag. Dat moet afgelopen zijn. Daar gaan wij als land gewoon aan kapot. Nu is het moment om te kiezen voor een kleine en efficiëntere overheid. Burgers beseffen dat de problemen waar we met elkaar voor staan, gigantisch zijn, maar eerst moet dit kabinet leiderschap tonen. Pas dan zal de

bevolking bereid zijn om het onvermijdelijke hervormingsproces te dragen. Voorzitter, ik zie het kabinet niet zitten popelen. U wel?

De heer **Pechtold** (D66): Voorzitter, collega Wilders en ik hebben allebei naarstig contact gehad met Brussel. Daaruit is naar voren gekomen dat bij de PVV-fractie de stemkastjes van drie van de vier leden het niet deden, waardoor zij niet op de stemmingslijst kwamen. Een onzorgvuldigheid van mijn kant.

De **voorzitter**: Waarvan akte.

De beraadslaging wordt geschorst.

De **voorzitter**: Morgen om 10.15 uur beginnen wij met het antwoord van de zijde van de regering.

Sluiting 20.35 uur

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

De volgende koninklijke boodschappen

Wijziging van het Wetboek van Strafvordering in verband met de invoering van een regeling betreffende herziening ten nadele van de gewezen verdachte (Wet herziening ten nadele) - 32044

minister van Justitie, Hirsch Ballin E.M.H. - 1 september 2009

Koninklijke boodschap, met de erbij behorende stukken, is al rondgezonden en gepubliceerd

Wijziging van het Wetboek van Strafvordering in verband met een hervorming van de regeling betreffende herziening ten voordele van de gewezen verdachte (Wet hervorming herziening ten voordele) - 32045

minister van Justitie, Hirsch Ballin E.M.H. - 1 september 2009

Koninklijke boodschap, met de erbij behorende stukken, is al rondgezonden en gepubliceerd

Goedkeuring van verdragen met het oog op het voornemen deze toe te passen op Bonaire, Sint Eustatius en Saba, en van het voornemen tot opzegging van verdragen voor Bonaire, Sint Eustatius en Saba - 32047

minister van Buitenlandse Zaken, Verhagen M.J.M. - 2 september 2009

Koninklijke boodschap, met de erbij behorende stukken, is al rondgezonden en gepubliceerd

Verlenging van de zittingsduur van gemeenteraden in gemeenten waarvoor met ingang van 1 januari 2011 een wijziging van de gemeentelijke indeling wordt beoogd - 32048

staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Bijleveld-Schouten A.Th.B. - 4 september 2009

Koninklijke boodschap, met de erbij behorende stukken, is al rondgezonden en gepubliceerd